

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

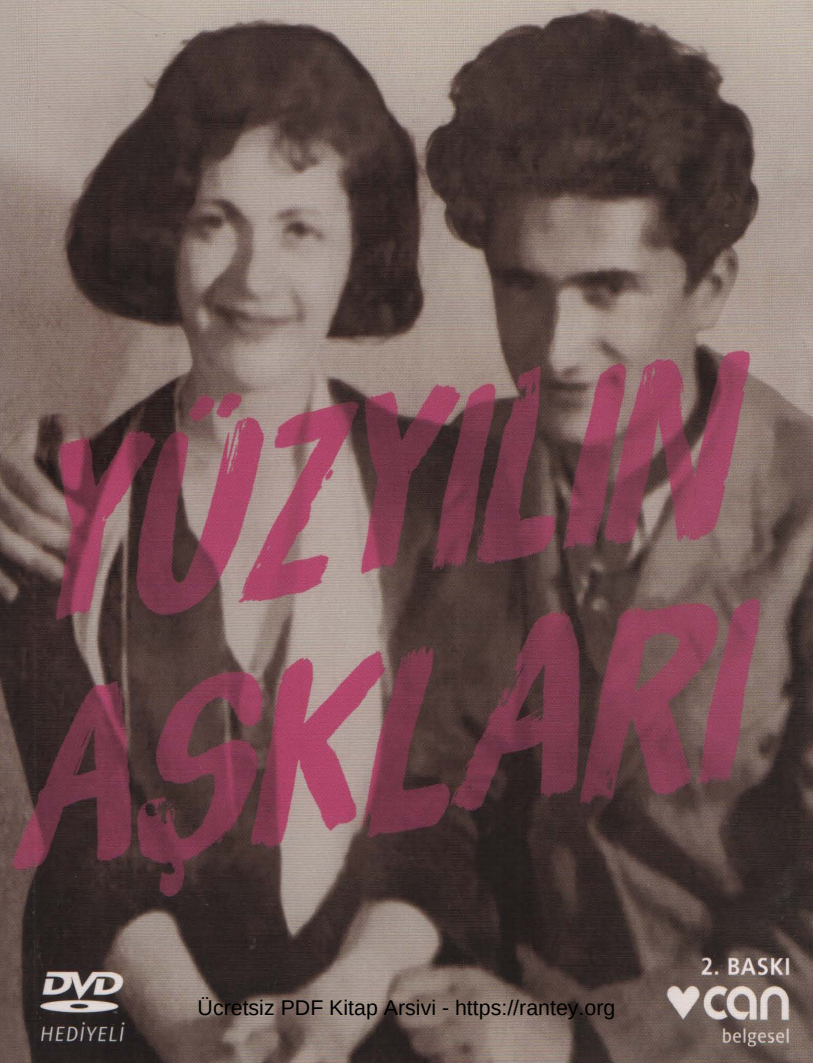
Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

CAN DÜNDAR

BELGESEL KİTAPLAR

YÜZYILIN AŞKLARI

DVD
HEDİYELİ

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

2. BASKI

can
belgesel

Bu kitapta geçtiğimiz yüzyılda yaşanmış 10 aşk öyküsü var.

Kimi Nâzım'la Piraye'nin, Mustafa Kemal'le Latife'ninki gibi, üzerine çok kitap yazılmış aşklar...

Kimi Yüksel Menderes'le İpek Kıramer'in, Selahattin Pınar'la Afife Jale'ninki gibi fazla bilinmemiş, mahremine girilmemiş aşklar...

İçlerinde Bedri Rahmi-Eren Eyüboğlu gibi, Yıldız Kenter-Şükran Güngör gibi, Melih Kibar-Çiğdem Talu'nunki gibi tuvallerden, sahnelerden, notalardan tanıdığımız, yangınına hep birlikte tanık olduğumuz sevda öyküleri de var...

Adnan Menderes-Ayhan Aydan örneğindeki gibi mahkemeye düşmüş, alenileştirilip sere serpe ortalığa serilmiş ilişkiler de...

Hiç yüzü görülmeden evlenilmiş sevgililer...

Evliyken sevgiliye yazılmış şiirler...

Güçten düşmenin acısını dayakla çıkaranlar...

Eski aşkın acısını bir yenisinde unutan çapkınlar...

Belki yaşanırken heyecan kadar acı da vermiş ve mutsuz sona ermiş aşklardı çoğu...

Can Dündar, tarihimizden ve sanat dünyamızdan, belleğimizde birer simge haline gelmiş sıra dışı kadın ve erkeklerin yaşadıkları en derin, en çetin duyguları; yüreklerini ve akıllarını ellerinden alan sevdalarını anlatıyor *Yüzyılın Aşkları*'nda.

CAN DÜNDAR
YÜZYILIN AŞKLARI

© 2012, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır.

1.-25. basım: İmge Kitabevi Yayınları (2006-2011)

Can Yayınları'nda 1.-5. basım: 2012-2014

DVD'li 1. basım: 2015

2. basım: Eylül 2015, İstanbul

Bu kitabın 2. baskısı 2000 adet yapılmıştır.

Yayına hazırlayan: Sırma Köksal

Düzeltili: Aylin Samancı

Mizanpaj: M. Atahan Sıralar

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Tasarım (www.lom.com.tr)

Kapak baskı: Azra Matbaası

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi D Blok 3. Kat No: 3-2

Topkapı-Zeytinburnu, İstanbul

Sertifika No: 27857

İç baskı ve cilt: Ayhan Matbaası

Mahmutbey Mah. Devekaldırımı Cad. Gelincik Sokak No: 6 Kat: 3 Güven İş Merkezi,

Bağcılar, İstanbul

Sertifika No: 22749

ISBN 978-975-07-2549-4

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 31730

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

CAN DÜNDAR
YÜZYILIN
AŞKLARI

Can Dünder'in Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

<i>Lüsyen</i> , 2010	<i>Yakamdaki Yüzler</i> , 2012
<i>Canım Erdalım Sevgili Babacığım</i> , 2011	<i>Yârim Haziran</i> , 2012
<i>Anka Kuşu</i> , 2012	<i>Ergenekon</i> (Celal Kazdağlı'yla birlikte), 2013
<i>Aşka Veda</i> , 2012	<i>Yaveri Atatürk'ü Anlatıyor</i> , 2013
<i>Ben Böyle Veda Etmeliyim</i> , 2012	<i>Yıldızlar</i> , 2013
<i>Benim Gençliğim</i> , 2012	<i>Nâzım</i> , 2014
<i>Birand</i> , 2012	<i>Köy Enstitüleri</i> , 2014
<i>Büyülü Fener</i> , 2012	<i>Abim Deniz</i> , 2014
<i>Kırmızı Bisiklet</i> , 2012	<i>Karaoğlan</i> (Rıdvan Akar'la birlikte), 2015
<i>Sarı Zeybek</i> , 2012	<i>İsmet Paşa</i> (Bület Çaplı'yla birlikte), 2015
<i>Savaşta Ne Yaptın Baba?</i> , 2012	<i>Yükselen Bir Deniz</i> , 2015
<i>Uzaklar</i> , 2012	
<i>Yağmurdan Sonra</i> , 2012	

CAN DÜNDAR, 16 Haziran 1961'de Ankara'da doğdu. 1982'de AÜ, SBF Basın Yayın Yüksek Okulu'ndan mezun oldu. 1986'da İngiltere'de London School of Journalism'i bitirdi. 1988'de, ODTÜ Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde Siyaset Bilimi dalında yüksek lisansını tamamladı. 1996'da aynı bölümde doktora derecesi aldı. 1979'dan beri gazetecilik, belgesel yapımcılığı, TV programcılığı, 2015'ten beri *Cumhuriyet* gazetesinin genel yayın yönetmenidir. Kitapları: *Demirkırat* (M.A. Birand ve B. Çaplı'yla birlikte, 1991), *Sarı Zeybek* (1994), *12 Mart: İhtilalin Pençesinde Demokrasi* (M.A. Birand ve B. Çaplı'yla birlikte, 1994), *Gölgedekiler* (1995), *Hayata ve Siyasete Dair* (1995), *Yağmurdan Sonra* (1996), *Ergenekon* (Celal Kazdağlı'yla birlikte, 1997), *Yârim Haziran* (1998), *Benim Gençliğim* (1999), *Köy Enstitüleri* (2000), *Nereye?* (2001), *Yaveri Atatürk'ü Anlatıyor: Salih Bozok'un Anıları* (2001), *Uzaklar* (2002), *Yükselen Bir Deniz* (2002), *Savaşta Ne Yaptın Baba?* (2003), *Bir Yaşam İksiri: Dr. Nejat F. Eczacıbaşı* (2003), *Mustafa Kemal Aramızda* (Ülkem Özge Sevgililer'le birlikte, 2003), *Büyülü Fener* (2003), *Duvar* (Ege DüNDAR'la birlikte, 2003), *Yıldızlar* (2004), *Sedat Alp: İlk Türk Hititoloğun Yaşam Öyküsü* (Fatma Sevinç'le birlikte, 2004), *Kırmızı Bisiklet* (2005), *Nâzım* (2005), *İlk Durak-İETT* (Nebil Özgentürk'le birlikte, 2005), *Özel Arşivinden Belgeler ve Anılarıyla Vehbi Koç I.* (2006), *Yüzyılın Aşkları* (2006), *Karaoğlan* (Rıdvan Akar'la birlikte, 2006), *İsmet Paşa* (Bülent Çaplı'yla birlikte, 2006), *Yakamdaki Yüzler* (2007), *Ecevit ve Gizli Arşivi* (Rıdvan Akar'la birlikte, 2008), *Ben Böyle Veda Etmeliyim: İsmail Cem* (2008), *Özel Arşivinden Belgeler ve Anılarıyla Vehbi Koç II.* (2008), *Mustafa* (2009), *Anka Kuşu* (2009), *Lüsyen* (2010), *Canım Erdalım Sevgili Babacığım* (2011), *Aşka Veda* (2012), *Birand: Bir Ömür, Ardına Bakmadan* (2012), *Abim Deniz* (2014).

İçindekiler

Önsöz	11
Naciye-Enver	15
Latife-Mustafa Kemal.....	43
Afife-Selahattin	71
Piraye-Nâzım	93
Eren-Bedri Rahmi	125
Ayhan-Adnan	153
İpek-Yüksel	181
Yıldız-Şükran	207
Fatoş-Yılmaz	229
Çiğdem-Melih.....	257
Kaynakça.....	281

Önsöz

Yıllar önce BBC’de yayınlanan bir diziydi *Great Romances of the 20th Century* (20. Yüzyılın Büyük Aşkları)...

Oradan esinlenerek kendi topraklarımızdan, geçtiğimiz yüzyıla damgasını vuran aşk öykülerini belgeselleştirmiştik.

Onların şiirlere, resimlere, filmlere, mektuplara, şarkılara, oyunlara, mahkeme tutanaklarına sızan ve sedası günümüze kalan aşklarını 2004 yılında ekrana getirdik.

Bu kitapta o belgesellere konu olan, geçtiğimiz yüzyıl yaşanmış 10 aşk öyküsü var.

Kimisi Nâzım’la Piraye’nin, Mustafa Kemal’le Latife’ninki gibi, üzerine çok kitap yazılmış aşklar bunlar...

Kimi Yüksel Menderes’le İpek Kıramer’in, Selahattin Pınar’la Afife Jale’ninki gibi pek fazla bilinmemiş, mahremine girilmemiş aşklar...

İçlerinde Bedri Rahmi-Eren Eyüboğlu gibi, Yıldız Kenter-Şükran Güngör gibi, Melih Kibar-Çiğdem Talu’nunki gibi tuvallerden, sahnelerden, notalardan tanıdığımız, yangınına hep birlikte tanık olduğumuz sevda öyküleri de var...

Adnan Menderes-Ayhan Aydan örneğindeki gibi mahkemeye düşmüş, alenileştirilip sereserpe ortalığa serilmiş ilişkiler de...

* * *

Çoğunun ortak özelliği, bu ilişkilerde bekleyen, üzülen, ezilen, aldatılan, terk edilen rolünün çoğu kez kadına düşmesi...

Erkeğin ise yine çoğunlukla giden, bikan, ezen, aldatan, terk eden rolünü oynaması.

On öyküye bir arada baktığınızda doludizgin yaşanan bir değişim çağının acı tatlı bütün meyvelerini tadacaksınız:

Hiç yüzü görülmeden evlenilmiş sevgilileri...

Evliyken sevgiliye yazılmış şiirleri...

Güçten düşmenin acısını dayakla çıkaranları...

Eski aşkın acısını bir yenisinde unutan çapkınları...

* * *

Dokuz bölümün araştırmasını Barış Duran yaptı.

Enver Paşa-Naciye Sultan bölümünün araştırması ise Hacı Mehmet Duranoğlu'na ait...

Barış, gazete arşivlerinden aile albümlerine, mahkeme tutanaklarından şarkı sözlerine dek geniş bir araştırma yaparak bir asra damgasını vuran aşklardan izler derledi. Kitabın altyapısını hazırladı. Kendisine teşekkür ediyorum.

Kitabın olgunlaşıp elinize ulaşmasında harcadıkları emek için Nazan Gezer ve Arda Yakut'a da teşekkür borçluyum.

Asıl teşekkürüm ise bize güvenerek evlerini, arşivlerini, albümlerini, mektuplarını ve en önemlisi yüreklerini cömertçe açan sevdalıları ve onların yakınlarına...

Önce eşlerini yitirmiş kadınlara:

Yarım asır kapalı tuttuğu kapısını ilk kez benim için aralayan, sonra da 2009'da hayata veda eden Ayhan Aydan'a...

Fatoş Güney'e...

Yıldız Kenter'e...

İpek Kıramer'e...

Sonra yakınlarına:

Latife Hanım'ın yeğeni Dilek Bebe'ye...

Enver Paşa'nın torunu Osman Mayatepek'e...

Piraye Hanım'ın torunu Kenan Bengü'ye...

2009'da kaybettiğimiz, Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun oğlu Mehmet Eyüboğlu'na...

2012'de kaybettiğimiz, Ayhan Aydan'ın yakın arkadaşı Sevim Apaydın'a...

Ve nihayet belgesel yayınlandıktan bir süre sonra Çiğdem Talu'nun yanına uğurladığımız Melih Kibar'a...

* * *

Belki yaşanırken heyecan kadar acı da vermiş ve mutsuz sona ermiş aşklardı çoğu...

Ama tutkuluydular.

XX. yüzyılın bütün kargaşasından izler taşıdılar.

O sayededir ki koca bir asrı aşp bugüne ulaşabildiler.

Hepinize aynı tutkuyla yoğrulmuş, ama iyi finalli aşklar temenni siyle...

CAN DÜNDAR

Temmuz 2012

Naciye-Enver

Öykümüzün kahramanlarından biri, 12 yaşındaki küçük bir kız...

Osmanlı İmparatorluğu'nun 33 yıllık padişahı II. Abdülhamid'in yeğeni... Öykünün diğer kahramanı, genç bir binbaşı...

O, 33 yıllık Padişah'ın tahtını sallayarak hürriyet ilan eden ateşli bir asker; ikisinin yolları, İmparatorluğun en çalkantılı döneminde kesişti. Araya Saray entrikaları, hürriyet çılgınları, savaş meydanları girdi. Birbirlerinin yüzünü göremeden evlenip doğru dürüst kavuşamadan, yüzyılın en ilginç aşk hikâyelerinden birini yaşadılar.

İnanılmaz bir ateş çemberinin içinden geçtiler.

Ve İmparatorlukla birlikte onlar da dağıldı.

1908 yazında Makedonya toprakları, “Hürriyet!” sloganıyla cınladı.

Genç bir binbaşı, II. Abdülhamid’in istibdat rejimine son vermek ve Meşrutiyet’i ilan ettirmek için ihtilal bayrağını açmış, dağa çıkıyordu.

Adı, Enver Bey’di.

1881’de İstanbul’da doğmuş, Manastır Askerî Rüştîyesi’nde okumuş, Mekteb-i Harbiyye’yi ve Erkân-ı Harbiyye’yi bitirip Makedonya’daki 3. Ordu’ya atanmıştı. Dönemin pek çok genç subayı gibi o da, sonradan İttihat ve Terakki adını alacak gizli örgüte üyeydi.

Padişah’a karşı ihtilal bayrağını açarken çok yakında, isyan ettiği Padişah’ın yeğenine vurulacağını hayal dahi edemezdi.

Masal değildi ki bu...

Nihayet 23 Temmuz 1908 günü Meşrutiyet ilan edildi. 31 yıllık baskı dönemi sona erdi. Anayasa yürürlüğe girdi, Meclis yeniden açıldı.

Köprülü’nün hükümet meydanı, “Yaşasın Hürriyet Kahramanı Enver Bey!” sloganıyla inliyordu.

Cemal Paşa’nın deyişiyle, artık “Napoléon” olan Enver Bey, ataşemiliter olarak Berlin’e gitti.

Zaten Alman hayranıydı. Almanlar, ona yarının büyük lideri gözüyle bakıyor, bir sefir kadar ilgi gösteriyordu.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

İttihat ve Terakki'ye göre Enver gibi bir asker hanedanla yakınlaşmalı ve Saray'dan bir kız almalıydı.

Konu, Enver Bey'in annesi Ayşe Hanım'a iletildi. Arayışlar başladı ve aranan kız bulundu.

Kısmet, Şehzade Süleyman Efendi'nin kızı Naciye Sultan'dı...

On iki yıllık ömrü, yazları Nispetiye Köşkü'nün, kışları Feriye Sarayı'nın yüksek duvarları arasında geçmişti.

Yeni Padişah Sultan Reşad da amcasıydı ve yeğeninin, dedikodular artmadan acilen başgöz edilmesini istiyordu.

Bu talimat üzerine 12'lik Naciye Sultan'ın önüne bütün damat adaylarının fotoğrafları kondu ve birini seçmesi istendi.

Yıllar sonra anılarında, o fotoğraflar arasından hayatının adamını nasıl seçtiğini şöyle anlatacaktı:

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Naciye Sultan'ın anılarından

Taliplerimin resimlerini gösterdiler. Hepsine birer birer baktım ve bir tarafa koydum. Sonra içlerinden Enver Bey'in resmini tekrar elime aldım. Bu hareketimle, vereceğim kararı onlara anlatıyordum sanki... Enver Bey'in yakışıklı ve mert bir delikanlı olduğu resimlerinden belliydi. Üstelik onun "Hürriyet Kahramanı Enver Bey" olduğunu biliyordum. Memlekette baştan başa başka bir hava yaratmış olan bir insandı. Ona bir kahraman gözüyle bakıyordum. Kendisinin, hayat arkadaşı olarak beni seçmiş olması hem gururumu okşuyor, hem de bana içimdeki hürriyet sevdasına yeni ufuklar açabilecek bir hayat yaşatacağı düşüncesiyle mutlu ediyordu. Amcam Vahideddin Efendi'ye Enver Bey'i seçtiğimi söyledim. Çok isabetli bir karar verdiğim ve Zât-ı Şâhâne'nin kendisi gibi buna çok memnun olacağı cevabını verdi.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Ertesi gün Enver Bey'in annesi Ayşe Hanım, Dolmabahçe Sarayı'na giderek Padişah'ın huzurunda gelinine nişan yüzüğü taktı.

1909 sonuydu.

Enver Bey 28, Naciye Sultan 12 yaşındaydı.

Biri Berlin'de, diğeri İstanbul'daydı.

Ne bir kez görüşmüş ne de konuşmuşlardı.

Birbirlerini ancak mektupla tebrik edebildiler.

Naciye Sultan'ın anılarından

Mektuplaşmaya başladık. Birbirimizi hiç görmemiştik. Ben onun resmini görmüştüm; onun, benim resmimi dahi görmüş olduğunu zannetmiyorum. Beni annesinin tarifi ile tanıyordu. Hayalinde beni nasıl canlandırdığını bilmiyordum. Fakat mektuplar sayesinde birbirimizi görmüş gibi sevdik. Bir sene süren bu tatlı ayrılık, bizi birbirimize yaklaştırdı.

Enver Bey, Derne'deki (Libya) karargâhında.

1911'de yine Enver Bey uzakta iken Dolmabahçe Sarayı'nda nikâhımız oldu.

24 Temmuz 1911, Berlin

İki gözüm, Sultanım, Efendim,

Siz hiç olmazsa benim resmimi gördünüz, ya bendenizde o da yok. Karanlıkta gözlerimi kapar, sizin hayalinizi gözümün önüne getirmek isterim. Yataarken Allahımdan hiç olmazsa rüyada olsun sizi bir kerecik göstermesini dilerim. Fakat şimdiye kadar hiç muvaffak olamadım. Hâşâ sümme hâşâ, nasıl Cenâb-ı Hakk'ı bir şekil vermeden seviyorsam sizi de şimdi bir rûh-i lâtif olarak, şeklinizi düşünmeden seviyorum.

Artık sizin hayalinizle meşgul olarak yatağıma gireceğim. Bundan evvel bütün kalbimle saadetinizi temenni ederek sizi kucaklar, gözle-rinizden öperim iki gözüm...

Enveriniz

Enver Bey ile Naciye Sultan'ın nikâhlanmalarından bir süre sonra İtalya, Trablusgarp'a saldırdı.

Eşiyle görüşmek için gün sayan Enver Bey, cebinde 100 lira, çantasında 100 fişek ve bir tabanca, aklında sultaniyle cep-heye koştı.

Giderken nikâhlısına şöyle yazdı:

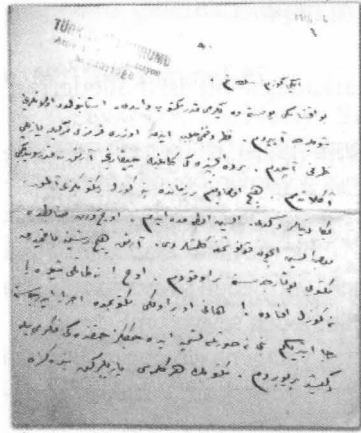
Sağ kalıp da geri dönersem en büyük mükâfat telakki edeceğim şey, sizin tarafınızdan unutulmamış bulunmaklığımdır.

Şimdi Halife'nin damadı olarak Derne'deki ordugâhta, Arap kabilelerini hilafet bayrağı altında örgütlemeye çalışıyordu. Siyah sakalı, toprak rengi avcı üniformasıyla bazen günde 12 saat-ten fazla at sırtında kaldığı oluyordu.

Mustafa Kemal'le yan yana çarpıştığı bu çöl savaşının top tüfek gürültüsü arasında, eşini göremeden ölmek korkusuyla gözleri doluyordu.

Elmasım, Efendim, Sultanım,

İki gözüm, gönderdiğiniz güzel ve cidden kıymetli evrak çantasına, mendiller ve havlulara nasıl teşekkür edeceğimi bilemiyorum. Doğrusu böylece bu dağ hayatında âdetâ sizinle Saray'da yaşıyormuşum gibi oldum. Her sabah yüzümü, gözümü o güzel kokulu peşkirle sürdükçe hem memnun hem mahzun oluyorum. Sizi hatırlayarak ve bendenizi böyle tahattur buyurduğunuz için memnun, fakat bu ayır-

lık hayatının nerelere kadar süreceğini düşünerek de mahzun oluyorum. Mafatih, kadere karşı gelmeye muktedir olmadığımızı tefekkürle müteselli oluyorum. Burada halimiz iyidir. Şimdilik güzel gözlerinizden samimiyetle öpüp arz-ı ihtirâmât eylerim elmasım.

Enveriniz

Enver Bey, güzel kokulu havlulara karşılık İstanbul'a 120 okka yağ gönderdi. Bir ara hasretine yenilip sultanını Derne'ye çağırdı. "Orada sultanlar arasında kaybolursun, gel burada ummun sultanı ol," dedi. Ama İstanbul'dan sultanı değil, yeni bir savaş haberi geldi.

Bağımsızlık isteğiyle ayaklanan Balkan Devletleri birleşip İmparatorluk'a savaş açmıştı. Enver Bey, "Memleket menfaati nerede bulunmamı emrediyorsa oraya giderim," diyerek İstanbul'un yolunu tuttu.

Binbaşı olarak gittiği ve Mustafa Kemal'le yan yana savaştığı Trablusgarp'tan yarbay olarak dönüyordu.

Ama başkente geldiğinde Balkan Savaşı fiilen kaybedilmiş, düşman ordusu İstanbul kapılarına dayanmıştı.

İttihat ve Terakki, yenilgiden, iktidardaki Kâmil Paşa hükümetini sorumlu tutuyordu.

Darbe kararı aldılar.

Enver Bey, "Altmış fedakâr arkadaşıla bu işi hallederim," dedi.

23 Ocak 1913 günü yanında İttihatçı silahşorlarla Bâbüali'yi bastı, Sadrazam Kâmil Paşa'nın istifa mektubunu aldı, Sultan Reşad'ın huzuruna çıkıp Mahmud Şevket Paşa'nın sadrazamlığını onaylattı.

İşte İttihat ve Terakki iktidardaydı artık.

Bu, Enver'in iktidarı demekti.

İstanbul'da bunlar olurken Bulgarlar, Edirne'ye girmişti.

Bütün ülkede bir panik havası esti.

Şimdi İttihat ve Terakki'nin, Enver Bey'in kendini gösterme zamanıydı.

Bu, yalnız milletin değil, Saray'da hâlâ yüzünü göremediği, artık 16 yaşına gelen nikâhlısının da dileği idi.

Enver Bey, 22 Temmuz 1913'te Osmanlı ordusuyla birlikte yine Mustafa Kemal'le yan yana Edirne'ye girdi. Oradan Naciye Sultan'a şu satırları yazdı:

Ne olurdu beraberce buraya girseydik de hayvanımın tırnaklarının bastığı yerlere yüz süren, üzengilerimi öpen Edirne halkı, bu hürmeti size gösterseydi.

Nikâhlısına hediye olarak Bulgar askerlerinden artakalan bir kılıcı gönderdi.

Karşılığında Naciye Sultan'ın bir fotoğrafı geldi.

Nişanlanalı dört yıl olmuştu ve sultanının yüzünü ilk kez bir fotoğrafta görebiliyordu.

Sevgili Sultanım,

Resminizi görünce mütezâîd bir kalp çarpıntısının tesiri ile sizi hayalhanemde büsbütün tecessüm etmiş görünce, o üç senelik iştiyakın tesiriyle sevgimin fazlaştığını duydum ve bunu pek tabii bulmalısınız ruhum. Hem de tekrar ederim ki, bizzat sizi gördüğüm zaman hasıl olacak hissime bugün malik değilim.

Resminizi ne yaptığımı biliyor musunuz? Büyük yazı masamın ön gözüne koydum. Günde bilmem kaç defa açarak, kalbim çarparak seyrediyor, ayrıca öpüp kilitliyorum. Fakat en meşgul zamanlarımda bile fasılların 10 dakikadan fazla olmadığını söylersem gülmezsiniz değil mi ruhum? Sizi aşkımın bütün kuvveti ile kucaklar, öper, Allah'a tevdi ederim.

Enveriniz

“Hürriyet Kahramanı Enver” artık “Edirne Fatihi” olmuştu. Lakin onun akli Naciye’sindeydi.

Evet, nikâhlıydı ama nikâhlısını görebilmek için evlenmeleri gerekiyordu. Düğünü yapmaya bizzat Sultan Reşad söz vermişti. Ama Saray’dan hiç ses çıkmıyordu. Sonunda Saray’a, Padişah’ın başkâtibine satır aralarında öfke okunan cüretkâr bir mektup yazdı ve düğünü sordu:

2 Eylül 1913, Edirne

Beyefendi Hazretleri,

Üç seneyi aşkın bir zamandan beri, Naciye Sultan Hazretleri ile nikâhlı duruyoruz. Araya bazı zorunlu nedenler girmekle beraber, Padişahımız Efendimiz Hazretleri, öz evladı gibi her ikimizi de sevdiklerini ve düğünün kendileri taraflarından yapılacağını birçok defalar irade buyurdıkları halde, henüz bu iradenin yerine getirilmesine teşebbüs olunmamıştır. Bendeniz de bu vaziyet karşısında şaşırıdım kaldım. Şimdi sizden Padişahımız Efendimize, bu şüpheli hale bir nihayet verilmek üzere ve kendilerinin vaat ve arzularını yerine getirecek fiilî bir neticeye varacak bir irade buyurmalarını beklediğimi arz etmenizi rica ediyorum. Bu işin esasen böyle uzaya uzaya, nihayet soğuması ve

ilişkilerin kesilmesi Padişahımızın arzuları ise, onu da bilmek isterim. Ben dünyada kimseye yük olmak istemem. Fakat böyle, dünyaya bu vaziyette gülünç olmayı da çekemem. Bu vesile ile saygılarımı arz ederim efendim.

Kurmay Yarbay Enver

Bu mektup cevapsız kaldı.

O sırada Enver Bey rahatsızlandı ve apandisit ameliyatı için İstanbul'a geldi. 1913 Aralık ayında Alman Hastanesi'ne yattı. Ameliyattan önce sultanına şu satırları yazdı:

Naciyecğim, benim için dua et. Biraz açıldığım zaman gelirsin, olmaz mı?

Beklenen fırsat, böyle talihsiz bir vesileyle doğmuştu.

Ameliyattan sonra Naciye Sultan, üç buçuk yıllık eşini görmeye hastaneye geldi.

Nihayet kavuşmuşlardı işte...

Şimdi ikisinin de özlemle bekledikleri mutlu günler başlıyordu.

Enver Bey hem sağlığına hem sultanına kavuşmuştu.

Bu arada albaylığa terfi ettiği haberini aldı.

Hastaneden çıkar çıkmaz Padişah Sultan Reşad'ı ziyaret etti.

Bu ziyaretin ardından, albaylığa terfi ettikten 19 gün sonra, hem paşalığa terfi etti hem de harbiye nazırı olarak kabineye girdi.

Artık o, Enver Paşa'ydı.

Sultan Reşad, onu bir nişanla şereflendirdi. Bir hafta sonra da Osmanlı ordularının Erkân-ı Harbiyye-i Umûmi Reisliği'ne, yani Genelkurmay Başkanlığı'na tayin etti.

Ordunun kaderi gibi İmparatorluk'un kaderi de şimdi 33 yaşındaki bu askere emanetti.

Peş peşe gelen bu mutluluk haberlerinin en büyüğü düğün vizesi oldu. Enver Paşa ile Naciye Sultan, 5 Mart 1914 tarihinde Nişantaşı'nda, şimdi Işık Lisesi olan binada evlendiler.

Bütün aile, uzak yakın akrabalar, İstanbul'un kalburüstü aileleri davetliydi. Naciye Sultan, yıllar sonra anılarında savaşın hemen arifesindeki düğünlerini şöyle anlatacaktı:

Selamlıkta erkeklere, haremde kadınlara ziyafet sofraları kuruldu. İkramlar yapıldı. Bütün sefirler ve ecnebi ailelerin ileri gelenleri de dü-

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

ğüne geldiler. Düğün çok kalabalıktı. Davetliler kadar da seyirci vardı. Bir tarafta saz, bir tarafta müzik ve mehter takımı çalıyordu. Ben o kadar heyecanlı ve yorgundum ki tafsilatı hatırlamıyorum.

Çiçeği burnunda evliler, düğünden sonra Bursa'ya gittiler.

Naciye Sultan, eşiyle teftiş gezilerine katılıyor, halk arasına giriyor, sevgi tezahüratlarına karşılık veriyor, hayatında ilk kez "serbest hayat"ın tadını çıkarıyordu.

Enver Paşa'ya gelince...

Enver Paşa hem harbiye nazırı hem Padişah'ın damadıydı artık.

O, yıllardır bastırıldığı ihtiraslarının göz diktiği yere gelmişti işte...

Şimdi hem harbiye nazırı hem Erkân-ı Harbiyye-i Umûmi Reisi hem de Padişah'ın damadıydı.

O günden sonra, İmparatorluğun son yıllarına damgasını vuracaktı. O kadar ki, artık Almanlar, Osmanlı İmparatorluğu'nu "Enverland" diye anacaktı.

27 Temmuz 1914'te Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Sırbistan'a savaş ilan etti.

Milyonlarca cana mal olacak ve haritaları değiştirecek bir cihan savaşı patlamıştı.

Enver Paşa, başından beri Alman yanlısıydı.

Savaşın patlamasından dört gün sonra Almanlarla gizli bir ittifak anlaşması imzaladı.

Anlaşmadan, hükümetin, hatta Saray'ın bile haberi yoktu.

O günlerde bir gün Enver Paşa, Sadrazam Said Halim Paşa'nın kapısını çaldı ve, "Bir çocuğumuz oldu," müjdesini verdi.

Ancak çocuk, Naciye Sultan'dan değil, Almanlardandı.

Akdeniz'de İngiliz ve Fransızlar tarafından kovalanan iki Alman gemisi, Çanakkale önlerine gelerek Türk karasularına sığınmıştı.

Gemiler, Osmanlı bayrağı çekilerek kurtarıldı. Ancak "evlatlıklar" yaramazlıkta gecikmedi. Karadeniz'e açılarak Rus limanlarını bombaladılar.

Osmanlı da savaşa girmişti işte...

Bu olay üzerine Ruslar, Türk hududunu geçince Enver Paşa da eşini İstanbul'da bırakarak Kafkas Cephesi'ne hareket etti. Erzurum'dan eşine, "Şu Moskofları bir ezersem, o zaman cicimi açık alınla kucaklarım," diye yazdı.

Bu, hiç de kolay olmayacaktı.

Erzurum'da 3. Ordu'ya, Ruslara karşı taarruz emrini verdiğinde, Türk askerî tarihinin en korkunç hezimetlerinden birinin yolunu açmış oluyordu. Şimdi karşısında Ruslardan da korkunç bir düşman vardı.

General Kış...

Eksi otuz dereceyi bulan soğuk altında kıvrandıkları gecelerde eşine yazdığı aşk mektupları ve bir hamilelik müjdesi beklentisiyle ısınıyordu.

18 Aralık 1914, Erzurum

Güzel meleğim,

Hani, "Keşke telefonla konuşabilsek," diyordum ya. Derhal telgraf memuruna Saray'ı bulmasını söyledim, buldu. Şimdi titreyerek, heyecanla adeta sesinizi, o güzel âhengdâr sesinizi işitecekmiş gibi titriyorum. Titrek sesle memura söyledim, çevirdi. Artık sizinle görüşebiliyordum. Ah! Bunu daha evvelce düşünemediğime ne kadar eseflendim. En nihayet sizin de memnun olacağınızı bildiğimden, "Bebekten haber var mı?" diye sordum, fakat yokmuş. İnşallah muvaffakiyetle avdet ederim de, o vakit bir tane husul bulur. Yoksa güzelim bana hakikati söylemedi de avdetimde birdenbire şaşırtacak mı? Of bilseniz ne kadar göreceğim geldi. Ya Rabbi bu harp ne kadar sürecek? Fakat ne olursa olsun çok durmam, gelirim. Müsaade buyur da bütün heyecan-ı kalbimle iştiyâkla güzel yanaklarından, dudaklarından öpeyim de keskin-i iştiyâka kavuşayım.

Enverin

Sonunda 26 Aralık 1914 gecesi asker, şiddetle tipileyen ve bir buçuk metreyi bulan kar altında bir felakete saplandı.

O gece, ordunun üçte ikisi kara gömüldü.

Kalanlar da geri çekildi.

Şimdi ordu karargâhı da tehlikedeydi.

Enver Paşa, bir ara yalnız harekâtta değil, hayattan da umidini kesti ve vasiyetini karaladı ama ölmedi. Maiyetiyle birlikte İstanbul'a döndü.

Sarıkamış Harekâtı'nda, elli bini aşkın asker, Ruslara bir kurşun bile atamadan şehit düşmüştü.

Dört yıl süren savaş boyunca Enver Paşa, cepheden cepheye koştu.

İmparatorluğun kalelerinin birer-ikişer çöktüğü o zorlu yıllar boyunca gelen tek iyi haber, ilk çocuklarının doğum haberi idi.

Mahpeyker, 1917 Mayıs'ında Kuruçeşme'deki Enver Paşa Yalısı'nda dünyaya geldi.

Naciye Sultan'ın anılarından

Çocuğumuzun dünyaya gelişine gerek ben, gerekse zevcim son derece de seviniyorduk. Enver Paşa'nın çocuklara karşı büyük bir zaafı vardı. Küçücük bebekle saatlerce oynar, onunla meşgul olmaktan zevk alırdı. Hele Mahpeyker'e karşı çılgınca bir sevgisi vardı. Enver Paşa, dünyada hiçbir şeyden korkmayan, korku kelimesinin ifade ettiği manayı dahi bilmeyen bir askerdir. Yalnız minimini yavrumuz ağlamağa başlayınca, onun sesinden ürker, ona bir şey oldu diye korkar, üzülür; minimini çocuğu otomobille gezmeğe götürürdü.

1918 yılı Ekim'inde Enver Paşa'nın deyişiyle, "oyunu kaybettiler".

Osmanlı savaşta yenilmiş, cepheler çökmüştü.

Hükümet istifa etti. Ülkeyi harbe sokan İttihat ve Terakki'nin iktidarı sona erdi. Parti, kendini feshetti.

Mondros Mütarekesi'ne göre ülkenin işgali için gün sayılıyordu.

İttihat ve Terakki'nin önderleri Talât, Cemal ve Enver paşalar bu aşamada yurtdışına çıkmaya karar verdiler.

Enver Paşa'nın gurbet yılları başlıyordu.

Acaba eşi de kendisiyle gelir miydi?

Naciye Sultan'ın anılarından

Kızımız Mahpeyker bir yaşında idi. Kocam, çocuğu çok sevdiğim annesine bırakmamı ve beraberce memleketi terk etmemizi istiyordu. Fakat ben kızıma çok bağlı ve düşkündüm. Bir taraftan kocamdan ayrılmak, bir taraftan çocuğumu yalnız bırakıp gitmek gibi iki ihtimal karşısında kalmıştım. Ne yapacağımı bilemiyordum. Çok ıstırap çekiyordum. Fakat sonunda çocuğumu bırakmadım ve kaldım.

Ücretsiz PDF Kırıp Arsivi - <https://rantey.org>

Enver Paşa, geride eşini, kızını ve zaferlerle, yenilgilerle dolu bir maziyi bırakıp arkadaşlarıyla 8 Kasım 1918 gecesı gizlice Berlin'e gitti.

İttihatçılar yurtdışına kaçtıktan sonra gıyaben yargılandı. Divan-ı Harp, Enver Paşa hakkında "askerlikten tard ve bir yıl sürgün" kararı verdi. Kararın altında, eşinin amcası Padişah Vahideddin'in imzası vardı.

Şimdi İstanbul'un işgal günleri başlıyordu. İşgal Kuvvetleri, Boğaz'a demirledikten sonra Kuruçeşme'deki Naciye Sultan'ın yalısını işgal ettiler ve Sultan'la kızının yalısı 24 saat içinde boşaltmasını istediler.

Naciye Sultan baskılar sonucu yalıdan Sultanahmet'teki Sadaret Konağı'na geçti, sonra da doğup büyüdüğü Feriye Sarayı'na, ailesinin yanına sığındı. Beş yıl içinde her şey altüst olmuştu. 1919 yazında ikinci çocukları Türkân dünyaya geldi. Enver Paşa, eşi gibi, Türkân'ın yüzünü de nice sonra görebilecekti:

2 Ocak 1920

Kıymetdâr Enverciğim,

Doktorlar hastadır diye rapor verdikleri halde bu hain İngilizler bana izin vermiyor, beni ölüme mahkûm ediyor. Oh! Enver, bütün bu hakaretleri yaptıran o amcam olacak hain adamdır. Fakat olsun, ben müteessir değilim. Senin varlığın bana bütün acılarımı unutturuyor. Senin selametin, afiyetin için her an Allahıma yalvarıyorum. Of! Sevgili Enver, minimini yavrularını görsen ne kadar seveceksin. Hele Mahpeyker, o bedbaht çocuk, "Neneciğim babam nerede?" diye resmini öpüyor. Eğer sana getirirsem hiç yaramazlık etmeyeceğini bana yalvararak söylüyor. Oh! Enver, böyle her an damla damla can acısı çekmektense ölmeyi, bu menfur, riyakâr insanlardan kurtulmak için bin kere tercih ederim. Fakat hayır Enver! Ben ölmek istemiyorum. Seninle bu acı günlerimizden intikam alarak, uzun seneler bahtiyar yaşayacağız, değil mi Enverim?

Naciye

Sonunda çocuklarını alıp kaçtı İstanbul'dan Naciye Sultan...

Kaçışı örgütleyen isim, Enver Paşa'nın Avrupa'da tanıştığı İtalyan İşgal Kuvvetleri komutanı Kont Caprini idi.

Enver Paşa, eşini görme umuduyla Roma üzerinden Berlin'e geçti.

Bu dönemde yönünü Orta Asya'ya çevirmiş, Ruslarla işbirliği yapıp İngiliz emperyalizmi altında ezilen Müslüman Türkleri ayaklandırma hayalinin peşine düşmüştü.

Ancak Bolşeviklere bir türlü ulaşamamış, uçağıyla Rusya diye Letonya'ya inmiş, orada hapsedilmiş, hapishanede tutukluların resimlerini çizerek geçimini sağlamaya çalışmıştı.

Bir süre sonra hapishaneden kaçıp Berlin'e döndü ve nice-dır hasretini çektiği eşini, bir sanatoryumda perişan halde buldu:

Naciye Sultan'ın anılarından

Enver Paşa geldiği zaman sırtında hapishanede giydiği elbisesi vardı. Perişan ve kıyafetsiz bir halde idi. İkinci hızı Türkân'ı ilk defa olarak o zaman gördü. Ben, çok hasta ve yorgundum. Kocamın geldiğine çok sevindim. İyileşmeye başladım. Birkaç hafta sonra hastaneden çıkacak hale geldim. Hastaneden eve dönerken trende, Enver Paşa, bütün seyahat esnasında iki çocuğunu kucağından bırakmadı. Onları okşamak ve sevmekle vakit geçirdi.

Ancak bu mutluluk tablosu uzun sürmedi.

Enver Paşa eşinin yalvarmalarını dinlemeyip tekrar Rusya'nın yolunu tuttu.

1920 Eylül'ünde Bakü'da açılacak Şark Milletleri Kurultayı'na katılacaktı. Kurultay, Doğu'nun mazlum halklarını Batı emperyalizminden kurtarmak amacıyla toplanıyordu. Enver Paşa ise kongreye "İslam İhtilal Cemiyetleri İttihadı" adını verdiği bir cemiyetin başkanı sıfatıyla, Kuzey Afrika Müslümanlarını temsilen katılıyordu.

Kurultaydan sonra trene atlayıp Moskova'ya döndü.

1921 başında Moskova'da eşinin hasretiyle karakalem portrelerini çizdi.

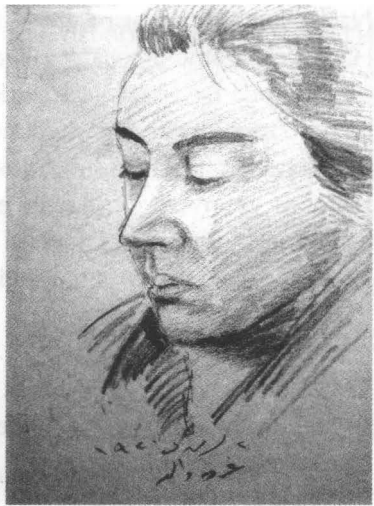
Ve o yıl, Moskova'dan, kızı Türkân'a gönderdiği oyuncaklara şu notu ekledi:

Yavrum Türkânım,

İşte sana Moskova oyuncakları gönderiyorum. Güle güle oyna ve beni unutma. Bilirim Mahpeyker sana çok bırakmaz. Fakat o da benim cici kızımdır. Herhalde seni de oynamak için bırakır. Hepsinden ikişer tane gönderdim. Papaz kıyafetli olan, Rus çarlarından Korkunç İvan ismini alan adamdır. Pek gaddar imiş.

Gözlerinizden bir çok öpen baban

Enver

Enver Paşa'nın Moskova'da kaldığı "Yabancılar Misafirhanesi"nde çizdiği Naciye Sultan portreleri (1921).

O sıralarda Anadolu, topyekûn bir kurtuluş savaşı veriyordu. Enver Paşa, Anadolu'dan savaş haberlerini alıyor ve orada olması gerektiğine inanıyordu.

Bir süreliğine Berlin'e gidip eşiyle buluştuktan sonra gizlice Batum'a geldi. Buradan Anadolu'ya geçmeyi ve Kurtuluş Savaşı'na rehberlik etmeyi planlıyordu.

Oysa savaş kazanılmıştı bile...

Sakarya Savaşı, Anadolu'yla birlikte Enver Paşa'nın da kaderini değiştirdi.

Bu zaferle, Osmanlı'yı kurtarmak için omuz omuza savaştığı, en büyük rakibi Mustafa Kemal Paşa gücünü ispatlamış, Rusya da Enver Paşa'yı gözden çıkarıp Ankara'ya resmî elçi göndermişti. Bir kez daha hayalleri kırılmış olarak Berlin'e döndü.

Naciye Sultan, üçüncü kez hamileydi.

Naciye Sultan'ın anılarından

Hamile olduğumu öğrenince Almanya'ya geri geldi. Beni Mayer Sanatoryumu'nda bir villaya yerleştirdi. Sonra Türkistan'a geçmek üzere tekrar bizden ayrıldı ve gitti. Gitmeden, bana vereceği hediyeyi hazırlayıp bırakmış. Hastaneye, en çok sevdiğim çiçekleri bana muayyen zamanda getirmelerini tembih etmiş. Çocuğumuz doğar doğmaz bana bunları getirdiler. En gaili zamanda bile beni düşündüğünü, uzaktan dahi bizlerle meşgul olduğunu görmek ve hissetmek beni teselli ediyordu.

Bazen Mahpeyker'e erkek elbisesi giydirecek kadar bir erkek evlat özlemi çeken Enver Paşa, bir oğlunun olduğunu Moskova'da öğrendi.

Adını, Ali koydular.

Bu, onun yurtdışına çıktıktan sonra kullandığı takma ismiydi.

1921 Ekim'inde Buhara'ya girdi. Fergana'ya gidip Basmacı denen Türkmenistan savaşçılarının başına geçmek istiyordu.

Artık kâğıt bulmakta bile zorlanıyordu.

Orada bulduğu küçük bir deftere, yaşadıklarını, hissettiklerini yazacak ve ilk fırsatta eşine gönderecekti.

Defterin, Kasım 1921 tarihli sayfasında şu satırlar vardı:

Sevgili mukaddes Naciyem,

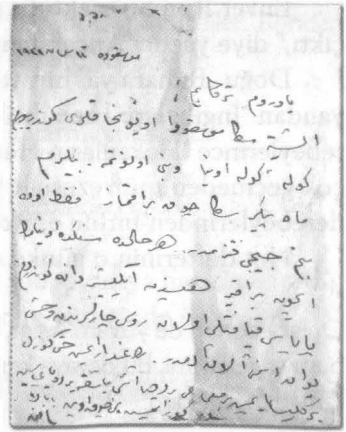
Artık sana mektup yazmak imkânı gittikçe azalıyor. Bu sebeple şu deftere her gün senin için yazacağım. Ve satırlarımı ilk vasıta ile göndereceğim.

Enver Paşa, Buhara'dan yola çıkarken Berlin'de eşiyle çocuklarını emanet ettiği kardeşi Kâmil Bey'e, vasiyeti andıran şu mektubu yazdı:

4 Kasım 1921, Buhara

Kâmil,

Pazar sabahı hareket edeceğim. Sultanım ve yavrularım sana emanettir. Onların, dünyada benim için her şey olduğunu düşünerek vazifeni, kardaşlığını ona göre ifa et. Senin mertliğine güvenerek biraz müsterihen hareket edeceğim. İşte kardaşım, yeni bir hayat vücuda getirmek için olan bu harekette Hakk'ın yardımının bizimle olduğuna eminim. Hepinizi Allah'a emanet ederim. Sultanımın iffet ve namusunun her ne suretle muhafazasına çalışın, yoksa benim için her şeyin mahvolduğu gündür, hatta öldükten sonra da.

Ali

İki gözüm Enverim,

İki sene İstanbul'da, bir sene Berlin'de, her an türlü üzüntüyle sensiz geçen günler... Artık biraz insafılı düşünerek nihayet vermek zamanı geldi zannederim. Fakat çok rica ederim, "Gel!" diye benimle, bu hasta kalbimle eğlenme. Eğer benim mevcudiyetim seni sıkmaz ise gel, beni ve anneleri gibi senin başına azim bela olan bedbaht çocuklarını al götür. Ben Kâmil ile değil, seninle izdivaç ettim. Eğer benimle yaşamak istemiyorsan üzülme efendim, "Ben seni istemiyorum, senden bıktım," de, ben de o zaman anlar, senin başından defolur giderim; sen de ben de rahat ederiz. Eğer benimle yaşamak istiyorsan beni başkaları himayesinde yaşatma. Ben, senden hiçbir şey istemiyorum. Yalnız senin yanında bulunmak, seninle beraber yaşamak istiyorum. Kâfi cevabını sabırsızlıkla bekler, ellerinden öperim.

Naciye

Enver Paşa bu mektuba karşılık defterine, “Artık ok yaydan çıktı,” diye yazdı. “Ancak tam muvaffakiyetten sonra dönerim.”

Doğu Buhara’ya bir taraftan “Bolşeviklere isyan”, diğer yandan “İngilizlere karşı ihtilal” sloganlarıyla girdi. Buharalı derebeylerince “Hakanların Hakanı” nameleriyle karşılandı. Ancak çok geçmeden müfrezesiyle birlikte Doğu Buhara’nın en güçlü derebeylerinden birine esir düştü.

Not defterinin o günkü sayfasında şu satırlar vardı:

Onlara benim de yuvam, eşim, yavrularım olduğunu, onları bırakarak buraya geldiğimi, bu davaya kendimi verdiğimi anlatırken kendimi tutamadım, ağladım.

Artık esirdi.

Saçı sakalına karışmış vaziyette yattığı toprak hücrenin penceresinden kendisi için kazılan ölüm çukurunu görüyordu. Heybesini yastık, kürkünü yorgan yapıyor, defterinin sınırlı sayfalarını özenle değerlendirerek yazıyor ve mutaassıp gardiyanlarını kızdırmamak için cüzdanındaki resimleri yakıyordu.

1 Aralık 1921: Sabah namazından sonra senin ve yavrularımın fotoğraflarınızı yakarak ağladım.

12 Aralık 1921: Böyle giderse çekilip yanına geleceğim. Ama muvaffakiyetsiz gelince sen beni nasıl kabul edeceksin?

Üç aylık esaret, 1922 Mart’ında sona erdi. Artık ne silahı ne ordusu vardı. Yine de Duşanbe yakınlarındaki Pul Hakiyan’da karargâh kurdu. Buhara’dan 200 askerlik bir müfreze ona katıldı.

Bir yandan Ruslarla çatışmaya hazırlanıyor, öte yandan aylardır haber alamadığı sultanı için topladığı kır çiçeklerini paket yapıp Afganistan üzerinden göndermeye çalışıyordu.

25 Mart tarihli mektubunda, “Kâğıtsızlıktan sana bir şey yazamıyorum,” diye yazdı:

Ruslardan ilk ganimet olarak bir top basma getirdiler. Bundan sana mendil, Mahpeyker'e yastık yüzü vesaire yapacağım.

21 Mayıs'taki mektup ise bir yalvarmaydı adeta:

Naciye, bana can ver, kuvvet ver, hepsinden mühimi ümit ver.

Şimdi eşinin vereceği kuvvetle son saldırıya hazırlanıyordu. Cebinde gönderilmemiş mektuplar ve yüreğinde özlemle...

25 Temmuz 1922, Satılmış Kışlağı

Naciyeciğim,

Efendiciğim, bugün pek sıkıntılı bir hava. Tuhaf bir sis. Güneş görünmüyor. Düşmanda hareket yok. Henüz sabah. Şu son satırlarımı yazarak mektubumu kapatıyorum. İçine, her gün sana topladığım buranın yabani çiçeklerinden maada, kaç gecedir altında yattığım karaağaçtan kopardığım ufak bir dalı da gönderiyorum. Seni Huda'nın birliğine yavrularımla beraber emanet ederim, ruhum efendiciğim... Kara ağaca, çakımla ismini yazdım.

Enver

Enver Paşa'nın Pamir Dağı eteklerinden yazdığı son mektuplardan biriydi bu... Rus kuvvetlerinin saldırısı üzerine Duşanbe'den, Belcivan sınırlarındaki Satılmış Kışlağı'na çekilmişti.

Yurtdışındaki İttihatçı arkadaşlarından Talât Paşa, 1921'de bir Ermeni komitacı tarafından öldürülmüştü.

Ardından 21 Temmuz 1922'de Cemal Paşa'nın da Tiflis'te öldürüldüğü haberi geldi.

Kendisi ise bu uzak dağda, yorgunluktan bitap düşmüş bir halde, artık her şeyi bırakıp eşine, çocuklarına dönmenin hayalini kuruyordu:

Naciye Sultan'ın anılarından

Kocamdan gelen en son mektup, 4 Ağustos 1922'de elime vardı. Bu mektupta İsviçre'ye geçmek istediğini yazıyordu. Fakat bu projesini yerine getirebilmesi için kendisinin ölmüş olmasına herkesi inandırması lazım geldiğini söylüyordu. Hatta benim bile, ölüm haberini aldığım takdirde buna inanmış görünmemi tembih ediyordu.

Gerçekten de birkaç gün sonra Enver Paşa'nın ölüm haberi ulaştı Berlin'e... Naciye Sultan taziyeleri kabul ederken gözyaşı dökse de bunun eşinin planı olduğunu düşündüğü için aslında içten içe gülüyordu.

Ancak bu, bir oyun değildi.

Naciye Sultan, eşinin gönderdiği son mektubu okuduğu gün, Enver Paşa da elinde kılıcıyla Bolşevikler tarafından saçılan mitralyöz ateşine meydan okumuş, Pamir Dağı eteklerinde, Çegan mevkiinde vurulmuştu.

Cansız bedeni, iki gün Çegan topraklarında kaldı. Sonra köylüler cenazesini alarak Abıderya köyünde, bir pınarın başında ceviz ağacının altına gömdüler.

Kurban Bayramı'nın üçüncü günüydü...

Ve asıl kurban şimdi toprağa düşmüştü.

Naciye Sultan'ın anılarından

Cemal Paşa'nın yaveri İsmet Bey bana geldi ve bütün acı hakikati anlattı. Söylediklerine bir türlü inanamıyordum. Fakat İsmet Bey bana Enver Paşa'nın koynunda buldukları mektup ve resimleri getirdi. Bunların üzerinde kurumuş kan lekeleri vardı. Kocam üçüncü çocuğumuz Ali'yi göremeden öldü. Ancak kendisine gönderdiğim resimlerden oğlunu tanımıştır. Öldüğünde üzerinde bu resimleri göğsü üzerinde taşıyormuş. İsmet Bey'in getirdiği resimleri gördükten sonra felaketime inandım, fakat yine de uzun müddet ümit kesemedim. "Belki bir yanlışlık olmuştur, belki günün birinde tekrar gelir," diye bekledim.

Ancak gelmedi Enver Paşa. Naciye Sultan bir süre sonra eşinden ümidi kesti ve çocuklarını da alarak İstanbul'a döndü.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

Enver Paşa'nın kardeşi Kâmil Bey'le evlendi.

Nikâhlarını, son halife Abdülmecid Efendi kıydı.

Ancak aynı tarihlerde Mustafa Kemal de hilafeti kaldırdı. Hanedan üyeleri yurtdışına çıkarıldı.

Naciye Sultan'ın çilelerle geçecek ikinci gurbet hayatı işte böyle başladı.

Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde geçecek bu ayrılık tam 28 yıl sürdü.

1939'da çıkarılan özel bir kanunla çocukları tekrar yurda döndü. Ancak kendisine kapılar hâlâ kapalıydı. Bu kez de yıllarca çocuklarından ayrı kaldı.

1952'de Demokrat Parti'nin çıkardığı bir kanunla çocuklarına, torunlarına ve doğduğu topraklara kavuştu. Türkiye'ye ayak bastığı an ağızından şu cümleler döküldü:

Yurdumdan uzakta olduğum karanlık günler, şimdi vatana kavuşmanın heyecanı içinde kaybolup gitti.

Tarih 4 Ağustos 1952'ydi.

Bu, Enver Paşa'nın ölümünün 30. yıldönümüydü.

Naciye Sultan, 1957'de hayata veda etti.

Enver Paşa'nın vatan toprağı ile yeniden buluşması ise yüzyılın sonunda gerçekleşti.

Cenazesi, ölümünden 74 yıl sonra Tacikistan'dan alınarak resmî bir törenle Türkiye'ye getirildi.

Yüzyılın başında "Hürriyet Kahramanı" ilan edilen adam, yüzyılın sonunda Hürriyet-i Ebediye Tepesi'ndeki şehitlikte yerini aldı.

Birbirlerinin yüzünü görmeden evlenen Naciye Sultan ile Enver Paşa, yine birbirlerine kavuşmadan aynı topraklara gömüldüler.

Latife-Mustafa Kemal

Adı Fatma Zehra Latife Uşşakî...

1960 Mayıs'ında aldığı pasaportunda mesleği "ev kadını" olarak belirtiliyor.

Doğum yeri İzmir...

İkametgâhı İstanbul...

1899 doğumlu...

Buğday tenli, ela gözlü, kır saçlı...

O, Türkiye'nin ilk first lady'si...

"Atatürk'ün eski karısı"...

Mustafa Kemal Paşa ve Latife Hanım 1922'de tanıştı; iki buçuk yıl evli kaldılar. Bu evlilikten geriye pek çok tevatür, dedikodu, söylenti kaldı.

Ama onlar, ölünceye dek bu konuda ağızlarını dahi açmadılar.

Yaşananlar, Köşk'ün duvarları arasında, gizli bir hatıra defterinin sayfalarında, kimi yakın akraba ve dostun hafızasında saklandı.

Latife Hanım, İzmir'in Uşak kökenli tüccar ailelerinden Uşşakızadelerin kızıydı.

Babası Muammer Bey, dedesi Sadık Bey'den devraldığı büyük servetle, İzmir'in en zenginlerinden biri olmuştu.

On çocuğundan altısı yaşamıştı.

TR-A-№ 060705 . 2 .

HÖVIYET VE EŞKAKİ
SIGNALEMENT
PERSONAL PARTICULARS

Ev kadını EŞ-FEMME-WIFE

Mesleği
Profession
Manager

İzmir

Doğum Yeri ve Tarihi
Lieu et date de naissance
Place and date of birth 1899

İkametgâhi
Domicile
Domicile

Yüzü
Visage
Facial features

Göz rengi
Couleur des yeux
Colour of eyes

Saç rengi
Couleur des cheveux
Colour of hair

Normal

ÇOCUKLARI - ENFANT - CHILDREN

Adı Name	Yaşı Age	Cinsiyet Sex

TR-A-№ 060705

EŞ - FEMME - WIFE

Fotoğrafi
Photo

HÂMİLİYET İMZASI
SIGNATURE DU TITULAIRE
SIGNATURE OF HOLDER

EŞİNİN İMZASI
SIGNATURE DE SA FEMME
SIGNATURE OF HIS WIFE

Latife Ussaki

Pasaportu veren makâmın imzası
Signature de l'agent chargé de passer
Signature of issuing official

Latife Hanım, üçü kız, üçü erkek altı çocuğun en büyüğüdü. Evde mürebbiyelerden İngilizce, Almanca ve Fransızca öğrenmişti. Konser verebilecek kadar piyano çalıyor, at biniyordu.

Bir dönem İstanbul'a da gitmiş; babasının kuzeni Halit Ziya Uşaklıgil'den, Tevfik Fikret'ten, Halide Edib'den edebiyat öğrenmişti.

Artık üniversite eğitimine başlayacaktı. Ancak İzmir'in işgaliyle her şey altüst oldu. Uşşakîzadeler, İzmir'i terk edip önce İsviçre'ye, oradan da Fransa'ya geçti.

1922 yılı gelip de zaferi kazanan Türk ordusu İzmir'e doğru yürüyüşe geçtiğinde, Latife Hanım babasından izin alıp dadısıyla birlikte İzmir'e döndü.

Boynundaki kolyede Mustafa Kemal Paşa'nın bir fotoğrafı vardı.

Fotoğraftaki adam, bir süre sonra kocası olacaktı.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Latife Hanım, İzmir'deki evinde.

Gazi, 10 Eylül 1922 günü, zeytin dallarıyla bezenmiş açık bir otomobille İzmir'e girdi ve vilayet binasından halkı selamladı.

O gün Latife Hanım, peçesiz mor bir pelerinle kapıya dayandı. Mustafa Kemal Paşa'yla görüşmek istediğini söyledi.

Vecihe İlmen (Latife Hanım'ın kız kardeşi)

Latife Hanım gelmiş, tabii, "Giremezsiniz. Burası Başkumandanlık Karargâhı," demişler. "Yukarı haber yollayın," demiş. Hemen yaveri göndermiş kendi, yaver de almış onu, beraber çıkmışlar yukarı. Tabii Atatürk hemen ayağa kalkmış, "Hoş geldiniz efendim," demiş. O da, "Siz de hoş geldiniz Paşa Hazretleri, müsaade ederseniz elinizi öpeyim," demiş. "Aman efendim, estağfurullah. Siz hanım olarak benim elimi öpmeyin, ben müsaade ederseniz sizin elinizi öpeyim küçükhanım," demiş ona.

Latife, o ilk görüşmede Kemal Paşa'ya hayranlıklarını bildirdi, boynunda taşıdığı madalyonu gösterdi ve İzmir'de bir karargâh ararlarsa evlerinin hazır olduğunu söyledi.

İzmir'deki yangın ve kargaşa yüzünden Kemal Paşa sürekli yer değiştiriyordu. Kentte en güvenli yer Göztepe'ydi.

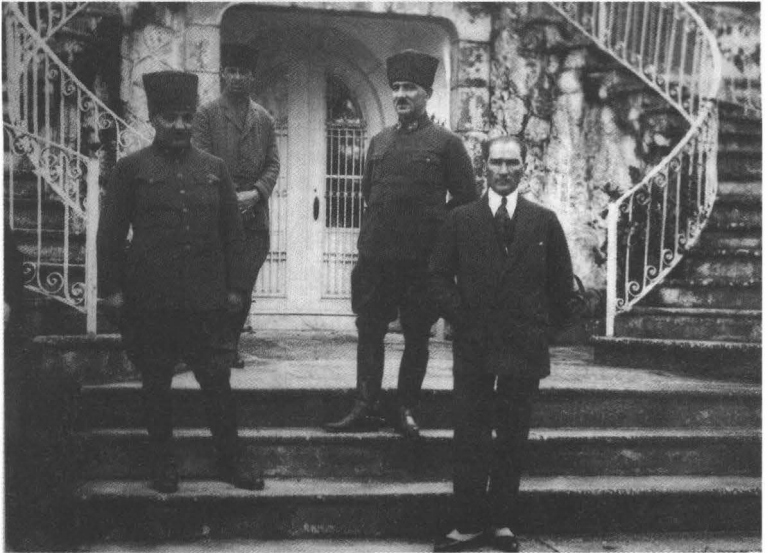
Ve Uşşakîzadelerin evi de oradaydı.

14 Eylül günü Kemal Paşa, bahçesi morsalkımlar, güller ve menekşelerle donatılmış Beyaz Köşk'e girdi.

Artık karargâhı burasıydı.

On altı gün boyunca yabancı gazetecileri, işgal subaylarını burada kabul edecek, ülkenin ve hatta kendisinin geleceğine burada karar verecekti.

Köşkte dil bilgisiyle, sevecenliği ve girişkenliğiyle kendisini hemen etkileyen bu genç kız, bütün bu kabullerde tercümanlığını yapacak, işgal donanmasının limanı terk etmesi için Fransızca nota yazacak, kendi deyimiyle yeni "yaver"i olacaktı.

Gazi Paşa, Beyaz Ev'in önünde. Hemen arkasında yaveri Salih.

Dilek Bebe (Latife Hanım'ın yeğeni)

Halama hep "Yaver" ya da "Latif" dermiş. Halam bir gün dönmüş demiş ki, "Paşam bana hep 'Yaverim, Yaverim' diyorsunuz ama benim kılıcım bile yok." Halbuki kılıcı, kalemi, biliyorsunuz. Ama Paşa da çok zarif bir insan, kendisine bir kılıç hediye etmiş, ufak, oniksten yapılmış, mücevher olarak...

Gazi, o yoğun görüşme trafiğinden sıkıldığı bir gece, saat ikide Latife Hanım'a, atlı tramvaya binmek istediğini söyledi.

Gece yarısı acilen bir tramvay bulundu. Binip birlikte karanlık İzmir sokaklarında gezindiler.

Bunlar aşk alametleriydi.

Beklenen teklif o günlerde, sürpriz bir yöntemle geldi.

Dilek Bebe (Latife Hanım'ın yeğeni)

Bir gün köşkteyken halamdan rica ediyor Paşa, "Latifçğim lütfen bugün odamı siz toplayabilir misiniz?" diyor. Halam da şaşıyor tabii, neden acaba benden böyle bir şey istedi, diye... "Tabii Paşam, memnuniyetle ben toplarım," diyor ve Mustafa Kemal'in yatak odasına giriyor, bir bakıyor, her şey yerli yerinde, hiçbir şeyin yeri değişmiş değil, yataklar yapılmış, gömlekler asılmış, hiçbir şey yok ortada... "Allah Allah," diyor, "beni buraya niye gönderdi?" Tam kapıdan çıkacağı zaman bir bakıyor, yatağın üstünde bir yağlıboya resim var, "Bunu acaba burada kim unuttu?" diyor, alıyor resmi, duvara yerine asıyor ve çıkıyor. Paşa akşam yemeğinde, "Bugün odamda bir şey gördünüz mü?" diyor. "Hayır, görmedim Paşam," diyor halam... "O zaman lütfen

Fikriye Hanım.

bir gidiverin de oraya, o duvara astığınız resmi geri getirin," diyor. Latife Hala gidiyor, resmi alıyor, getiriyor. "Lütfen resmin arkasını çevirin," diyor Paşa... Bir bakıyor ki hakikaten çok zarif bir şekilde kendisine evlenme teklif ediyor. Ve o şekilde öğreniyor evlenme teklif ettiğini...

18 Eylül günü Latife Hanım, İsmet Paşa'yı ve Halide Edib Hanım'ı ve bazı gazetecileri zaferi kutlamak üzere köşke çağırdı.

Davetliler, köşkün ev sahibesiyle misafiri arasındaki aşk başlangıcını hemen hissettiler. Gazi Paşa o gece sofrada Rumeli türkülerini söyledi, zeybek oynadı.

Neşeli geçen gecenin sonunda davetliler dağılırken İsmet Paşa, Halide Edib'e Latife Hanım'ı "bilgili ve görgülü" bulduğunu söyledi. "Kemal Paşa da artık bir yuva kurmak zorunda," dedi. Halide Edib ise gelin adayını biraz "hırslı ve iddialı" bulmuştu. Ama, "Kemal Paşa'ya da böylesi lazım," diye düşünüyordu.

Akıldaki tek soru, Fikriye Hanım'a ne olacaktı. Fikriye Hanım, Kemal Paşa'nın üvey amcasının kızıydı. Ondan 16 yaş küçüktü.

İstanbul'da Zübeyde Hanım'la yaşarken, savaş patlayınca gizlice Ankara'ya, Mustafa Kemal'in yanına geçmiş ve gar binasında, savaş boyunca ona kol kanat germiştir. Hatta Çankaya Köşkü'nü o bulmuş ve orada birlikte yaşayacakları günlerin hayaliyle dayayıp döşemiştir.

Şimdi sabırsızlıkla Paşa'nın Ankara'ya dönüşünü bekliyordu.

Eylül sonunda Mustafa Kemal Paşa, Mudanya görüşmeleri-ni izlemek üzere Ankara'ya geçti.

Latife Hanım'ın, "Beni de götürün," isteğini kabul etmedi. Yaver Salih, bir süre sonra Latife Hanım'dan şu mektubu aldı:

19 Ekim 1922, İzmir-Göztepe

Muhterem Salih Beyefendi,

Paşa Hazretleri'ne müteaddit mektuplar yazdığım halde takdim cesaret edemedim. "Mektup istemem, telgraf kâfidir," buyurmuşlardı. Son telgrafıma da cevap alamayınca bir daha tasdiden sarfınazar
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

ettim [başını ağrıtmaktan vazgeçtim]. Büyük yerden gelen sükûta hürmet lazımdır.

Gazeteleri muntazaman takip ediyorsam da aldığım malumatla iktifa edemiyorum. Deli gibiyim. Bazen pek mesut günler yaşatanlar aksini hissettirmekten müteleziz olurlar [hoşlanırlar]. Paşa Hazretleri de rica ve istirhamıma rağmen Ankara'da en ufak bir vazife ile bile istihdam ederek beni beraberlerinde bulundurmamak istememişlerdir. Yalnız bir gece bîpâyân [sonsuz] denizlere benzeyen mühlik [helak eden] gözlerini bana dikerek, "Bir yere gitmeyin, beni bekleyin. Bunu emrediyorum," demişlerdi. Bu cümleyi hatırladıkça, "Belki bir daha kavuşmak mümkün olacaktır," diyor, kemal-i memnuniyetle yeni bir saadete intizar ediyorum. Bu satırlara gülerseniz doğru değildir; zira güneşin daimi ziyası altında yaşayanlar, medid [çok uzun süren] bir karanlığın ne müthiş bir uçurum olduğunu bilmezler.

Paşa Hazretleri'ne kemal-i hürmet ve samimiyetle iki ellerini öptüğümü ve daima emirlerini ifaya amade olduğumu söyler misiniz? Beni unutmadığınızdan dolayı arz-ı teşekkür, teyid-i hürmet eylerim, efendim.

Uşşakîzade Latife

Oysa Mustafa Kemal Paşa hiç de sanıldığı kadar ilgisiz değildir. Ankara'ya gelmişse de, kalbi Ege'de kalmıştı. Sofrada her gece konuklarına Latife Hanım'dan söz açıyor, onu methediyordu.

Bunun üzerine annesi Zübeyde Hanım, bunca övülen gelin adayını görmek için İzmir'e gitmeye karar verdi.

Annesi İzmir için bavul toplarken Kemal Paşa da Mudanya Mütarekesi'nin imzalandığı Bursa'ya hareket etti. Yaveri Salih'e, "İzmir'e telgraf çek, Latife Hanım Bursa'ya gelsin," dedi.

Latife Hanım, telgrafı alınca sevinçten deliye döndü. Heye-can içinde hazırlanırken, Paşa Hazretleri'nin rahatsızlığı sebebiyle Bursa seyahatinin iptal edildiğini öğrenerek yıkıldı.

Oysa işin aslı başkaydı. Hasta olan Gazi Paşa değil, Fikriye Hanım'dı. Gazi, hem sağlığına kavuşması için hem de belki yeni ilişkisinin etkisiyle onu yurtdışında bir sanatoryuma göndermeye karar vermişti.

Fikriye Hanım ise, "Ne olur, Bursa gezinize ben de geleyim. Oradan İstanbul'a geçerim," demişti. Gazi, bu son ricayı kıramadı. Ama bu kez de Latife Hanım kırıldı.

26 Ekim 1922, Göztepe

Muhterem Salih Beyefendi,

Zatıalınızden çok rica ederim, melfuf [zarf içindeki] mektubu Paşa Hazretleri'ne takdim edin. Eğer okumaya vakitleri müsait olduğunu görürseniz... Yoksa yakınız!.. Evet, yansın ve yıkılsın... Bu cümleyi hiç unutmam. Acaba kendilerinden İzmir'i ziyaret edip etmeyeceklerini sorabilir misiniz? Avdet buyrulacağı takdirde buradan gidecek hususi trenle Alaşehir'e kadar birkaç neferle gelip Paşa Hazretleri'ni herkesten evvel istikbâl etmek [karşılama] istiyorum. Acaba müsaade ederler mi? İstasyona gitmekliğime müsaade buyrulmadığını unutmadım. Esasen bayraklarla, birtakım zahiri şeylerle karşılamaktansa ayaklarına kadar en samimi hissiyatla koşmak beni pek mesut edecektir. Herkesten önce, "Paşam, hoş geldiniz," demek; acaba o günü görmek nasip olacak mıdır?

Uşşakîzade Latife

Mustafa Kemal Paşa değil ama annesi geldi İzmir'e... Yanında nişan hediyesi olarak Paşa'nın savaşta bindiği Sakarya atını da götürmüştü.

Mustafa Kemal Paşa İzmir'de annesinin mezarı başında.

13 Aralık günü Karşıyaka istasyonunda Latife Hanım tarafından karşılandı. Vagondaki ilk karşılaşmada gelinini uzun uzun süzdü, elinden su içti. Sonra da refakatindeki emir çavuşu Ali'ye, "Sence bu hanım Mustafa'mı mesut edebilir mi?" diye sordu.

Bu soruda bir endişe gizliydi.

Takvimler 1923'e dönmüş ve artık evlilik konusu duyulmuştu.

Gazi Paşa, 4 Ocak gecesi Azerbaycan Elçiliği'nde dostlarına yakında evleneceğini söyledi: "Vatanımızda yeni bir aile hayatı yaratmak için önce kendim örnek olmalıyım," dedi.

"Latife Hanım güzel mi?" diye sordular, şöyle yanıtladı:

"Çok güzel olsa zaten evlenmem. Ben kıskanç bir adamım. Zekâsını, bilgisini, terbiyesini beğendim."

Halen Cumhurbaşkanlığı arşivinde bulunan bir belgeden Mustafa Kemal Paşa ile Latife Hanım'ın 13 Ocak 1923 günü ayrı şehirlerdeyken nişanlandıkları anlaşılıyor.

O gün Lozan'dan Ankara'ya bir telgraf çeken İsmet Paşa, dostunun nişan haberini "siz"li, "sen"li ifadelerle kutluyor:

Nişanlanmak müjdeniz beni mesut etti. Allah'ın izniyle mesut olacaksınız. Hem seni hem bizi tebrik ederim.

Gazi, nişanından bir gün sonra, 14 Ocak'ta annesinin ölüm haberini aldı. Cenazeye gidemedi. İki hafta sonra İzmir'e geçince önce annesinin mezarını ziyaret etti, sonra da ilk kez tanıştığı Latife Hanım'ın babası Muammer Bey'e kızıyla evlenmek istediğini açıkladı.

Muammer Bey bu konuyu kızıyla konuşmuştu bile...

Zübeyde Hanım'la pek anlaşılamayan Muammer Bey, bu evliliğe taraftar görünmüyordu.

Dilek Bebe

Dedem kendisine, "Çok büyük bir kumandan olabilir ama iyi bir koca olamaz. Rica ediyorum evlenme," diyor. "Benim hayatıma karışmayın babacığım. Ben çok seviyorum, evlenmek istiyorum," diyor. Aralarında çok da büyük bir yaş farkı var. Devamlı olarak asker olarak yaşamış bir insan. Bir ev hayatı olmamış, hayatının çoğunu orduda geçirmiş bir insan, sonra çok büyük karizması olan, dediğim dedik bir insan. Biri hayata yeni başlıyor, öbürü 42 yaşında ve üstüne üstlük hep ölüm, kan görmüş, hep savaş, hep acı görmüş bir insan. Mutlu olmayan, mutluluğu yaşamayan bir insan değil ama tarzlar değişik. Biri Batı kültürüne son derece açık olan bir insan, öbürü de öyle; ama değişik şekillerde yetiştirilmiş iki insan.

Ailelerinin çok da hevesli olmamasına rağmen Gazi Paşa da, Latife Hanım da artık evlenme kararını almışlardı.

Gazi, İzmir'e iner inmez doğruca Göztepe'deki Beyaz Köşk'e gitti. Kendisini heyecanla bekleyen Latife Hanım'a, "Yaverim," dedi, "evleniyoruz... hemen..."

Dilek Bebe

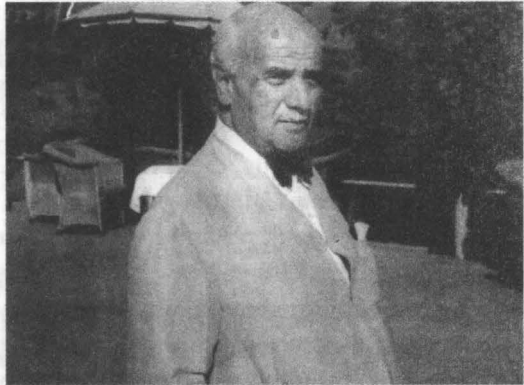
"Hadi hazırlan, kadiyı çağırıyorum," diyor. Tabii Latife Hanım ne olduğunu şaşıyor, çünkü hiç beklemediği bir şey. "Aman Paşam, yapmayın, ben nasıl iki saat içinde evlenebilirim," diyor. "Emir emirdir. Mecbursun, evleneceksin," diyor. "Yapamam Paşam," diyor, "hiç olmazsa iki-üç akrabamı, kardeşimi çağırayım bari. Olacak şey değil böyle, olamaz," diyor. Ondan sonra Atatürk dedeme dönüyor ve diyor ki, "Kızınız çok asi Muammer Bey, hiç emirlerimi dinlemiyor." Ondan sonra dönüyor, "Sana iki gün izin, sonra gel buraya, evleniriz," diyor.

Tarih, 27 Ocak 1923'tü.

İki gün sonra evleneceklerdi.

29 Ocak 1923 günü *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi Meclis Reisi Mustafa Kemal Paşa'nın o gün nikâhlanacağı haberini duyurdu.

Saat 17.00'de Beyaz Köşk'teki törende fazla kalabalık yoktu. Gazi'nin yakın arkadaşları bir odada toplanmıştı, Uşşakızadelerin akrabaları bir başka odada...

Uşşakızade
Muammer Bey.

Sonra İzmir Müftüsü Rahmetullah Efendi geldi. Lacivert kruvaze bir takım giymiş, kırmızı kravat ve gri kalpak takmış olan Gazi Paşa ayağa kalkıp tören üniformaları içindeki Fevzi Çakmak'a, "Hoca Paşam lütfen şahidim olur musunuz?" diye sordu. Diğer şahidi Kâzım Karabekir Paşa olacaktı.

Latife Hanım ise o gün için sade füme bir elbise giymiş, saçlarını ise Paşa'yla ilk tanıştığı gün taktığı mor eşarpla örtmüştü. En sevdiği gerdanlığını, duvağının tacı olarak kullanmıştı. Onun nikâh şahitleri de Salih Bozok ve İzmir Valisi Mustafa Abdülhâlik (Renda) idi.

Müftü'ye bunun Gazi'nin isteğiyle "kaçgöç"süz bir nikâh olacağı söylendi. Yani nikâhın kıyılacağı odada kadınlarla erkekler birlikte bulunacaklardı.

O dönem için bir devrim sayılan bu işi yapan adamın aklında ise alaturka bir nikâh vardı:

Ben bu töreni başka türlü yapmak istiyordum. Latife'yi bir ata bindirecektim. Ben de bir ata binecektim. "Haydi!" deyince atlarımızı mahmuzlayıp kaçıracaktım onu... Ama galiba savaş bizi ihtiyarlattı. Beceremem diye korktum.

Tören başlayınca damat, İzmir Müftüsü'ne, "Efendi Hazretleri," dedi, "biz Latife Hanım'la evlenmeye karar verdik. Lütfen lazım gelen muameleyi yapar mısınız?"

Dönemin âdeti gereği, geline "mehr-i muaccel" denilen başlık parası ödenmesi gerekiyordu. Müftü bunun kaç para olacağını sordu.

"10 dirhem gümüş," dedi Kemal Paşa... Bu, en düşük miktardı ve Gazi'nin bu âdetten rahatsızlığının ifadesiydi. Nitekim nikâh sırasında arkadaşı Asım Paşa'nın (Gündüz) kulağına, "İnşallah gün gelir, nikâhı vali bey kıyar," demişti.

Bu temenni, medeni nikâhın habercisiydi. Müftünün, "Evlenmeyi kabul ediyor musunuz?" sorusuna önce gelinin, sonra da damadın, "Kabul ettim," demesiyle tören tamamlandı.

MUSTAPHA KEMAL MARRIES.

Bride is the Daughter of a Wealthy Merchant of Smyrna.

CONSTANTINOPLE, Jan. 29.—It is reported that Mustapha Kemal Pasha, Turkish Nationalist leader, was married today to the daughter of a rich Turkish merchant of Smyrna, Mouaamerou Chaki Bey. Mustapha Kemal's bride is said to have brought him a dowry of 1,000,000 Turkish lire.

New York Times'taki
haber:
"Mustafa Kemal
Evleniyor!..
Gelin İzmirli zengin
bir tüccarın kızı."

Az sonra Anadolu Ajansı, Gazi'nin fevkalade sade bir törenle evlendiğini bütün Türkiye'ye duyurdu.

Ertesi gün *New York Times*, Kemal Paşa'nın İzmirli zengin bir tüccar kızıyla evlendiğini, gelinin 1.000.000 Türk lirası çeyiz getirdiğini yazdı.

Dünya basını, Kemal Paşa'dan çok, 23 yaşında Türkiye'nin *first lady*'si tahtına çıkan zengin gelinle ilgiliydi.

Yeni evliler, evlendikten bir hafta sonra bir yurt gezisine çıktı.

Akşehir'den başlayıp İzmir'de sona eren bu bir haftalık gezide, gittikleri her yerde ilgiyle karşılandılar.

Latife Hanım, yeni kentine 20 Şubat 1923 günü geldi.

Bu, onun Ankara'ya ilk geliyordu. Önce garda, sonra Çankaya Köşkü'nün kapısında çiçeklerle karşılandı.

Köşk dedikleri, baba evinden çok daha küçük bir bağ eviydi.

Şimdi bu elektriksiz, susuz bağ evinden, gösterişli bir "başkanlık sarayı" yaratmaya çalışacaktı.

Önce üst kattaki yatak odasını XV. Louis tarzı yaldızlı sarı bir takımla döşedi. Sonra giriş katını, yine XV. Louis tarzı mavi koltuk takımlarıyla bir kabul salonu haline getirdi.

Köşk'e, Saray'da yetişmiş bir aşçı ile bir hizmetkâr getirtti.

Garsonlara beyaz eldivenler giydirdi, protokol dersleri verdi.

Ankaralı hanımlara bahçede kristal bardaklarda beş çayı ikram etti.

Latife Hanım ve Mustafa Kemal yurt gezisinde.

Akşam sofrası için kolalı beyaz örtüler ve keten peçeteler hazırlattı.

Ancak Atatürk'ün eski sofrasının müdavimleri, Köşk'teki bu "protokollü yeni hayat"ı yadırgadı.

Dilek Bebe

Geliyor adam, orada sofrta hazırlanmış, keten örtüler kolalanmış gıcır gıcır, ayağını dayıyor masanın üstüne, alıyor oradan peçeteyi ve çizmesini parlatmaya başlıyor. Onu gören öbür arkadaşı da gidiyor öbür tarafa, o da başlıyor çizmeyi parlatmaya... Böyle bir durumla uğraşıyorsunuz. Pek normal şeyler değil tabii bunlar. Dolayısıyla bazen biraz hırçınlaşmış olması mümkündür...

Bu hırçınlık, Paşa'nın evlilik kararını desteklemiş olanları bile rahatsız etmeye başladı.

Bu genç kadın, Ankara'nın alışkın olduklarından çok farklıydı.

Latife Hanım, Sakarya'nın sırtında
Çankaya sırtlarında.

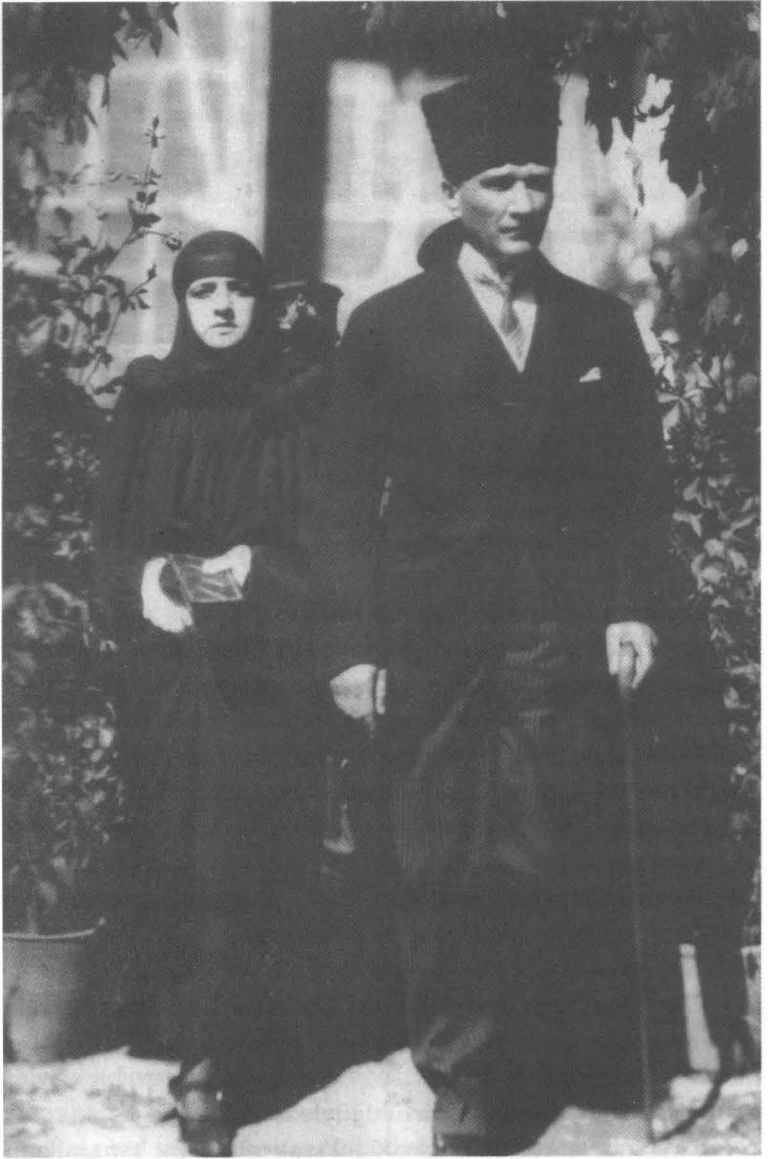
Çankaya sırtlarında Paşa'nın hediyesi Sakarya atına biniyor, meyve bahçelerinde yürüyüşe çıkıyordu. Güne, Paşa'ya gazeteleri okuyarak başlıyor, onun yazışmalarına yardımcı oluyor, siyasi tartışmalara giriyordu.

1924 Mayıs'ında Sovyet Devrimi'nin önderlerinden Lev Troçki'nin kız kardeşi Olga Kameneva'ya gönderdiği mektupta şöyle yazmıştı:

Türk kadınının özel yaşamda sağladığı ilerleme, gelecekte onun siyasal yaşama da katılacağı umudunu doğuruyor.

Gazi Paşa bunu destekliyordu. Onu Meclis'e davet ederek, "yasama toplantısını izleyen ilk kadın" olmasını sağlamıştı. Dost meclislerinde ondan, Byron'dan, Victor Hugo'dan bir şeyler okumasını ister, eşinin kültürlülüğüyle övünürdü.

Ama sofra arkadaşlarının çoğu, Paşa'nın işlerine karışan, onu erken yatırmaya çalışan bu genç kadına kuşkuyla bakar olmuştu:

"Ordular idare ettim. Bir kadını idare edemiyorum."

Dilek Bebe

Halam her ne kadar başta herkese karşı son derece tatlı davranmış olsa da zamanla, kör olmadığı için kimin ne olduğunu çok güzel anlayan bir insan... Üstüne üstlük içki içmeyen ya da çok az içen bir insan. Dolayısıyla hep ayık kaldığı için, uzun içki sofralarında, kimin ne yaptığını, kimin ne ettiğini görüyor. Akşam gördüğünü sabah unutmuyor, unutmadığı için de belki bazı insanları uzaklaştırmaya çalışıyor. Bütün mesele orada.

Mustafa Kemal Paşa, 11 Kasım 1923 günü Çankaya'da bir kalp spazmı geçirdi. Doktorlar yorgunluk teşhisi koydular.

Bunun üzerine Gazi, dinlenmek üzere eşyle birlikte İzmir'e gitti.

Evliliklerinin ilk yıldönümünü de orada kutladılar. 1924 Şubat'ında Ankara'ya mutlu döndüler. Ancak başkentte onları bir sürpriz bekliyordu:

Fikriye Hanım, Paşa'yı görmeye Ankara'ya gelmiş, Köşk'ün kapısını çalmıştı. Bu, üçü açısından da çok zor bir buluşmaydı.

Latife Hanım, bu davetsiz misafirden hiç memnun olmadıysa da iki gün idare etti. Ancak konuğun, üçüncü gece de yatıya kalacağını anlayınca hırçınlaştı.

Dilek Bebe

Eski dostu geliyor ve evde kalmakta ısrarlı... Bu, normal bir durum değildir tabii... Bırakın çift arasındaki normal durumu, çiftin arasındaki ilişkiyi de bozar, Cumhurbaşkanlığı Köşkü'ne olan saygıyı da bozar. Çünkü normal bir durum değil. Dolayısıyla bütün nezaketine rağmen bazı şeyleri anlatamayınca halam, bir gün kapısının önünde, "Bu hanım hâlâ burada mı?" demiş. Bunu da kendisi duymuş. "Ne zaman gidecek?" demiş, ondan sonra Fikriye Hanım gitmiş zaten.

Fikriye Hanım bir dahaki gelişinde, Köşk'e alınmayacak ve geri dönerken bindiği faytonun içinde ölü bulunacaktı.

Fikriye'nin ölümü, Mustafa Kemal Paşa'yı sarstı.

Bir gün Köşk kapısında köpeği Trikopis'in yavrularını se-verken eşine yanlışlıkla, "Fikriye, gel bak şunlara!" diye seslendi.

Paşa'nın bilinçaltını ele veren bu dil sürçmesiyle üzülmeye sırası Latife Hanım'a gelecekti.

Dilek Bebe

Atatürk'ün kendisine Fikriye ismiyle hitap etmesi üzerine halam terk edip gitmek istiyor. Bütün bu olanlar halamı çok yoruyor, çok üzüyor. Çünkü seven bir kadın... Hoş bir şey değil. Çok gururlu bir insan. Dolayısıyla gitmek istiyor.

Latife Hanım, derhal İzmir'e, anne babasına telgraf çeke-rek onları Ankara'ya davet etti. Muammer Bey ve Advije Ha-nım hemen Ankara'ya geldiler. Kızlarıyla konuşup onu evliliği sürdürmeye ikna ettiler.

İkili, bu zorlu günlerin ardından 1924 yazında, uzun bir Anadolu gezisine çıktı.

Ancak, belki de evliliği kurtarması beklenen bu gezi, birlik-teliklerinin sonunu hazırlayacaktı.

İlk gerginlik Tokat'ta yaşandı. Latife Hanım, misafir olduk-ları evdeki sofrada erken yatma konusunda ısrar etti.

Eşinin sabahlara kadar oturup içmesini istemiyor, onu dü-zenli bir hayata çekmeye çalışıyordu.

Ancak sofrada Paşa'ya ilk ismiyle hitap edip, "Kemal çok içtin, yeter," diye uyarması, yakın çevrede yadırganıyordu.

Dilek Bebe

Niçin söylemesin ki, "Çok içtin yeter," diye... "Kemal" de diyebilir, ni-çin demesin? "Paşa Hazretleri" mi diyecekti kocasına? Eğer Mustafa Kemal Paşa hoşlanmasaydı, onun "Kemal" demesine izin verir miydi?

Tokat'taki tartışmada Kemal Paşa sofrada kalmakta direnince Latife Hanım odaya yalnız çıkıp kapıyı çarptı. Odadan sinirli topuk sesleri gelmeye başlayınca Gazi Paşa sofradakilere dönüp şöyle dedi:

“Hayatta en büyük hatalarımdan biri evlenmek olmuştur. Orduları idare ettim, ama bir kadını idare edemiyorum.”

7 Ekim gecesı bu kez Sarıkamış'ta, Ali Said Paşa'nın evindeki davette bir kıskançlık krizi yaşandı. Ayrı odalarda yattılar.

Yalnız yattığı o gece Kemal Paşa, evliliğini bitirmeye karar verdi. Sabah Başyaveri Rüşûhi'yi çağırıp Latife Hanım'ı Ankara'ya götürmesini söyledi. Ancak geçtiğı yerlerde merasimle karşılanmasını tembihledi. Başbakan İsmet Paşa'ya verilmek üzere bir de mektup yazdı.

Azizim İsmet,

Latife Hanım tekaddüm ederek [önce davranarak] Ankara'ya geliyor. Beraber seyahati münasip görmedik. Çünkü iki senelik tecrübe, beraber yaşamak imkânı olamayacağına kanaat hasıl ettirdi. Kararımdan kendisini haberdar ettim. Çok meys ve mahzundur. Zât-âlinizin ve belki Fevzi Paşa Hazretleri'nin ihtilaf için delaletinizi rica edecektir. Kararım kat'idir. Yalnız gerek kendisinin, gerek de ailesinin şeref ve hay-siyetini rencide etmek istemiyorum.

Kendisine ve ailesine hürmetimi ve hakiki dostluğumu muhafaza edeceğim. Suret-i infikâkı [ayrılmanın nasıl olacağını] Ankara'da kararlaştırınız. Sükûnetle İzmir'e gitmeye muvafakatini temin lazımdır. Gözlerinizden öperim.

Gazi Mustafa Kemal

Eşini, Erzurum'dan bizzat Kemal Paşa uğurladı.

Latife Hanım, kendisine Salih Bozok'un eşlik etmesini istemişti. Bozok, yol boyu gözyaşı döken Latife Hanım'dan pişmanlığını dinledi.

Erzincan'a geldiklerinde Latife Hanım, iki gün sonra orada olacak Kemal Paşa'ya bir mektup bıraktı. Paşa mektubu alınca

etkilendi. Öfkesi dinmişti. Bozok'a, "Kayseri'de beni bekleyin," diye telgraf çekti.

Çok sevinen Latife Hanım, eşinin Kayseri'ye gelişini bekleyemedi, Sivas yoluna onu karşılamaya koştu.

Paşa, İsmet İnönü'ye yazdığı mektubun yırtılmasını emretti. Son bir umutla, evliliklerinin 10 ay sürecekti son dönemecine girmişlerdi.

Ancak 1925 Temmuz'unda Köşk'te yaşanan son bir kriz, artık dönüşü olmayacak bir şekilde ayırdı yollarını...

Latife Hanım, bir daha dönmek üzere İzmir'e uğurlandı.

Ankara Garı'ndaki uğurlamada sadece İsmet Paşa ve Kılıç Ali vardı.

Bir süre sonra Latife Hanım, İzmir'den Salih Bozok'a şu mektubu yazdı:

Salih Bey,

Bundan üç yıl önce bana karşı babalık vazifesini ifa edeceğimi, babama vaat etmiştin. O şimdi Avrupa'da, işlerine mani olmamak için, burada olduğumu haber bile veremedim. Artık bir teessür yığını gibi her tesadüf ettiği koltuğa çöken bir annem ve ihtiyar halinde benim yüzümden fena bir muameleye duçar olmuş olan bir büyükanne var. Öksüzüm. Kimsem yok. Onun için ikinci babalık vazifesini deruhte eden ve sözünün eri olan Salih Bey'e yazıyorum. Git, Paşa ile görüş. Ben kocamdan eminim. Çünkü kadirdir. Yüksek ruhludur. İn-

Yaver Salih Bozok.

sandır. Aramızdaki gerginliğe nihayet vermesini, güzel bir mazinin vereceğini kuvvetle rica et. Ben kendisine yazdığım mektupta seni, refikanla göndermesini rica ettim. Bir haftadır, uykusuz, gıdasız, idama mahkûmum. Esbabı çocukluk. Halbuki çocuklar bu ağır cezadan muaftır. Salihsin. Salah ve sulh getireceğine eminim.

Latife Gazi Mustafa Kemal

Ama olmadı.

Mustafa Kemal Paşa, 5 Ağustos 1925 günü Başbakanlık'a bir yazı yazarak Latife Hanım'la evliliklerinin sona erdiğini bildirdi.

12 Ağustos'ta Anadolu Ajansı, bu haberi bütün yurda duyurdu.

Alafranga evlenmişlerdi, alaturka boşandılar.

Dilek Bebe

İşte o çok acı, korkunç acı bir şey. Belki bunu söylememem lazım ama o ayrılış şekli zaten, evliliğin Atatürk tarafından görünüş şeklini ifade ediyordu.

Latife Hanım, ayrıldıktan sonra önce İzmir'e, sonra da Uşakâzadelerin İstanbul Ayaspaşa'daki köşküne yerleşti.

Bu, 50 yıllık bir suskunluğun başlangıcıydı.

Birlikte karar almışlardı:

Evliliklerini de, ayrılıklarını da kimseyle konuşmayacaklardı.

İkisi de konuşmadı. Bir daha da evlenmediler.

Mustafa Kemal Paşa eski hayatını kaldığı yerden sürdürürken Latife Hanım ve ailesi için hayat daha zor oldu.

Dilek Bebe

Aile perişan oldu tabii, mahvoldu. Atatürk'ün karısı olup da boşanan insanın ailesine karşı insanların davranış şekli değişiyor. Soyutlanıyor-sunuz. Aynı şekilde kalmıyor. Halam korkunç bedbin yaşıyor. Sene-

lerce askerler kapısında bekliyor, kapıdan bile çıkamıyor. Yani normal hayat sürmesine de mani olunuyor. Bunlar yazılmamıştır ama doğrudur. Akıllı, cin gibi, o askerleri atlatmak için, olduğu gibi kafasını kapattırarak tepeden aşağıya; gece yarısı, evin ütülerini yapan kadın gidiyor gibi kendini yollara vurup gazetelere yazı yazarmış, o şekilde para kazanmış, başka isimlerle, gizli gizli...

Böylece Latife Hanım, gözlerden uzak bir yaşama mecbur kaldı.

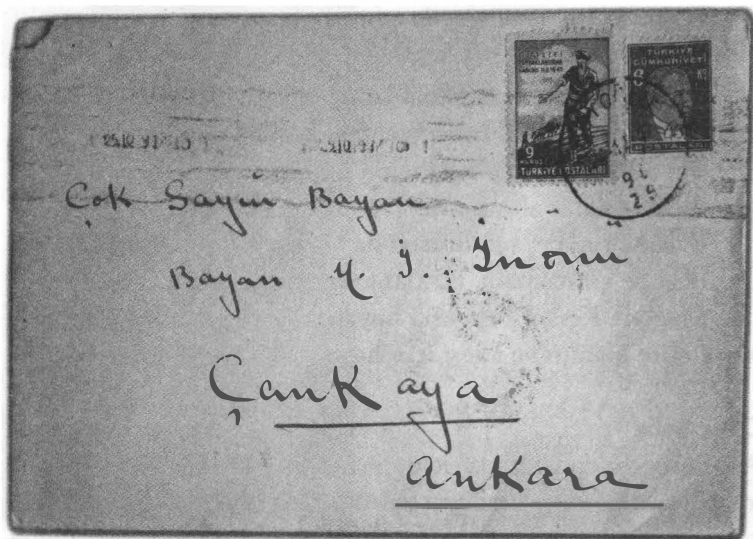
Anılarına servet teklif edenlere kulak asmadı.

Dolgun ödemeli konferans, röportaj tekliflerini geri çevirdi.

Bir gazetede çalışma isteği ise uygun görülmedi.

Bu arada hastalandı. Yazdığı mektuplardan birinde kullandığı ifade ile "yaşadığı büyük ve şiddetli şokun etkisiyle vücudu da harap olmuştu".

Fatma Zehra isimli pasaportuyla önce Çekoslovakya'da, sonra Nice'te tedavi gördü.

Soyadı kanunu çıkınca ailesinin diğer fertleri “Uşaklı” soyadını alırken o, Atatürk’ün tercih ettiği “Uşşakî”de karar kıldı.

“Uşşâk”, “âşıklar” demekti.

Atatürk öldüğünde törene gitmedi ama Ata’nın naaşı Ankara’ya taşındığında, yakını Jale Tulga’dan bir şey rica etti.

Anıtkabir’e giderken bir tek kırmızı gül alıp onu Atatürk’ün kabrine bırakacaktı.

Tulga ayrılırken şöyle dedi:

“Kimden geldiğini anlar o... Ama sen yine de, ‘Bunu Latife gönderdi,’ de...”

1947 yılında, artık bir cumhurbaşkanı eşi olan dostu “Çok Sayın Bayan İnönü”ye yazdığı mektup, buram buram evlat hasreti kokuyordu:

22 Ekim 1947, İstanbul

Pek muhterem Hanımefendi, Canım Kardeşim,

Dün akşam Ömer’den beni çok mütehassis eden bir mektup aldım; ve kendi öz evladına yazar gibi, derhal cevap verdim. California’nın insanlarını, iklimini ve kendi tahassüsâtını [duygularını] o kadar güzel anlatmış ki, satırlarını zevkle okudum. Sonra uzun uzun düşünmeğe daldım, onun mini mini kundaklı hali ve benim onu kalbime bastırırken içimde ilk defa uyanan “annelik” ihtiyacı hatıramda canlandı. Onlar neşe ve ümit dolu günlerdi. Kısa bir zaman içinde bütün emellerim, ihtiyaçlarım, hatta insanlık ve vatandaşlık haklarım birer birer sararıp solup sonbahar yaprakları gibi yerlere saçıldı... Hiç kimsenin anlamadığı nice yoksuzluklarla boğuştüğüm bu acı günleri düşündüm. Ve bu müddet zarfında sizin samimi şefkat ve alakanızın benim biricik desteğim olduğunu bir kere daha hissettim. Gayri-ihhtiyarî gözlerim yaşardı. Beni daima olduğum gibi gören ve anlayan güzel kardeşim, Allah sizden razı olsun. Eminim ki çocuklarınıza karşı duyduğum sevgi ve alakayı da tabii bulacaksınız ve olduğu gibi anlayacaksınız. Bu birkaç kardeş çocuğu olmasa, bu yıpranmış hayatın anlamı kalmazdı.

Latife Uşşakî

1925 yılından 1950'ye kadar başında tek kare fotoğrafı çıkmadı.

1950'lerin başında ilk kez bir akraba düğününde objektiflere yakalandı. Yorgun çehresi, ağarmış saçlarla kaplanmıştı.

Sonraları Harbiye Orduevi'nin karşısındaki Safir Apartmanı'nın en üst katına taşındı.

Buradaki penceresinden Atatürk'ün heykelini görebiliyordu.

O evde kitaplarıyla yalnız başına yaşadı. Bolca okuyarak yazarak ve sıkça iskambil falı bakarak geçirdi yıllarını...

Dilek Bebe

Kanser olduğunu bile bile senelerce saklıyor. Tedavi olmak istemiyor. Göğsünde Atatürk'ün resmi vardı öldüğünde. Onun bir kravat iğnesi vardı, üstünde Atatürk'ün çok güzel bir resmi vardır, camın üstünde... O da bende şimdi, bana verdi hastanede...

Latife Hanım 1950'lerde bir akraba düğününde.

Latife Hanım, 12 Temmuz 1975 günü vefat etti.

O günkü gazeteler “Atatürk’ün İlk ve Son Eşi Öldü” manşetiyle çıktı. Ancak ölüm ilanında bundan söz edilmedi.

Çok sade bir törenle defnedildi.

Evine gelen yetkililer not defterlerine, anılarına el koydu.

Bunlar teker teker sayılıp günü gelince açılmak üzere Türk Tarih Kurumu’na teslim edildi.

O gün geldi geçti, ama sırlar odasının notları yine sır olarak kaldı.

Afife-Selahattin

İkisi de XX. yüzyılın başında, aynı yıl içinde İstanbul'da doğdu. Selahattin Pınar, ailesine rest çekerek kendini sanatına adanmış bir müzisyendi.

Afife Jale ise, yine ailesine rest çekerek sahneleri seçmiş ve Türkiye'nin ilk Müslüman kadın oyuncusu olmuş bir tiyatrocusu...

Birlikteliklerinin bedelini pahalı ödediler.

Acılarını birbirlerinin kollarında dindirmeyi denediler, olmadı.

Fırtınalı evliliklerinden geriye ne bir mektup ne nikâh fotoğrafı kaldı; ama arkalarında yüzyıla kazınmış bir aşk hikâyesi ile hâlâ dillerde gezen besteler bıraktılar.

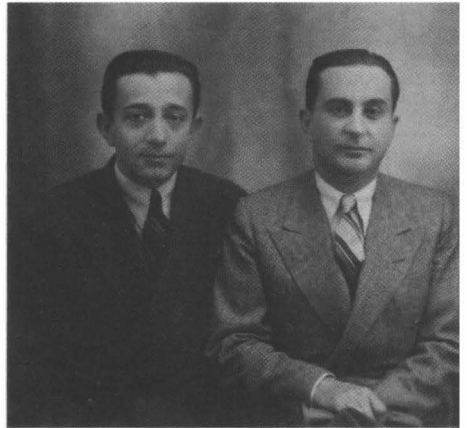
Geçtiğimiz yüzyılın başında İstanbul, göz alıcı güzelliği kadar taassubuyla da tanınan bir başkentti.

Sanatçı olmak, sadece gayrimüslümlerin tevessül ettikleri bir nafile uğraştı sanki... Müslümana yakıştırılmazdı.

O yüzden sanata el sürmeye kalkışanlar, erken açan çiçekler gibi soldu.

Onlardan biri, Selahattin Pınar'dı.

1902'de Altunizade'de doğmuştu. Babası eski Denizli milletvekiliydi. 12 yaşında, annesinin etkisiyle ut çalmaya başlamış, Udi Sami Bey'den ders almıştı. Ticaret Mektebi'nde okur-

Selahattin Pınar,
Münir Nurettin Selçuk'la.

ken müzik aşkıyla öğrenimini yarıda bırakmış ve bu kararıyla, hukukçu olmasını isteyen babasının gazabına uğramıştı.

Altın Pınar (Selahattin Pınar'ın yeğeni)

Dedeme soruyorlar: "Üstadım, hocam, Selahattin nasıllar?" Dedem de pusu kurmuş bekliyor böyle bir soru sorulsun diye. Çünkü o da amcamın, babaannemden ut dersleri alıp –çok da güzel sesi var– şarkı söylediğini falan duyuyor ama bu konudaki itirazlarını seslendirmiyor, ortamını bekliyor. Ve orada beklenen cevabı veriyor: "Selahattin çalgıcı oldu." Derhal ayağa fırlıyor amcam: "Babacığım rica ederim, ben çalgıcı değilim, sanatkâрім." Tabii buz gibi bir hava esiyor. Ve dedem, "Hadi oradan," deyince kalkıyor, iskemleye asılı olan ceketini alıyor, kapıya geliyor ve, "Babacığım, bir gün gelecek benim adımla anılacaksınız," diyor. Gaz lambasını atıyor dedem. Yangını söndürüyorlar. Amcam gidiyor. Gidiş o gidiş.

Bu kavgayla evden ayrılan Selahattin Pınar, 1919'da udu bırakıp tambura yöneldi.

Sonraları "Üsküdar Musiki Cemiyeti" adını alacak olan "Darü'l-Feyz-i Musiki"nin kurucuları arasında yer aldı.

Dönemin ünlü musiki üstatlarıyla birlikte çaldı, söyledi.

Eşlik sazendeliği dışında, hanendelik de yaptı.

İstanbul'un gözde gazinoları ile saz salonlarının en çok sevilen besteci ve icracılarından biriydi artık.

İşte o günlerde karşılaştı Afife Jale'yle...

Selim İleri (Afife Jale filminin senaristlerinden)

Afife Jale, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde okuryazar, hatta okuryazar olmanın ötesinde kültürlü ve belli bilgi birikimine sahip bir aileden geldiğini eldeki ender bulgulardan fark edebildiğimiz bir insan. Onun, Osmanlı Türk toplumundaki önemli yeri de, zannediyorum ki sonu yıkımla biten birtakım acı macerayı göğüsleyebilecek kadar öncü oluşu. Anlaşıldığı kadarıyla tiyatro sevdasına ilk adımını tiyatro seyirciliği ile atmış.

Afife Jale.

Afife Jale'nin sevdalandığı yıllarda Osmanlı'da tiyatro, yarım asırlık bir geçmişe sahipti.

Osmanlı tiyatrosunun tarihini yazan Metin And'a göre ilk Türkçe oyun, 1868'de sahnelenmişti.

Gedikpaşa Tiyatrosu'nda, Osmanlı tiyatrosunun kurucusu Güllü Agop tarafından sahnelenen oyunlar o kadar ilgi görmüş-tü ki, kuruluşundan iki yıl sonra 1870'te Şehzade'nin sünnetin-deki Türkçe oyunları on binlerce kişi seyretmişti.

Ancak sahnede tamamen Ermeni oyuncular vardı.

Atamyar'lar, Papazyan'lar, Acemyan'lar, Zarakyan'lar, Çu-hacıyan'lar, Karakaşyan'lar, Fasulyeciyar'lar...

Arada Ahmed Necib gibi, Kavuklu Hamdi gibi Müslüman oyuncular çıksa da sahne gayrimüslümlerin egemenliğindeydi.

Müslüman kadınlar içinse tiyatro tam bir yasak bölgeydi.

Osmanlı tiyatrosunun meraklı seyircilerinden biri de Afife Jale'ydi.

Selahattin Pınar.

1902'de İstanbul'da doğmuştu.

Orta halli bir ailenin kızıydı. Daha Sanayi-i Nefise Mektebi'nde okurken tiyatroya merak salmış ve sahneye çıkamayacağını bile bile 1918'de Darülbedayi'ye talebe yazılmıştı.

Bu kararı onu, ailesinden kopardı. Babası ona fahişe gözüyle bakıp evlatlıktan reddetti.

Afife'nin kaderi, 1919 yılının 22 Nisan gecesi değişti.

O gece galası yapılacak *Yamalar* oyunundaki Emel rolü, Eliza Binemeciyan'ın Paris'e gitmesiyle ortada kaldı.

Darülbedayi yöneticileri rolü, Afife'ye oynatmaya karar verdi.

Afife, sahne ismi olarak "çiy damlası" anlamına gelen Jale'yi seçti. Ve o gece Apollon Tiyatrosu'nda, kırmızı bir elbiseyle Emel rolünü oynayarak sahneye çıkan ilk Müslüman Türk kadını oldu. Henüz 18 yaşındaydı.

Afife o gece yaşadıklarını daha sonra Refik Ahmet Sevengil'e şöyle anlatacaktı:

Hayatımda mesut olduğum ilk gece... Sanatın ruhuma verdiği güzel bir sarhoşluk içindeyim. O piyeste güzel bir sahne vardır, orada taşkın bir saadetle ağladım, ağladım. Sahiden ağladım. Alkış, alkış, alkış!.. Perde kapandı. Bana çiçekler getirdiler. Muharrir Hüseyin Suat Bey kulis-te bekliyormuş, ben çıkarken durdurdu, alnımdan öptü. "Bizim sahnemize bir sanat fedaisi lazımdı, sen işte o fedaisin!" dedi.

Ancak "fedai" o gece mimlendi.

Tiyatroya gelen zaptiyeler, yöneticilere Müslüman kadınlara sahne yasağını hatırlattı. Buna rağmen Afife, bir hafta sonra *Tatlı Sır* oyunuyla yeniden sahneye çıkınca tiyatroyu basan zaptiyelerden kaçarak kurtulabildi.

Bir süre sonra Kadıköy'de yakalandı. Karakolda bir taş oda ya alındı, tokatlandı.

Afife bu tokadı, ömrü boyunca unutmadı. Ama bu, sadece bir başlangıçtı.

Daha sonra sahneyle karakol arasında birkaç kez daha gidip gelecek; ancak 1921'de İçişleri Bakanlığı'nın Müslüman kadınlara sahneyi kesinkes yasaklayan bildirisiyle Darülbedayi'de kadro dışı bırakılacaktı.

Uğruna ailesini terk ettiği tiyatronun kapıları yüzüne kapanmıştı. Birkaç kumpanyanın turnesinde görev alsa da onların da dağılmasıyla tamamen işsiz kaldı.

İşte o günlerde yatağa düştü ve haplara sığındı:

Altın Pınar

Tabii çok acı bir şey var orada... Afife yengem o hırpalandığı dönemlerde –çok da gururlu bir kadın– tokat yemiş bir nazırdan, bunu asla affedemiyor ve baş ağrıları çekiyor. Ve çok büyük migren sıkıntısı çekiyor, ilaç alıyor.

Selim İleri

Eğer tiyatrodan istediği yere gelebilseydi, tiyatro ve tiyatro çevresi onu kollayabilseydi, sanıyorum ki uyuşturucuya ihtiyacı olmayacaktı. O

Afife Jale.

açından bana çok keder verici geliyor. Bir insan dramı olarak görüyorum. Yani bunu bir zaaf, uyuşturucuya yatkınlık diye görmüyorum. Hayal ettiği şeylerin gerçekleşmemesi, en büyük ülküsünden hep kırıklıkla ayrılmak, insanı bir sığınağa iter. Bu, korku veriyor bana.

Mustafa Alabora (Selahattin Pınar'ın yeğeni)

On dokuz-yirmi yaşlarında bir kız çocuğu, Osmanlı İmparatorluğu zamanında, kadınların sahneye çıkmasının yasak olduğu bir dönemde büyük bir devrimci ruhla sahneye çıkıyor ve tabii ki o zamanki kolluk

kuvvetleri onu alıp sorguluyorlar. Çok büyük eziyetler ediyorlar ona sahneye çıktığı için... Tabii ki küçük bir kız çocuğu bunu kaldıramıyor, belki de uyuşturucuya sığınıyor...

İşte tam o bunalımlı günlerde "bir bahar akşamı", belki de efkâr dağıtmak üzere Kuşdili Çayırı'na, Hafız Burhan konserine gitti Afife Jale...

Hafız Burhan'ın hemen ardında, ona tamburayla eşlik eden müzisyen Selahattin Pınar'dı...

Orada rastlaştılar, tanıştılar.

Afife Jale, Selahattin Pınar'a şarkılarına hayran olduğunu söyledi.

Genç kadın, bestekârdan hoşlanmıştı.

Selahattin Pınar sahnede.

Altın Pınar

Afife Jale'nin haksızlığa uğradığı bilgisi geliyor amcama. Sanıyorum o bir kere tasvip ediyor bu işi. Yani diyor ki: "Aferin, bir Türk kadını tiyatro yapıyor." Yarının Suna Kan'larını, Ayla Erduran'larını hayal etmişti amcam. Bir şekilde Afife yengemle özdeşleştiriyor yarının büyük Türk kadınlarını, sanatkârlarını. Ve o beğenisini muhafaza ederken bir şekilde karşılaşıyorlar ve ikisi de son derece hassas insanlar oldukları için birbirlerinin gözünden o takdiri ve o şefkati alıyorlar.

Selim İleri

Afife'nin büyük bir ihtimalle bir tiyatro oyuncusu olduğu dahi unutulmuş o dönemde. Ama Selahattin Pınar'ın, bir gönül adamı olarak, coşkun bir tabiatı olduğunu varsayarsak bu aşkta o bir şeyler yapmak istemiş, acı çekmiş bir kadını kollamayı, korumayı, ona sevgisini ve şefkatini verebilmeyi arzulamıştır, diye düşünüyorum.

Selahattin Pınar bu genç kadının kahramanlığından etkilenmiş, düşkünlüğünden yaralanmıştı.

Kısa bir süre sonra evlenme teklif etti ona...

Afife Jale önce, "Size mutsuzluk veririm," diye direndi tek-life... Pınar'ın ısrarı üzerine kabul etti.

Ailelerinin itirazına rağmen kimselere haber vermeden, aralarında törensiz bir resmî nikâh kıydılar.

Yıl 1929'du...

Altın Pınar

Bu evliliği gizlemek değil de fazla açıklamamak gereğine inanmış. Çünkü anladığım kadarıyla Afife yengemin artık olur olmaz şeylere hırpalanma âdetleri başlıyor. Alinganlıklar, "bana niye öyle baktı"lar... Onları önlüyor.

Hayat, otuzlarının arifesindeki iki güçlü sanatçıyı buluşturmuştu.

Biri şöhret basamaklarını kararlı adımlarla tırmanırken diğeri ilk basamaklarda tökezlemiş ve düşmesinin acısını uyuşturucu haplarla bastırmaya başlamıştı.

Tırmanın, tökezleyeni elinden tutup kaldırması bekleniyordu.

Ama tersi olacaktı.

O yüzden ünlü besteci, yıllar sonra, "Daha önceleri neredeydiniz?" diye soracaktı.

İki sanatçı önce Taksim'de Lamartin Caddesi'nin bir apartman dairesinde, sonra taşındıkları Fatih'te bahçe içinde bir evde, baş başaydılar artık...

Afife Jale, yıllar süren sıkıntılarını Selahattin Pınar'ın şefkat dolu kollarında unutuyordu.

Pınar'ın tamburu, Afife'nin müsekkini olmuştu.

Altın Pınar

Bahçeli bir evleri var: Enginar yetiştiriyorlar, yarıştıyorlar, bir tarafta yengemin enginarları, bir tarafta amcamın enginarları. Yarış da tuhaf bunlarda. "Bak seninki çok güzel oldu, yok yok seninki çok güzel oldu."

Selahattin Pınar sahnede.

Yani, "Benimki seninkinden güzel," değil de, "Seninki benimkinden daha güzel." Aşkı tarif ederken hep böyle söylerdi amcam. Yani kişilik sürtüşmelerinde hep birbirlerinin iyiliğine sürtüşüyorlar. "Üşüdün sen giy", "Hayır hayır, Selahattin sen giy." Bu dediğim hep böyle sürdü, kavgasız bir şekilde. Amcam her ekstrayı kabul etmezmiş. Bırakmıyor yengemi. İşte o aşkın kendisine özen gösterme, "Ayrılmayalım, bir arada kalalım, mümkün olduğu kadar çok saat bir arada yaşayalım. Çocukluğumuzda yaptığımız şeyleri bir daha deneyelim, saklambaç oynayalım," diye. Birlikte balık tutarlarmış. Ve Afife yengem şiiir yazarmış. "Nasıl şiiirlerdi amca?" derdim, "Çocuk resimleri gibi," derdi.

Afife Jale, evinde yaralarını sararken onun açtığı yoldan ilerleyen Müslüman Türk kadını, sahnelerde boy göstermeye başlamıştı çoktan...

Cumhuriyet'le birlikte Müslüman kadınlara sahne yasağı da kalkmış ve Afife Jale'ye kapanmış olan kapılar yeni kadınlara açılmıştı.

Bedia Muvahhit, *Ateşten Gömlek*'i çektiği sene İzmir'de sahneye çıkmıştı.

Onu Şaziye Moral, Necla Sertel, Halide Pişkin, Suzan Sururi, Neyyire Neyir izlemişti.

Bu arada Muhsin Ertuğrul'un 1930 yılında Darülbedayi içinde kurduğu tiyatro okuluna başvuran 40 adaydan biri olan Semiha Berksoy, okuldan başarıyla mezun oldu.

28 Kasım 1930 tarihli *Cumhuriyet* gazetesi Bursa'daki bir temsilde İzmir Valisi Kazım Paşa'nın kızı Şükran Hanım'ın ilk defa rol alarak sahneye çıktığını duyuruyor ve şöyle diyor:

Hayatta velveleli [gürültülü, patırtılı] bir rolü binnefs [nefisle] başaran Şükran Hanım, sahnede bakalım ne yapacak?

Afife Jale için ise durum tam tersiydi:

O, sahnede velveleli bir rolü başarmış, şimdi hayatta ne yapacağı sorusuna yanıt arıyordu. Evde mutluydu, ama akli tiyatroydaydı.

Yasaklara karşı kahramanca direnerek çıktığı sahneler, şimdi kadınlarla dolarken kendisi nasıl evde oturabilirdi?

Oysa onun sahne için yaptığı direnişin bazı siyasi reformları hızlandırdığını Selahattin Pınar 1931'de, bizzat sofrasına konuk olduğu Atatürk'ten dinlemişti.

Altın Pınar

Mustafa Kemal, amcama demiş ki: "Afife sayesinde hilafeti kaldıracağım." Yani ondan o cesareti alıyor ve, "Nasıl olsa bir ideoloji kırıldı, şimdi artık kaldırırım," diyor. Ben de böyle inanıyorum. Böyle kahramanlıklardan sonra bazı şeyler kolaylaşıyor artık. Hassas bir akıl da onu görüyor. Ama Afife Jale olayı olmasaydı hilafet zor kaldırılırdı. Kanlı kalkardı. Ama kalkınca hiçbir şey olmuyor. Çünkü insanlar alışmış artık.

Yaklaşan devrimlerin ilk işaretini yakan kadın, sahneye çıkmak için yanıp tutuşuyordu. Gerçi o dönem korkup kendisini kovan Darülbedayi'ye küsmüştü, ama kötü uyuşturucu anılarına rağmen onu kabul edebilecek kumpanyalar yok muydu?

Selim İleri

O devir, biraz katı kuralları olan bir devir. Bir oyuncunun, uyuşturucu müptelası olması hoş karşılanmıyor. Yani tiyatro bir ahlak olarak görülüyor, o ahlakın içerisinde hayatın bu şekilde ezdiği bir insana herhalde fazla yer verilmiyor ki, Darülbeyt'e alınmamış.

Selahattin Pınar, eşinin içinde yanan tutkuyu fark edince destekledi sahneye dönmesini... Ve Afife Jale, bu destekle amatör gruplarla sahneye çıkmaya başladı.

Altın Pınar

Amcam çok ileride bir adamdı, göndermiştir; hatta o teklif etmiştir, "İstiyorsan git, bak sana iyi gelir," diye. Ama iyi gelmediğini anladıktan sonra ısrar etmemiştir.

Son sığınak olan sahne de Afife'nin yarasını kapatmaya yetmemişti. O da yarasını uyuşturarak tedavi etmeyi seçti. Bu yolda işbirlikçisi Suriyeli bir eczacıydı:

Altın Pınar

Bir eczacı, Afife yengemi sokak tabiri ile "düşürüyor". Onu morfine alıştırıyor, tabii amaç sahip olmak. Ve morfine alışmış bir kadın ya da erkeğin kıskanacağı bir değer kalmıyor, morfin en önemli şey. Adam sahip oluyor; fakat Afife yengem, amcama anlatıyor bunu. Amcam kalkıp gidip o eczacıyı vurmuyor, şikâyetçi olmuyor, yani o öyle büyük bir acıya düşüyor ki her şey önemsiz artık... Ve amcamın ondan sonraki yıllarda gözünde gördüğüm o mutsuzluk, bence oralardan kaynaklanıyor. "Mutlu olmaya bırakmazlar bizi," der gibiydi.

Sadun Aksüt (Selahattin Pınar'ın arkadaşı)

Bana enteresan bir şey anlatmıştı. "Bir gün üst kata yatak odasına çıktığı zaman ben de peşinden çıktım. Anahtar deliğine gözümü dayadım, onu gözetledim. Ve orada hayatımız bitti. Çünkü Afife morfin yapıyor," dedi. "Koluna morfini bastığını gördüm, bütün hayatım karardı."

Mustafa Alabora

Sonra Afife, o eczacıya âşık oluyor. Dayımla birlikteyken âşık oluyor. Ben öyle biliyorum, annem öyle anlattı. Dayımı da, onu da anlamaya çalışıyorum. Ben de bugün dönüp o güne baktığımda o adama neden âşık olduğunu da anlıyorum. Çünkü ondan uyuşturucu tedarik ediyor. Yani orada bir aşktan çok, bir çıkar ilişkisi varmış gibi geliyor bana.

Altın Pınar

Amcamın eserlerindeki melankoli bence şundan kaynaklanıyor: Afife yengem, amcama geldiğinde ruhu yıpranmıştı. Ve amcam o ruhla, yıpranmamış haliyle harikalar yaşayabilecekken bu yıpranmış haliyle onları artık asla yaşamayacaklarını da düşünüp melankoliye kapılırdı. Yani çok üzülürdü. Artık yengemin morfin iğnelerini amcam yapıyor, bir daha başına böyle bir şey gelmesin diye. Yani dünyada böyle bir aşk olamaz. Afife yengem ona diyor ki: "Selahattin beni terk et, sana yalvarıyorum. Ben düşünüyorum, seni de çekiyorum." "At beni sokağa," diyor yani.

Ama atmadı Selahattin Pınar... Tersine, eşi kullandığı uyuşturucuların etkisiyle günden güne zayıflarken hep onun başucunda bekledi.

Altın Pınar

Aslında dramatik bir aşk tabii. Çok zor, çok yıpratıcı, herhalde amcacığım mahvolmuştur. Altı ay dayanıyor amcam, altı ay sonra inanıyor, yengem onu inandırıyor. Çok da akıllı bir kadın. Ve terk ediyor amcam Afife yengemi. Gecelerce ağlamış, iş yapamamış, çalışmamış ve çok uzun bir süre de onun ilaçlarını temin etmiş. Fakat Afife yengem, amcamı kendinden, aşkı yüzünden uzaklaştırmıştır, amcamı mahvetmemek için. Ve o sıralarda, bildiğim kadarıyla amcam da morfin denemeleri yapıyor kendi kendine.

Mustafa Alabora

Artık felakete gidiyor iş. Dayım kendini kurtarmak istiyor ve kurtarıyor.

6 4 *Saz Notaları* *Şeyh Cami*

AŞKINLA SÜRÜNSEM

HEZCAN KURU

5-2-1262

Handwritten musical notation on staves with lyrics in Turkish.

Handwritten musical notation on staves with lyrics in Turkish.

Handwritten musical notation on staves with lyrics in Turkish.

Handwritten musical notation on staves with lyrics in Turkish.

Selâhattin Pınar

4.12.93

Selâhattin Pınar'ın notaları.

Aşkları bitmemişti ama evliliklerini bitirme kararı almışlardı. Bir süre sonra da boşandılar.

Bir daha birbirlerini görmeyeceklerdi.

Selahattin Pınar, kürdilihicazkâr bir şarkısındaki gibi, "Nereden sevdim o zalim kadını," diye yakınıyordu.

Ama aslında hâlâ seviyordu o "zalim kadın"ı...

Efkârı müziğine yansıyor; ortaya hicran yüklü besteler çıkıyordu.

Bu zor günlerde Yahya Kemal'le, Mesut Cemil'le, Fevzi Aslangil'le, Necati Tokyaylar'la dostluğuna dayanarak ayakta kalmaya çalışıyordu.

Altın Pınar

Hiç görüşmüyorlar. Yasaklamış yengem. Demiş ki: "Beni unutacaksın. Beni unutman için yapıyoruz bunu." Bir duyum almış amcam; bu ayrılıktan sonra yengem düşerken amcam en yoğun acılarını çekiyor ve en yoğun bestelerini yapıyor, onları dinler, ağlamış yengem. Ve, "Ağlamadığım gün zaten öleceğim. Akşama çıkmam," dermiş.

Afife Jale, Selahattin Pınar'dan ayrıldıktan sonra büsbütün sefalete düştü.

Eski girdap, onu yeniden içine çekmeye başlamıştı.

Bir süre Kastamonu valisinin eşi olan kardeşi Behiye'nin yanına sığındı. Ancak "valinin morfinman baldızı" dedikodularına dayanamayıp kaçtı.

Artık tam çöküş dönemi başlamıştı.

Aşevlerinde karnını doyuruyor, تنها parklarda yatıp kalıyordu. Sonunda Vasfi Rıza Zobu'nun önerisiyle Bakırköy Akıl ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'ne kaldırıldı.

Hastanedeyken *Perde ve Sahne* mecmuası yazarlarından Nusret Safa Coşkun'u davet etti ve Başhekim Mazhar Osman'ın odasında onunla görüştü.

Yazar, karşılaşma ânında gördüklerini ve Afife Jale'den dinlediklerini dergide şöyle yazacaktı:

İki hastabakıcı, sertabibin önüne bir sedye bıraktılar. Dikkat ettim, bu sedyenin üstünde ne bir taşkınlık ne de bir şişkinlik vardı, boş hissini veriyordu, yalnız battaniyenin ucundan bir tutam saç çıkmıştı. Örtüyü açtıkları zaman dehşetle yerimden kalktığımı hatırlıyorum. Karşımda sadece iri siyah gözleri ile canlı bir ceset vardı. Ceset yavaş yavaş doğruldu, bacakları, kolları büzüşmüştü. Deri bir torba içinde beş-on kemikten ibaretti bu insan...

Afife Jale

Beni unutmuşlar, sahneye çıktığım zaman alımdan öpen muharrire, beni teşvik eden büyük adamlar, hayranlarım, seyircilerim, arkadaşlarım, hepsi beni unuttu. Ne çabuk!.. Kapımı çalan, hatırlımı soran bir insan yok... Hepsi, hepsi unutmuş. (...) Burada boğuluyorum, tımarhane köşesinde ölmek istemiyorum. Ne yapın ne edin, beni çıkarın buradan... Neresi olursa olsun buradan daha rahattır. Donuyorum, sırtıma giyecek bir gömleğim yok; görüyorsunuz, her tarafım çıplak... Delilere tahammül edemiyorum, başımın içinde tepiniyorlar. Ben deli değilim fakat olmak üzereyim. Beni buradan çıkarın da nereye atarsanız atın!

Selim İleri

Uyuşturucu bedenini tahrip etmiş, ama ne yazık ki akıllı dinç kalmış, akıl uyuşmamış. Etrafında olup biten o karanlık acı dünya, tabii kendi acısı, bir de öyle bir akıl hastanesinde barınamamış bir anlamda.

Aynı dönemde Selahattin Pınar, buruk bir ilişkinin girdabından yeni bir kadınla kurtulmaya çalışıyordu.

Ancak bu, hiç de kolay olmayacaktı:

Altın Pınar

Yatmıyor o kadınla. Sadakatle öbürüne bağlı, nikâhlandı bununla unutmak için, ama unutamıyor da. Ayrılmışlar. İkinciyle kısa sürmüş.

Altın Pınar

Amcam, önce uzun bir süre anlamamış, yani idrak edememiş herhalde, bir üzüntü göstermemiş. Babam anlatıyordu. Sonra paralamış kendini. Elini, yüzünü kesmiş, paramparça etmiş kendini, çok acı çekmiş.

Sadun Aksüt

Selahattin Pınar, "Afife'nin öldüğünü öğrendiğim zaman evine gittim," diye anlatmıştı. Fatih civarında bir evde olduğunu söylemişti yanılmıyorsam. "Gittim, gördüm, kolları ve bacakları terse dönmüş, ufacık kalmıştı Afife yatakta. Morfin onu bitirmiş. İncecik kalmıştı, kavrulmuştu," dedi.

Selahattin Pınar
ikinci eşi Atıfet
Hanım'la.

Selim İleri

Cenazesinde dört kişi var. Bakırköy Mezarlığı'nda. Biz 1980'li yıllarda Afife Jale filmini çekerken o mezarı çok araştırdık, bizzat kendim gittim, ama ne yazık ki mezar kaybolmuş.

Altın Pınar

Bildiğim kadarıyla amcam cenazeye gitti. Amcama geliyorlar, "Geçmiş olsun," "Allah sabır versin," diye... Cenaze de sessiz sedasız oluyor, evlilik gibi...

*Yeriniz ne, yurdunuz ne, benden böyle korkunuz ne
Duyuyorum sesinizi, bazen derin bir kuyudan
Dinliyorum uzakları, kalkıp derin uykudan
Beni de alın ne olur, koynunuza hatıralar
Ah, bu ömür tükenecek, yolunuza hatıralar*

Şarkısındaki gibi bir süre "anıların koynunda" yaşayan Sela-hattin Pınar, Afife Jale'nin ölümünden sonra Atıfet Hanım'la ikinci evliliğini yaparak hayata tutunmaya çalıştı.

6 Şubat 1960 akşamı, Kalamış'taki Todori Meyhanesi'nde kalp krizi geçirerek öldü. 58 yaşındaydı.

Altın Pınar

Bir akşam kavga ediyor Atıfet yengemle, çıkıp gidiyor evden. Todori'de, "Ne yasakladıysa doktor, donatın masayı," diyor. Son içişi. Bir elinde limonlu marul, bir elinde rakı, marulu ısıyor, rakıdan bir yudum alıyor, düşüyor, ölüyor. Derdi ki, "Keder istemiyorum, mezarıma her sene ölüm günümde bir büyük rakı dökün." O simge, bu şekilde davranmaya yönlendiriyor bizi. Ve ben çok sevdiğim birkaç arkadaşım-la rakı içtim, cenazeden sonra.

Selim İleri

Bazı insanlar, baktığınız vakit, toplumun çok değer verdiği birtakım normlarıyla bağdaşık değil gibidirler. Yani onların ötesindedirler. Ama aslında o insanlar toplumları ileriye götürür. O insanların kalbi hep bir-

İki adım önde gider. Dışarıdaki kalabalık da onları kendi dar anlayışlarıyla mahkûm etmeye çalışır. Afife ile Selahattin Pınar'ın evliliğinin içinden geçen de, iki yalnız insanın bir kalp ağrısıdır, diye düşünüyorum.

TAMBURU SUSTU, BESTELERİ HÂLÂ ÇALINIYOR

Selâhattin Pınar

Hoyal Dolu Pinar Təbii suyu bəzəyən, pəyğambarı qon isərdən: Sırdır, bürdər bəyər; bənzə, bənzə (pınar), bənzəpəzər (təbii suyunun bənzərliyi).
Spiker: Qıfırdı incedən Hüzum /xəbərlər dilləyəcəkləriiz/ Cəlalət, Nəzi Dərman, Vəpə Dərman, Səidəttin Pınar, İsmail Təzəli-
n. Səkrə Tunaş deyən, təbii suyun bənzərliyi bənzərliyi. Amma ətik spiker bə adlardan birini, Səidəttin Pınar-ı anons edəcəyəm.

SALONİKOS'ta meydana gelen, Türkiye'deki çığırın bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Nüfusu bir milyon olan Yunanistan'ın 10 ilinde meydana gelen birinci büyük şehirlerarası saldırı, Yunanistan'da meydana gelen ilk saldırıdır. Bu saldırı, Yunanistan'da meydana gelen ilk saldırıdır. Bu saldırı, Yunanistan'da meydana gelen ilk saldırıdır.

[illegible]

baspeli diri kuce künden, süre de
 gör sevelir kaci Alile Fıkarı o
 şti:
 — Beni pek sarımadı, dedi. Etiler
 etine ki şiveler emir... Mese ağz gı
 rı. İnanan aştıyaydı, ağız şiveleri
 n ağızda kılınarak gartıyır. emir-
 leri ki emir!
 Şiveler emirde boyılır. Gözde boyu
 20-30 metap şiveler, Tıdınlar her
 vildimşer Endişeye, asale bir beş
 kılınarak Gözde, o şivelerinde, bir
 yamuk yamukluk şivelerir. Öye
 basıyınca grünlük basılır yıldıza
 aya şivelerinde emirler Şahab-ı ş
 e salırsa. Kuvvellerinde emirler
 şiveler, o şiveler emirler şivelerinde

[illegible]

A black and white photograph of a woman in a sequined dress singing into a microphone, with a man in a suit playing a guitar and singing into another microphone. The woman is on the left, wearing a dark, sequined dress with a full skirt and a headband. She is holding a microphone to her mouth. The man is on the right, wearing a dark suit and a white shirt with a tie. He is holding a guitar and singing into a microphone. The background is dark and appears to be a stage setting.

[illegible][illegible]

L A L E L I C A M I

[illegible]

Piraye-Nâzım

Nâzım'la Piraye'nin aşkı, 1930'da başladı ve 20 yıl sürdü.

Bu 20 yılın 13 yılını hâpishanede geçirdi şair...

Ve hapisten bir kadına yazılabilecek en sıcak mektupları, en güzel şiirleri yazdı, güzelim resimler çizdi karısına...

Lakin hapisten çıktığında gönlündeki kadın, evindeki kadın değildi.

Nâzım-Piraye aşkından geriye XX. yüzyıl boyunca her sevdaya düşenin birbirlerine yazıp yolladığı unutulmaz aşk mısraları kaldı.

Rüzgâr kanatlı atlılar gibi geçti hayat!

Akar suyun sesi dindi.

Gölgeler gölgelendi

renkler silindi.

Siyah örtüler indi

mavi gözlerine,

sarktı salkımsöğütler

sarı saçlarının

üzerine!

Ağlama salkımsöğüt,

ağlama,

Kara suyun aynasında el bağlama!

el bağlama!

ağlama!

Nâzım Hikmet, “Salkımsöğüt” şiirini 1930 yılında plağa kaydetti. Plak, Amerikan Columbia firması tarafından piyasaya çıkarıldı. 20 gün içinde tükendi. Artık evlerde, kitapçılarıdaki kopyalarına ilaveten lokantalarda, kahvehanelerde sesi de vardı.

1930’lar, Avrupa’da faşizmin yükseldiği, yeni diktatörlerin filizlendiği yıllardı.

Tam da böyle bir dönemde, yedi yaşındaki Cumhuriyet, “yalınlılık koşan kızıl atlılar”ı dinlemeye hazır değildi.

Nâzım Hikmet.

Plağın gördüğü ilgi, "komünist şair"i polisin hedefi haline getirdi. İşin ilginç yanı, bir yandan komünist olduğu gerekçesiyle kelepçeye vurulup hapse mahkûm edilirken öte yandan Türkiye Komünist Partisi tarafından yeterince komünist olmadığı gerekçesiyle partiden ihraç ediliyordu.

İşte o yalnız günlerinde karşılaştı Piraye ile...

Yirmi dört yaşındaydı Hatice Zekiye Pirayende...

On altı yaşında bir evlilik yapmış, o evlilikten Suzan ve Mehmet Fuat adında iki çocuğu olmuştu. Nâzım'la tanıştıklarında, Paris'e gidip bir türlü geri dönmeyen kocasından boşanmak üzereydi.

Daha önce Sovyetler'de iki evlilik yapmış olan Nâzım, bu yeni sevdaya düşmekte gecikmedi.

Kızıl saçlı, yeşil gözlü bu kadına tutulmuştu.

O kadar ki, 10 yıl önce, "Aşk şiirine imza atmaya değmez," diyen devrimci şair, şimdi, "Biz de çıkarız o meretten biraz," diye aşk şiirleri yazar olmuştu... Tabii toplumsal içeriğini eksik etmeden...

Eeeey,

Kızım, annem, karım, kardeşim

sen

başında güneşler esen

altın gözlü çocuk,

altın gözlü çocuğum benim;

deli çığlıklar atıp avaz avaz

burnumun dibinden gelip geçti de yaz,

ben, bir demet mor menekşe olsun

getiremedim

sana!

Ne halt edek,

dostların karnı açtı

kıydık menekşe parasına!

Hatice Zekiye Pirayende.

Bu, Nâzım'ın Piraye'ye yazdığı ilk şiirdi.

Piraye ise menekşe gelmediğinden değil, ama iki çocuğu olduğu için kararsızdı yeni bir evliliğe... Üstelik ailesi de "komünist bir şair"le evlenmesine kesinkes karşıydı.

Bu yüzden tam iki yıl boyunca, "evet" demedi Nâzım'a...

Sonunda 1932 başında teslim oldu Piraye...

O yıl evlenmeye karar verdiler.

Nâzım Hikmet, o yıllarda İpek Film'de senaristlik, yönetmen yardımcılığı ve seslendirme yönetmenliği yapıyor; Kadıköy'de analığı ve üvey ikiz kardeşleriyle yaşıyordu.

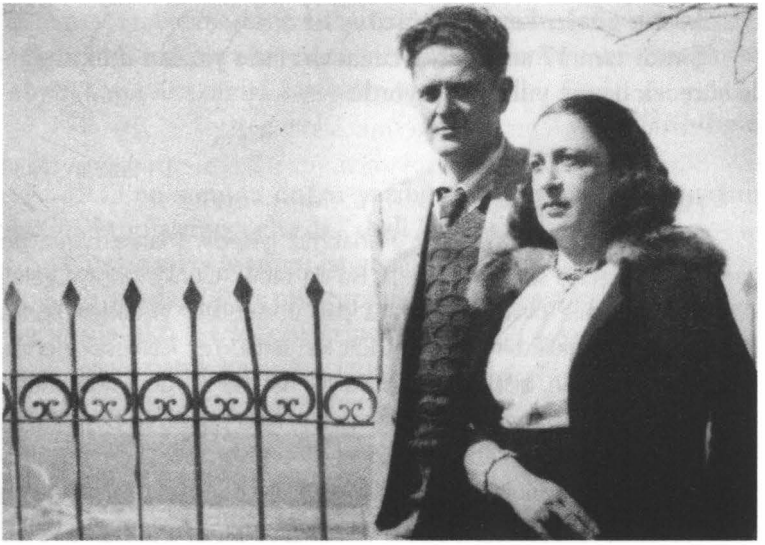
Piraye ise Mühürdar'da ana babası ve kardeşleriyle birlikte oturuyordu.

Nâzım ile Piraye, aileleri birleştirmeye karar verdiler.

İstanbulcuların Göztepe'de, Erenköy'de, Suadiye'deki büyük köşkları terk edip Şişli'deki, Nişantaşı'ndaki, Kadıköy'deki yeni moda apartmanlara taşındıkları günlerdi. Nâzım, o günlerin ünlü *Lüküs Hayat* operetinin sözlerini yazarken bu modayı hicvetmişti.

Nâzım, İpek Film Stüdyosu'nda.

Nâzım ve “kalbinin kızıl saçlı bacısı”.

Ama bu moda sayesinde, Erenköy’de Mithat Paşa Köşkü’nü bir apartman dairesinden daha ucuza kiralayabildiler.

İki aile, 12 odaya yerleştiler.

Nâzım’ın sık sık sohbete gelen dostları ve yoldaşlarıyla ev bir şenlik yerini andırıyordu.

Piraye boşanamadığından henüz evlenememişlerdi, biraz da para sıkıntısı çekiyorlardı; ama o dönem, belki de hayatlarının en mutlu dönemlerinden biriydi.

1933’ten itibaren bu mutlu hava, bulutlanmaya başlayacaktı.

İlk kötü haber, 1933 Mart’ında geldi.

Savcılık, *Gece Gelen Telgraf* kitabı için toplatma kararı çıkarmıştı.

Nâzım, bu karardan iki hafta sonra komünizm propagandası yapmak ve gizli örgüt kurmak suçlarından tutuklandı ve 1 Haziran’da yargılanmak üzere Bursa Hapishanesi’ne gönderildi.

Mutlu günler kısa sürmüştü.

Şimdi tam 17 sene farklı cezaevlerinde yazılan mektuplarla sürececek hasret yılları başlıyordu:

1 Haziran, 1933

Hatçem,

Sağ salim Bursa'ya ulaştık. Rahatımız iyicedir. Mahkemenin ne zaman başlayacağı daha belli değil. Bu da tabii... Çünkü buraya geleli daha 24 saat bile olmadı. Aramıza dağlar, denizler girdikten sonra hasret ve göreceklik bir kat değil, kat kat arttı. Tez kavuşsak derim. Sen de öyle dersin, bilirim. Ama bakalım hadisat ne der? Hapishane penceresinden, yığın yığın yeşillikler arkasından Bursa'nın beyazlıkları ve Keşiş'in dumanlara karışan etekleri görünüyor. Ben, seni düşünüyorum. Senin çocukluğun bu yeşillikler arasında, bu kocaman, karlı dağın yamacında geçmiş. Ne tuhaf şey değil mi? Senin en güzel günlerinin geçtiği bu gök altında benim şimdi, bir türlü bitmek tükenmek

bilmeyen saatlerim uzayıp gidiyor... Her ne hal ise, geç şimdi bunları...
Hiç olmazsa haftada bir bana mektup göndermeyi unutma! İhmal
etme! Kavuşalım derim, kavuşalım tezden...

Nâzım Hikmet

1933'ün sonuna doğru yazdığı bir mektupta, "Karıcığım,
aşk mektuplarımıza elveda," dedi Nâzım...

Çünkü savcı idamını istiyordu.

Ve bundan böyle mektuplarda davalar, avukatlar, duruşma-
lar yazılacaktı aşk sözcüklerinden çok...

Piraye panik halinde yazdı cevabını...

"Seni asarlarsa yaşayamam," dedi.

Nâzım, âdeti veçhile yine bir şiirle sildi eşinin gözyaşlarını.

KARIMA MEKTUP

33-11-111 Bursa

Hapisane

Bir tanem!

Son mektubunda:

"Başım sızlıyor

yüreğim sersem!"

diyorsun

"Seni asarlarsa

seni kaybedersem,"

diyorsun;

"yaşıyamam!"

Yaşarsın karıcığım,

kara bir duman gibi dağılır hatıram rüzgârda;

yaşarsın, kalbimin kızıl saçlı bacısı

en fazla bir yıl sürer

yirminci asırlılarda

ölüm acısı.

Ölüm

Bir ipte sallanan bir ölü.

Bu ölüme bir türlü

razı olmuyor gönlüm.

Fakat

emin ol ki sevgili;

zavallı bir çingenenin

kıllı, siyah bir örümceğe benzeyen eli

geçirecekse eğer

ipi boğazıma,

mavi gözlerimde korkuyu görmek için

boşuna bakacaklar

Nâzım'a!

Ben,

alacakaranlığında son sabahımın

dostlarımı ve seni göreceğim,

ve yalnız

yarı kalmış bir şarkının acısını

toprağa götüreceğim...

Karım benim!

İyi yürekli,

altın renkli,

gözleri baldan tatlı arım benim;

ne diye yazdım sana

istendiğini idamımın,

daha dâva ilk adımında

ve bir şalgam gibi koparmıyorlar

kellesini adamın.

Haydi bunlara boş ver.

Bunlar uzak bir ihtimal.

Paran varsa eğer

bana fanile bir don al,

tuttu bacağımın siyatik ağrısı.

Ve unutma ki

daima iyi şeyler düşünmeli

bir mahpusun karısı.

Cumhuriyet 10. yılını kutlarken bu sevince içtenlikle ortak olanlardan biri de herhalde Nâzım Hikmet'ti.

Ancak onun gerekçesi farklıydı.

10. yıl şerefine af çıkarılmış ve Nâzım, komünizm propaganda ve bir hakaret davasından aldığı cezalardan bu sayede kurtulmuştu. Bir buçuk yıllık tutukluluğun ardından 1934 Ağustos'unda salıverildi.

İstanbul'a döndü. Şimdi Heybeliada'da Piraye ve dostlarıyla mutluydu.

31 Ocak 1935'te "Hatçe"siyle evlendi.

33 yaşında, yeni bir hayatın başındaydı.

O yıl sinemalarda Muhsin Ertuğrul'un *Aysel, Bataklı Damın Kızı* filmi oynuyordu. Filmin senaryosunu, Bursa Hapishanesi'nde Nâzım Hikmet yazmıştı.

İpek Film'de çalışmaya devam ediyordu. Nişantaşı'ndaki stüdyoya 100 metre uzaklıkta bir apartman dairesine taşınmışlardı.

Bir yandan *Akşam* ve *Tan* gazetelerine "Orhan Selim" takma adıyla yazılar ve tefrika romanlar yazıyor, bir yandan *Şeyh Bedreddin Destanı* üzerinde çalışıyor, bir yandan da Alman ırkçılığına karşı çıkan Sovyet demokrasisini öven kitaplar yayımlıyordu.

Cihan Harbi'nin yaklaştığı ve ırkçılığın prim yaptığı 1930'lar Türkiye'sinde hiç de hoş gitmeyen yayınlardı bunlar...

O yüzden sık sık tutuklanıyor, yargılanıyor ve işinden oluyordu.

Oysa artık bir aile reisiydi. Her içeri düştüğünde not defterine adını yazdığı eşi Piraye'ye dingin bir hayat sözü vermişti.

Yasadışı ilişkilerden uzak durmaya çalışıyordu. Ama olmadı.

Sonunda 17 Ocak 1938'de bu kez anayasal düzeni değiştirmek için komplo kurmak iddiasıyla tutuklandı ve Ankara'ya gönderildi. Ankara Harp Okulu Komutanlığı Askeri Mahkemesi'nde yargılandı. Harp Okulu öğrencilerini isyana teşvik etmekle suçlanıyordu.

Nâzım mahkemede.

Savunmasında şöyle dedi:

Evet, ben komünisttim. Bu bende bir idealdir. Ama böyle iki askerî okul öğrencisini kandırmakla bir memlekete komünizm gelmez. Kaldı ki komünist olmam Mustafa Kemal Paşa'ya saygı duymama, Anayasa'daki altı umdeye sahip çıkmama mani değildir. Ben Cumhuriyet'in, Mustafa Kemal'in Türkiye'ye getirdiklerinin ne büyük hizmetler olduğunun idraki içindeyim.

O günlerde cebindeki not defterinin sayfalarında duruşmada aldığı notlar ile "Bugün Pazar" şiirinin ilk taslakları vardı.

Notlardan birinde, bir kediyle arkadaş olduğunu yazmış, bir başkasında, "Yarın ne olacak diye düşünüyorum," demişti.

Son sayfada ise sekiz hafta boyunca çizgilerle tuttuğu çetenin altına, yediği cezayı not etmişti: "On beş sene ağır hapis..."

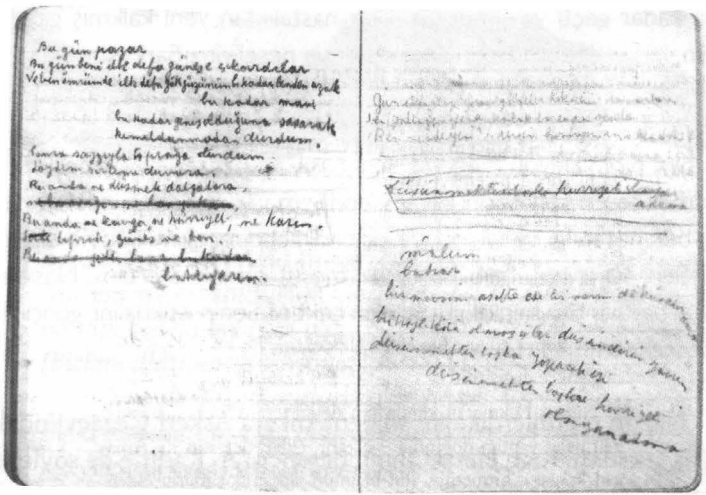
Piraye, Ankara'da, eşini kurtaracak bir çare peşindeydi.

Bir akraba evinde yakınlarıyla buluştular. Akrabalardan biri, "Tek çare müşire çıkmak ve yalvarmak," dedi. "Müşir", dönemin en güçlü adamı Mareşal Fevzi Çakmak'tı.

"Asla," diye karşı çıktı Piraye...

"Asacaklar kocanı," diye üstelediler.

"Asarlarsa assınlar," dedi, "Nâzım Hikmet'in karısıyım ben... Nâzım'ın karısı hiç kimseye yalvarmaz."

Nâzım'ın not defterinde "Bugün Pazar" şiirinin ilk taslağı.

İşte tam o günlerde eşine şu mektubu gönderdi:

Nâzımcığım,

Kuzum şekerim, metin ol, hepsi geçer. Ben metin olmaya çalışıyorum. Sen gittiğinden beri ekseri zamanım yatakta geçiyor.

Hiç olmazsa temyizi uzatmasalar. Sen artık ümidini kesmişsindir, bilirim. Metin ol. Hiç ümidini kesme. Elbette bir insaflı insan bulunur, belki kavuşuruz. Ne diyeyim, bilemiyorum. Ben üzülmemeye çalışıyorum, sen de öyle yap. Bakalım başımıza daha neler gelecek! Metin olalım. Herkesi kendimize güldürmeyelim. Dostumuz kadar düşmanımız da var. Bir şey yapmış olsaydın, bu kadar üzülmezdim. Bir hiç için, bir şey yapmadan yatıyorsun. Kabahatsizsin. Ama kime anlattırın? İsmi çıkmış bir kere. Ellerinden öperim.

Nisan 1, 1938

Karıcığım,

Eğer metin olmak herhangi bir meseleyi hallederse tasavvur edemeyeceğin kadar metinim. Darbenin tesiri ani oldu, göz kapayıp açın-

caya kadar geçti ve Şimdi uzun bir hastalıktan yeni kalkmış gibi bir halim var; vücutum kırgın ama rahat ve neŐeliyim. Şarkı söylüyorum, Şiir yazıyorum ve uyanılmayacak bir rüyanın içinde hayal meyal senin yüzünü görüyorum. Yüzünün hatları silik, fakat saçların bir kucak alev gibi pırıl pırıl yanıyor. Meğerse seni nasıl, ne kadar seviyormuŐum ve nasıl her Şeyim senmiŐsin. Bir tek endiŐem var: Sen. İcap ederse nasıl olsa ben herhangi bir taş odada kalıbı dinlendireceğim. Sen ne olacak-sın? Sen, karıcığım. Seni ne kadar mesut etmek isterdim. Nasıl en büyük bedbahtlığı benim yüzümden çektin? Senin istikbalini, gençliğini nasıl mahvettim?

Nâzım o günlerde aynı sözleri Ankara Askeri Cezaevi'ndeki koĖuŐ arkadaşı, Kara Harp Okulu öğrencisi A. Kadir'e de söyleyecekti.

ekmediği kalmadı benim yüzümden kadıncağızın... Ama ne sağlam kadındır bir bilsen küçük efendi... Hapiste 40 kiŐiysek bana bir yumurta yedirebilmek için etraftan bulup buluŐturur, 40 yumurta getirir hapishaneye. Çünkü bilir onlardan ayrı yiyemeyeceğimi... TembelleŐtim mi, "Hadi bakalım yeter bu kadar tembellik," der kapatır beni odaya... Böyle yazdım *Şeyh Bedrettin Destanı'nı*...

O sohbet sırasında A. Kadir'e, bozulan kol saatini de göstermiŐti Nâzım...

alıŐtıramayınca saatin içini boŐaltmıŐ, yerine karısıyla çocuklarının bir fotoğrafını koymuştu. "Artık her zaman gözümün önündeler," diyordu.

Saatin kayıŐında ise Piraye yazıyordu.

Tırnağıyla kazımıŐtı onu da...

O günlerde bütün koĖuŐu toplayıp beyaz defterinden 40 günlük tecrit sırasında kurŐunkalemle yazdığı bir Şiiri okuyacaktı:

Senin adını

kol saatımın kayışına tırnağımla kazıdım.

Malum ya, bulunduğum yerde

ne sapı sedefli bir çakı var,

(bizlere âlâtı-katıa verilmez),

ne de başı bulutlarda bir çınar.

Belki avluda bir ağaç bulunur ama

gökyüzünü başımın üstünde görmek

bana yasak...

Burası benden başka kaç insanın evidir?

Bilmiyorum.

Ben bir başıma onlardan uzağım,

hep birlikte onlar benden uzak.

Bana kendimden başkastyıla konuşmak

yasak.

Ben de kendi kendimle konuşuyorum.

Fakat çok can sıkıcı bulduğumdan sohbetimi

şarkı söylüyorum karıcığım.

Hem, ne dersin,

o berbat, ayarsız sesim

öyle bir dokunuyor ki içime

yüreğim parçalantıyor.

Ve o tıpkı eski

acıklı hikâyelerdeki

*yalnayak, karlı yollara düşmüş, yetim bir çocuk gibi bu
yürek,*

mavi gözleri ıslak

kırmızı, küçücük burnunu çekerek

senin bağrına sokulmak istiyor. (...)

Nâzımcığım,

Üzülme, sen orada sıkıldıkça biz burada daha çok azap çekiyoruz. Bilirsin, benim güzel bir huyum vardır, her felaket karşısında taş kesilirim; sen de öyle yap. Üzülmekle, sıkılmakla eline bir şey geçmez. Bizi düşünme. Ben her işi düzeltirim.

Beni şimdiye kadar hiç üzmedin, böyle kötü şeyler düşünme. Güler yüzlü olur muyum bilmem; ama senin yanında her zaman dünyanın en bahtiyar kadınıydım, öyle de kalacağım. Kocasından, 10 sene sonra atıldığı hapisten hâlâ aşk mektupları alan kadının bahtiyar olmaması için ancak deli olması lazım. Sen en güzel senelerini bana verdin, en güzel aşk şiirlerini bana yazdın. En kuvvetli yazılarını benim yanımda yazdın, bütün eserlerinde benden bir parça var. Yüzündeki birkaç çizgi de benim yüzümden olmadı mı Nâzım?.. Seninle ben aynı insanız gibi geliyor bana... Sen ağladığın zaman ağlamak, güldüğün zaman da gülmek istiyorum. Suçsuz olduğun artık malum, mektubun ferahlattı beni, şimdi sevinçle, üzülmeden, kendimizi oyalayarak, çıkacağın günü bekleyelim, sabırlı olalım, elbette bir gün bu cezayı kâfi görecekler. (...) Param var, merak etme, gözlerinden, ellerinden öperim.

Piraye

Nâzım Hikmet, 1938 Ağustos'unda Erkin gemisine götürüldü.

Ankara'da aldığı 15 yıllık ceza, Askerî Yargıtay'da onaylanır onaylanmaz, ağır cezadaki gizli örgüt davası için İstanbul'a getirilmiş, daha onun yargılaması başlamadan da Donanma Komutanlığı'ndaki bir isyana teşvik davasında yargılanmak üzere Erkin'in ambarına kapatılmıştı.

Artık emindi.

Kendisi için bir imha operasyonu yürütülüyordu.

Ve operasyonun başı, Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'tı.

O dönem Türkiye'de Mareşal'e söz geçirebilecek bir tek kişi vardı: Mustafa Kemal Atatürk...

Nâzım, Erkin gemisinin ambarından Atatürk'e "sen" diye hitap ettiği bir mektup yazdı:

Cumhurreisi Atatürk'ün yüksek katına,

Türk ordusunu "isyana teşvik" ettiğim iddiasıyla "on beş yıl ağır hapis" cezası giydim. Şimdi de Türk donanmasını "isyana teşvik etmekle" töhmetlendiriliyorum. Türk inkılabına ve senin adına and içirim ki suçsuzum. Askeri isyana teşvik etmedim.

Kör değilim ve senin yaptığın her ileri dev hamleyi anlayabilen bir kafam, yurdumu seven bir yüreğim var. Askeri isyana teşvik etmedim.

Yurdumun ve inkılapçı senin karşında alnım açıktır. Yüksek askerî makamlar, devlet ve adalet, küçük bürokrat gizli rejim düşmanlarınca aldatılıyorlar. Askeri isyana teşvik etmedim.

Deli, serseri, mürteci, satılmış, inkılap ve yurt haini değilim ki, bunu bir an olsun düşünebileyim. Askeri isyana teşvik etmedim.

Senin eserine ve sana, aziz olan Türk dilinin inanmış bir şairiyim. Sırtıma yüklenen ve yükletilecek hapis yıllarını taşıyabilecek kadar sabırlı olabilirdim. Büyük işlerinin arasında seni bir Türk şairinin felaketi ile alakalandırmak istemezdim.

Bağışla beni. Seni bir an kendimle meşgul ettimse, alnıma vurulmak istenen bu "inkılap askerini isyana teşvik" damgasının ancak senin ellerinle silinebileceğine inandığımdandır.

Başvurabileceğim en inkılapçı baş sensin. Kemalizmden ve sende adalet istiyorum. Türk inkılabına ve senin başına and içirim ki suçsuzum.

Bu mektup Dolmabahçe Sarayı'na ulaştığında Atatürk ölüm döşegindeydi.

Özel kalemde kayda geçirilen mektup, Ata'ya okunmadı. Bu ümit de sönmüştü. Bir ara verem raporuyla dışarı çıktı. Yurtdışına çıkmanın yollarını aradı, ancak yoldaşları yardım etmedi.

Şimdi Donanma Davası'ndan aldığı 13 yıllık cezayla, toplam mahkûmiyeti 30 yıla yaklaştı.

1939 yılında İstanbul tevkifhanesinde pastel boyayla çizip Piraye'ye yolladığı portresinde, mavi gözleri endişeyle bakıyordu.

Otoportre,
İstanbul, 1939.

1940 yılında Çankırı Cezaevi'ne gönderildi. Şimdi 10 yıl sürecek çileli bir dönem başlıyordu.

Nâzım,

Nihayet mektubun geldi. Tamam yedi gün onu bekledim. Hiçbir iş yapmadan... Hatta fazla konuşmadan, omuzlarım kalkık, yumruklarım sıkılı bekledim. Şimdi ben biraz daha rahatım. Asabım gevşedi. Şimdi sen benim kafamın içinde de bir odaya, bir iskemleye, bir masaya, bir karyolaya sahipsin. Bugüne kadar pis, dumanlı, küçücük bir vagonda sekiz kişi diz dize, bileklerinizde demir kelepçe gidiyordunuz. Siz benden evvel rahatladınız, ama benden çok eziyet çektiniz.

Sen harikulade insansın Nâzım. Hiçbir erkek, kadınıni senin beni bahtiyar ettiğin kadar bahtiyar edememiştir. Seni öyle özledim ki, me-

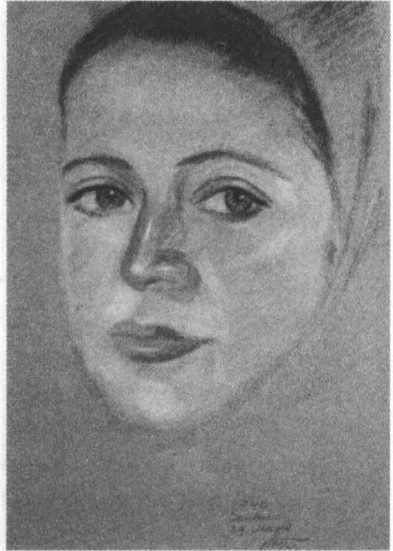
ğer haftada iki gün, bütün haftamı dolduruyormuş. Mektupla daha çok konuşuyoruz, ama seni göremiyorum, sesini duyamıyorum. Duy-mak ve görmek iki müthiş hassa... Bunlar tatmin edilirse insan birçok zevklerden mahrum olduğu halde hayattan memnun olabiliyor. Şimdi hayatımdan hiç memnun değilim Nâzım. Daha hiçbir şeye karar ver-medim. Biraz şaşkıyım. Bekleyeceğim. Kafam yerine gelsin, düşünece-ğim. Herhalde oraya gelirim. İyice düşünüp karar vereceğim. Sen de biraz oraları hakkında havadis ver. Bir kadın tek başına orada dediko-dusuz yaşayabilir mi? Ellerinden öperim.

Piraye

1940'lar Cihan Harbi yıllarıydı. Nâzım, Çankırı Cezaevi'nde mahkûmdu.

Kemal Tahir ve Hikmet Kıvılcımlı ile, karakalem resmini de çizdiği bir odayı paylaşıyor, Almanca çalışıyor, Rusçadan ter-cümeler yapıyordu.

Bu arada kendi pencere-sinden gördüğü Çankırı'nın, hapishanenin ve mahkûmla-rın yağlıboya tablolarını ya-pıyordu. Tabloların, içinde en güzel olanları, Piraye port-releriydi. Birinde "Altın gözlü çocuğum benim" imzası var-dı. Bir başkasında "Zevcem, rûh-i revânım [canlı ruhum] Hatice Pirayende," diye im-zalamıştı. Piraye, Nâzım'ın peşinden Çankırı'ya gelip iki ay kaldıktan sonra, İstan-bul'da bıraktığı çocuklarının hasretine dayanamamış ve dönmüştü.

Nâzım'ın fırçasından Piraye. Çankırı, 1940.

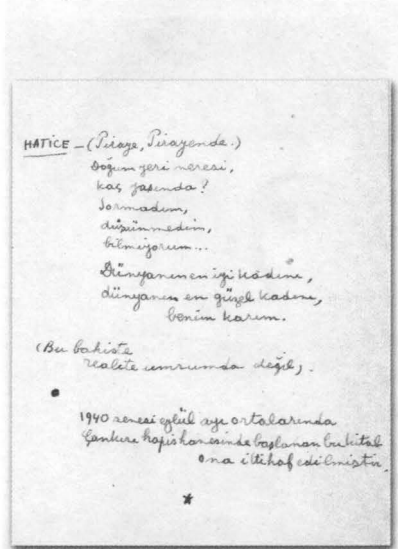
Mektuplarında “Seni seviyorum, seni sayıyorum,” diye yazan Nâzım’ın dilinde, “Gün batar, kuşlar döner / Dönmez bu yoldan beklenen,” şarkısı vardı artık...

Pastel boyayla çizip annesine yolladığı Piraye portresinin arkasına şunu yazmıştı:

Anne, ancak sen ve ben onu böyle görürüz ve ancak sana yahut bana kızdığı zaman bu kadar şirin olur.

O dönemde “Meşhur Adamlar Ansiklopedisi” diye bir çalışmaya başlamıştı. Yine o dönemde, Piraye’yi eğlendirmek için karaladığı ilk dizeler zamanla bir destana dönüşmüştü.

Bu, *Memleketimden İnsan Manzaraları*’nın ilk eskizleriydi. Nâzım’ın, “Hep seni düşünerek ve sana beğendirmek için yazdım. Şimdiye kadar yazdığım en iyi şiir olacak,” dediği kitabın ilk sayfasında şu satırlar vardı:

Hatice - (Piraye Pirayende)
Doğum yeri neresi,
Kaç yaşında?
Sormadım.
Düşünmedim.
Bilmiyorum...
Dünyanın en iyi kadını,
Dünyanın en güzel kadını.
Benim karım.

(Bu bahiste realite umu-
rumda değil)

1940 senesi Eylül ayı orta-
larında Çankırı Hapishane-
si'nde başlanan bu kitap ona
ithaf edilmiştir.

Memleketimden İnsan Manzaraları’nın
ithaf sayfası.

Piraye ile Bursa Cezaevi kapısında.

Çankırı Cezaevi'nde dokuz buçuk ay kaldıktan sonra, dayısı Ali Fuat Cebesoy'un çabaları sonucu Nâzım, tam 10 yıl kalacağı Bursa Hapishanesi'ne nakledildi. Orada koğuşlar iki kişilikti. Burada daha rahat çalışabilecek ve daha önemlisi, iki saatlik banyo iznine çıkıp Çekirge'de bir otel odasında Piraye'yle hasret giderebilecekti.

Artık kırkına dayanmıştı, ama o savaş günlerinde Piraye'ye yazdığı "Yirminci Asra Dair" şiirinde, hâlâ güneşli günlere duyduğu inancı haykırıyordu:

— Uyumak şimdi,
uyanmak yüz yıl sonra, sevgilim...

— Hayır,
kendi asrım beni korkutmuyor
ben kaçak değilim.

Asrım sefil,
asrım yüz kızartıcı,
asrım cesur,
büyük
ve kahraman.

Dünyaya erken geldim diye kahretmedim hiçbir zaman.

Ben yirminci asırlıyım
ve bununla övünüyorum.

Bana yeter
yirminci asırda olduğum safta olmak
bizim tarafta olmak
ve dövüşmek yeni bir âlem için...

— Yüz yıl sonra, sevgilim...

— Hayır, her şeye rağmen daha evvel.
Ve ölen ve doğan
ve son günleri güzel gelecek olan yirminci asır

*(benim şafak cıgıllıklarıyla sabaha eren müthiş gecem),
senin gözlerin gibi, Hatçem,
güneşli olacaktır...*

XX. asrın en zorlu yıllarıydı. Savaş kızıışmış, Türkiye'nin kapısına dayanmıştı. Yokluk alıp yürümüştü.

Nâzım içerde, Piraye dışarıda yoksuldu.

Şair, eşinin çalışmasını istemiyor, ona para yollayabilmek için cezaevinde hem çeviri yapıyor hem de dokuma tezgâhı işletip, yastık boyayıp, marangoz atölyesinde sandıklar, kutular yapıp satarak eve ve Kemal Tahir'e para yollamaya çalışıyordu.

Adeta şairlikten el çekmişti.

Eşiyle de daha seyrek görüşebilir olmuşlardı.

1943 yılında Kemal Tahir'e yazdığı bir mektupta bunun izi vardı:

Piraye'yi çoktandır gördüğüm yok. Fakat sık sık mektuplaşıyoruz. Birbirimizi günden güne seviyoruz, birbirimize günden güne âşık oluyoruz. Burjuvazinin bana yaptığı biricik iyilik, beni mütemadiyen karıma hasret yaşatarak ölünceye kadar ona âşık kalmamı temin etmek oldu.

Ancak görüşmeler azaldıkça mektuplara da hasretten çok, geçim derdi, kaygılar ve hayal kırıklıkları yansır oldu.

Kıştı. Piraye'nin oğlu Memet Fuat hastaydı. Piraye'nin kömür alacak parası yoktu. Ve Nâzım, ağlamaklıydı:

Canım karıcığım,

Kömürsüz kalışın içime dokundu, ağlamaklı oldum. Yağı aldın mı, yine göndereceğim. Bir ay sonra filan sana ayda 25 lira gönderebileceğim. Tolstoy'un tercüme edilecek romanından bir haber çıkmadı. Şu iş olsa pek sevinirdim. Sana toptan 200 lira filan temin edebilirdi.

Elini yakmana yüreğim yandı. Bilirsin ya, senin bir parmağın da benim yüzümden yanmıştı. Zaten benim yüzümden yanan yalnız parmağın mı? Senin gençlik günlerinin saadetini yaktım, mahvettim. Sana ne kadar az şey verebildim. Seni nasıl mesut edemedim. Sana bu mektubu yazmakta devam edersem çocuk gibi ağlayacağım. Seni ne kadar çok seviyorum bir tanem.

Haydi hayırlısı... Gün ola, sabah ola... Ellerinden ve dudaklarından öperim.

En güzel günlerini henüz yaşamamış ve Piraye'ye söylemek istediği en güzel sözü henüz söylememişti.

En güzel deniz:

henüz gidilmemiş olanıdır.

En güzel çocuk:

henüz büyümedi.

En güzel günlerimiz:

henüz yaşamadıklarımız.

Ve sana söylemek istediğim en güzel söz:

henüz söylememiş olduğum sözdür...

Yıllar sonra Yves Montand'ın seslendireceği bu şiiri ("La Plus Belle Des Mers"), Nâzım, savaşın bittiği yıl, Bursa Cezaevi'nde yazmıştı.

1947 yılı boyunca beş kez görüşebildiler.

1948'de daha da az...

Nâzım 15 yıldır hapisteydi.

Bedenen hasta düşmüş, ruhen yorulmuştu. Artık Hatçesi-ne yazdığı şiirlerde, sevdadan çok imkânsızlığın izi vardı.

Sende, ben, kutba giden bir geminin sergüzeştini,

sende, ben, kumarbaz macerasını keşiflerin,

sende, uzaklığı,

sende, ben, imkânsızlığı seviyorum.

*Güneşli bir ormana dalar gibi dalmak gözlerine,
ve kan ter içinde, aç ve öfkeli,
ve bir avcı iştahıyla etini dişlemek senin.*

*Senden, ben, imkânsızlığı seviyorum,
Fakat aslâ umutsuzluğu değil...*

1948 yılı başında Bursa Cezaevi'ne Nâzım Hikmet'in ziyare-tine dayısının kızı Münevver Berk geldi. Münevver 31 yaşındaydı. Ressam Nurullah Berk'le evliydi ve ondan bir kızı vardı.

Hem akraba hem evli olmalarına rağmen bu görüşme yeni bir aşkın kıvılcımlanmasına vesile oldu.

Kırk yedi yaşındaki Nâzım kendisinden 16 yaş küçük bu kumral, yeşil gözlü kadına sırlıslıkla âşık oldu.

1948 sonunda, Cumhuriyet'in 15. yıldönümünde bir af umudu doğmuştu. Nâzım, Münevver'e de eşinden boşanmasını telkin etti. Birlikte yeni bir hayata başlayacaklardı.

Nâzım ile Münevver.

Bu kararı verdikten sonra, 1948 Kasım'ında bir zamanlar en güzel aşk şiirlerini yazdığı karısına şu mektubu yolladı:

Piraye,

Aramızdaki münasebetlerden bir tanesi olan, fakat zaten bilfiil çoktandır mevcut bulunmayan ve daha senelerce de mevcut olamayacağı anlaşılan karıkocalık münasebetimizi, kadın erkek münasebetimizi tasfiye etmemiz, kesmemiz gerekiyor. Bunun icap ettiğini, uzun muhakemelerden, nefsimle yaptığım işkenceli musahabelerden [sohbetlerden] sonra anladım. Ve sana bir gün bile fazla yalan söylememek için, bu münasebetin artık kesilmesi gerektiğini işte hemen yazıyorum. Sen yine benim en yakın insanımsın, en yakın dostum ve arkadaşımsın. Çocukların, çocuklarımdır. Bu tarafımızda hiçbir şeyin değişmeyeceğine inanıyorum. Fakat artık karıkocalığımız devam edemez. Bu bağımızı, bağlarımızdan ancak bir tanesi olan bu münasebetimizi kesmemiz lazım geliyor. Sana yolladığım bu mektupla beraber ben karıkoca münasebetimizin kesilmesi için gereken yerlere müraعاتımı da yapmış bulunacağım. Bütün bu olup biten şeye rağmen, en yakın iki insan olarak kalacağımızı biliyorum. Benim başım sıkıştığı zaman –hapiste olayım, dışarda olayım– yine sana koşacağım, sen de öyle bana koşacaksın. Ömrümün en güzel senelerini, en iyi eserlerini sana borçluyum, onlar, manen ve maddeten senindir. Şimdilik allahayısmarladık. Beni affet bile demiyorum. Her şeye rağmen beni herkesten ziyade anlayacak olan insanın yine sen olduğuna eminim. Ellerinden öperim.

Nâzım Hikmet

İstanbul'da hasta bir çocukla, bir başına yoksullukla boğuşan Piraye için beklenmedik, büyük bir yıkımdı bu... Nâzım'ın boşanma talebini kabul etti.

Ancak o arada bir başka gelişme oldu ve beklenen af gerçekleşmedi.

Münevver, Nâzım'ın çıkamayacağını anlayınca bir maceraya atılmaktan vazgeçti ve eşine döndü.

Şimdi Nâzım, yeni aşkını kaybettiği gibi, eski ilişkisinden de olmuştu.

Büyük bir pişmanlıkla Piraye'ye şu mektubu yazdı:

Piraye'm, kızıl saçlı bacım benim,

Seni arkadan bıçakladım. Bir damlası, benim damarlarımdaki bütün kana bedel kanınla boyandı ellerim. Yeryüzünde hiçbir insan, hiçbir insana, benim sana yaptığım kötülüğü yapmamıştır. Bütün bunlara rağmen, gel. Sana "gel" diyecek kadar yüzsüz ve alçaksam ne halt edeyim, öyleyim işte. Fakat gel. Oğlumuzun, Memet'in başı için gel ve ben kalan ömrümde ona layık bir baba olmak fırsatını kazanabileyim. Senin yüzüne nasıl bakabileceğimi bilemiyorum, seninle karşılaştığım anda ayaklarının dibine yıkılacağım belki, belki de sadece bayrağını kendi eliyle düşmana teslim etmiş bir hainin cesaretiyle yüzüne bakmaya çalışacağım, belki de tek kelime söylemeden gözlerimi iskarpinlerine dikip oturacağım. Fakat gel. Hayatım yalnız kendime ait olsaydı, gebermeyi çoktan tercih ederdim. Kendi ferdiyetimden, fizyolojimden, kafamın deli, hasta tarafından öylesine nefret ediyorum. Fakat yaşamam lazım. Beni affetmek için değil; beni oğlumuz, kızımız ve onlar gibi iyi, namuslu insanlarımız için yaşatmak için gel ve bir daha da beni yalnız bırakma. Eteklerinden öperim.

Fakat gelmedi Piraye... Tersine ortadan kayboldu.

Tek satırlık mektuplarda, "Gel, sana muhtacım," diye yazan, pişmanlık içinde kıvranan Nâzım'la yazışma işini çocuklarına bıraktı.

Bursa'ya "Nâzım Bey," diye başlayan ve, "Hürmetler ederim," diye biten bir mektup yazıp avukatlarının isimlerini verdi.

Nâzım, ölümden söz etmeye başlayınca dayanamayıp oğluyla Bursa'ya gitti ama bu da çare olmadı.

Hapishane çıkışında oğlu Memet'e, "Onu artık sevmiyorum," diyecekti.

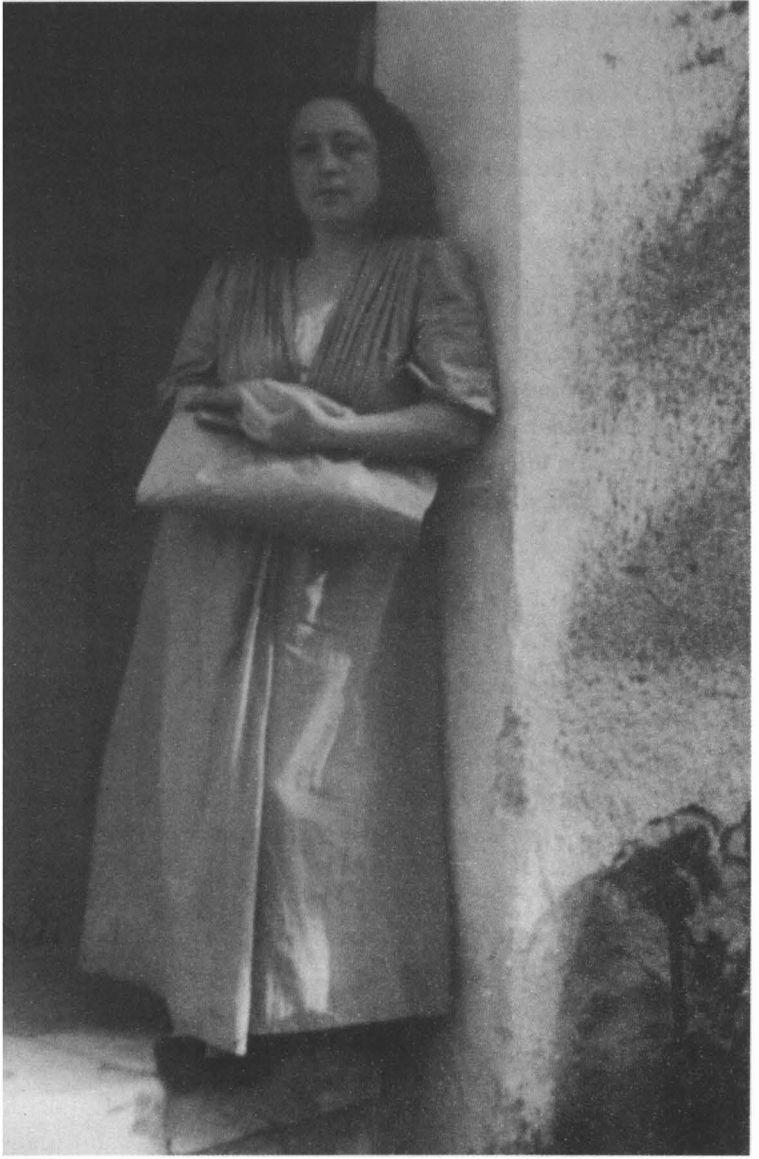

Nâzım Hikmet, Memet Fuat'la.

Nâzım ise Memet'e yazdığı mektupta, "Annen bana hayrandı, ama bana hiçbir zaman âşık olmadı. Bir kez olsun gözlerimin içine bakarak, 'Seni seviyorum,' demedi. Çankırı'ya, Bursa'ya iki ayda bir olsun beni görmeye gelmedi," diye savundu kendini...

Son olarak 1950'de görüştüler. Piraye, af çıkmamasını protesto için açlık grevine başlayan Nâzım'ı görmek üzere Memet'le birlikte Üsküdar Cezaevi'ne gitti. Müdürün odasında soğuk bir havada görüşürlerken Münevver girdi içeri... Şimdi sevdiği iki kadının ortasındaydı Nâzım... Biri mazisi, diğeri istikbaliydi. Bu, Piraye ile son görüşmeleri oldu. Nâzım'ın hapishaneden çıkmasından sonra 23 Mart 1951'de boşandılar.

Piraye, Altunizade'deki evinde inzivaya çekildi. Ortalarda görünmedi pek... Gazetecilerle Nâzım hakkında konuşmadı. Kimseyle evlenmedi. Ama ölünceye kadar da Nâzım'ı affetmedi.

Piraye terk edilmişti.

21 Mart 1995'te, 89 yaşında, inzivaya çekildiği evinde öldü.

1950 Temmuz'unda çıktıktan sonra Münevver'e kavuşan Nâzım, 1951 Haziran'ında Münevver'i ve henüz üç aylık olan oğlu Mehmet'i bırakarak tek başına yurtdışına kaçtı. Şimdi Münevver de Piraye'nin kaderini paylaşacak ve yıllar sonra buluştuğu Nâzım'ı, başka bir kadınla evlenmiş olarak bulacaktı.

Akıyordu su

gösterip aynasında söğüt ağaçlarını.

Salkımsöğütler yıkıyordu suda saçlarını!

Yanan yalın kılıçları çarparak söğütlere

koşuyordu kızıl atlılar güneşin battığı yere!

Birden

bire kuş gibi

vurulmuş gibi

kanadından

yaralı bir atlı yuvarlandı atından!

Bağırmadı,

gidenleri geri çağırmadı,

baktı yalnız dolu gözlerle

uzaklaşan atların pırıldayan nallarına!

Ah ne yazık!

Ne yazık ki ona

dört nal giden atların köpüklü boynuna bir daha

yatmayacak,

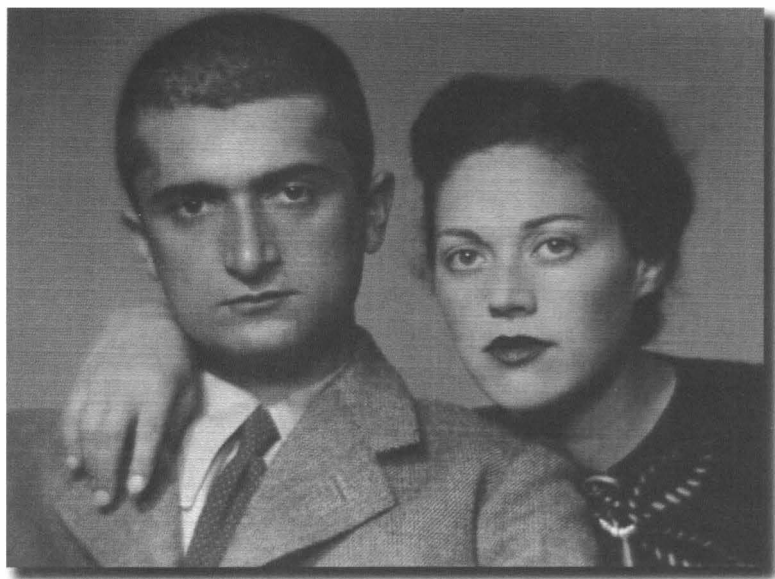
beyaz orduların ardında kılıç oynatmayacak!

Nal sesleri sönüyor perde perde,

atlılar kayboluyor güneşin battığı yerde!

*Atlılar atlılar kızıl atlılar,
atları rüzgâr kanatlılar!
Atları rüzgâr kanat...
Atları rüzgâr...
Atları...
At...*

*Rüzgâr kanatlı atlılar gibi geçti hayat!
(...)*

Eren-Bedri Rahmi

*Karadutum, çatalkaram, çingenem
Nar tanem, nur tanem, bir tanem
Ağaç isem dalımsın salkım saçak
Petek isem balımsım ağulum
Günahımsın, vebalimsin.*

*Dili mercan, dizi mercan, dişi mercan
Yoluna bir can koyduğum
Gökte ararken yerde bulduğum
Karadutum, çatalkaram, çingenem
Daha nem olacaktın bir tanem
Gülen ayvam, ağlayan narımsın
Kadınım, kısırağım, karımsın.
(...)*

Bedri Rahmi Eyuboğlu Türk şiirinin klasikleri arasına girmiş bu dizeleri yazdığında 35 yaşındaydı. Evliydi. Ve şiirde, "Kadınım, kısırağım, karımsın," dediği kadın, karısı değildi.

Dillere destan Bedri Rahmi-Eren Eyuboğlu aşkı, bu şiirin ve o ilişkinin gölgesinde yaşandı.

Ama onların aşkından geriye eşsiz tablolar, heykeller, şiirler ve doyumsuz aşk mektupları kaldı.

Bedri Rahmi 1911 yılında Trabzon'un Görele ilçesinde doğdu.

Babası kaymakamdı. Beş kardeşiler. O, ikinci çocuktur. Annesinin "karaoğlu" ydu.

Trabzon Lisesi'nde okuduğu yıllara kadar ne resimle ne herhangi bir başka sanat dalıyla ilgilendi. Resim dersi ödevlerini bile ağabeyi Sabahattin Eyuboğlu yapardı.

Bir gün hayatının akışını değiştirecek o berbat olay yaşandı: Lise Müdürü Şerif Bey, kerrat cetvelini ezbere sayamadığı için bütün okulun önünde aşağıladı onu...

Sadece okula değil, hayata küstü.

O günlerde tuttuğu not defterine şu satırları karalamıştı:

Sabık Trabzon Sultanisi'nin meşhur kampanası çalışıyor.
Derse girmek lazım. Kendimi zorluyorum.

Bedri Rahmi Eyuboğlu

Benim resmi seçmeme sebep olan, lise hayatımın korkunç derecede ıstıraplı geçmesidir. Ben eğer ressam olduysam liseden kurtulmak için oldum. O kadar kötü, o kadar acı bir lise hayatı yaşadım ki, bu beni kendime kıymaya kadar götürebilirdi.

Bedri Rahmi Eyuboğlu,
1930'ların başında.

Ama bu olay kendine kıymaya değil, İstanbul'a götürdü onu...

İstanbul'daki bir akrabasına, "Burada çürük diş gibi sallanıp duruyorum, beni oraya ne zaman aldıracaksınız?" diye sordu.

Liseyi bitiremeden, 18 yaşında İstanbul'a gitti.

Ve o günden sonra, tam 30 sene Trabzon'a uğramadı.

1929-1930 sezonunda İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi'ne kaydoldu.

O gün önünde yepyeni bir dönem açıldı.

Akademide önce Nazmi Ziya'nın, ikinci yıl da İbrahim Çallı'nın atölyesinde çalıştı. Bir gün, milletvekili olan babası, Çallı'yla karşılaştı.

Ernestine Leibovici.

Çallı, "Ne yap, yap oğlunu bir an evvel Avrupa'ya gönder, benden alacağını aldı. Onun fırçasında 'Bu Türk ressamı' dedirtecek kudret var," dedi.

Böylece 1931 yılında resim tahsili için kardeşinin yanına, Fransa'ya gitti Bedri Rahmi...

Kardeşinin bursunu paylaşarak resim çalışacak; hayatının kadınıyla da orada tanışacaktı.

Tanıştığı Rumen kızın adı Ernestine Leibovici'ydi.

Bedri Rahmi'den dört yaş büyüktü.

Zengin bir ailenin kızıydı.

Bükreş Güzel Sanatlar Akademisi'nde resim okuduktan sonra Paris'e gelmiş, André Lhote'un atölyesinde çalışmaya başlamıştı.

Bir gün atölyenin kapısı çaldı; kimse olmadığından Ernestine açtı kapıyı... Kapıdaki adam, Bedri Rahmi Eyuboğlu'ydu:

Eren Eyuboğlu

Ekseriyetle en son ben terk ederdim Lhote'un atölyesini... Oturdu o da bir sandıkta, Cemal Tollu'yu sordu. Bedri'yle ilk temasımız bu...

Bedri Rahmi beklerken, gözü atölyenin duvarına asılı resimlere takıldı. İşlerinden birini çok beğendi. Beğendiği o resim, Ernestine'indi.

Eren Eyuboğlu

Dedi ki, "Kimin bu resim?" İşte beni gösterdiler, o kız diye... Yabani bir parça... Yabaniydim ben... Çok sevmiş o resmi Bedri...

O cuma günü Cemal Tollu'nun evindeki partiye birlikte gittiler.

Bedri Rahmi, bu Rumen kızına öylesine tutulmuştu ki, şaşkınlıktan gömleğinin kolunu Cemal Tollu'nun paletine bastı.

Ve bu görünmez kaza, onları daha da yaklaştırdı:

Eren Eyuboğlu

Ben yardım ettim onun temizlenmesine. Oturdum sandalyeye, o da karşımda eğildi. Sonradan, "Bu kızla evlenirim," diye düşünmüş. Benim de hoşuma gitti, değişik bir tipi vardı.

Hafta sonu Paris'te müzeleri, sergileri, galerileri gezdiler.

Bedri Rahmi, Ernestine'nin yaşadığı Paris'ten, kendi yaşadığı Lyon'a dönerken sıırıslıklam âşıktı. Ve dönüp de Ernestine'den ilk mektubu aldığı anda, bu aşkın karşılıksız olmadığını anladı:

Bedri!

Gittiğiniz günden beri nasıl olduğumu size belki tam manasıyla anlatamam; ama o günün gecesi çok neşeli olduğumu söyleyebilirim. O kadar sevinçliydim ki herkes benim aklımı yitirdiğimi sandı! Ancak pazartesi günü sahiden de gitmiş olduğunuza karar verdim. Odamın her köşesi bana sizi hatırlattı. Odamın içine sinen sigara dumanı kokusu bile, bana artık gittiğinizi hatırlatıyor ve bu, yüreğimi sıkıyor. Bana kalan, gün geçtikçe artan bir yalnızlık duygusu...

Bu da beni çok hüzünlendiriyor.

Benden istediğiniz fotoğrafları bir dahaki mektubumda yollarım. Sabırlı olmalısınız. Zaten fotoğraflar ne işe yarar ki; onlar ölü, ben ise hayat doluyum. İki ayın bir an önce geçmesini, sizin Paris'e gelmenizi bütün kalbimle, bütün gücümle diliyorum Bedri, lütfen buna inanın.

Ernestine

Eren Eyuboğlu

Ondan sonra mektuplar başladı. Bana yazıyor, ben ona yazıyorum. O kadar dalgın ki o zamanlar, mektuba pul yapıştırmıyor. Öyle yolluyor...

4 Nisan 1932, Pazartesi

Ernestine,

Odamda yapayalnızım. Pastel kutusunu bana ödünç veren bir ressam arkadaşın pastelleriyle bir şeyler yapmaya çalıştım. Yalnızım. Dışarıda yağmur yağıyor ve ben, belki de yirminci kere mektubunuzu okuyorum. Hatta mektubunuzu okuya okuya ezberledim diyebilirim. Evet, Ernestine... Mektubunuz bana neler, neler, ne ümitler vermedi ki!

Ya şu iki aya ne demeli? Ne kadar aptalca ve uzun koca iki ay!.. Söyleyin bana, nasıl geçireceğiz bu ayları?.. Resim yapmak gerek... Deliler gibi çalışmak icap edecek.

Tek çıkış yolu bu...

Sizden mektupların en uzununu beklerken, size kollarımı yollarım. Onlara izin verin de sizin yaramaz saç bukleleğinizle oynasınlar ve yüzünüzdeki boya lekelerini silsinler!

Bedri Rahmi

Bir süre sonra o "farazi" kollar, bizzat uzandı Paris'e... Bedri Rahmi de Lhote'un atölyesine girdi.

İki sevgili, bitkin düşünceye dek Louvre Müzesi'ni gezerek, atölyede üreterek günlerini geçiriyordu.

Artık birbirlerinden ayrılamayacaklarını düşünüyorlardı.

Ancak sayılı günler bitti, Bedri Rahmi Londra'ya, ağabeyinin yanına geçti.

Ernestine ise Bedri'yi yolcu ettikten sonra Paris'e döndü. Bir saat sonra kaleme sarılıp, "Küçüğüm, sana tasarımlarımı yol-luyorum," diye yazdı.

Bedri Rahmi, cevabında, "On dakikadır yoksun; boğuluyorum," diyordu.

Artık mektuplarında, aşk satırlarının yanı başında aşkla çizilmiş karalamalar da vardı.

1933 yazında bu kez Londra'da buluştular.

Bedri Rahmi, Türkiye'ye dönüyordu.

Asıl ayrılık şimdi başlıyordu.

Aşk mektuplarının adresi, bu kez İstanbul'du...

2 Eylül 1933

Memişçik,

Concorde Meydanı'nın yanındaki bankoların birinin üzerinde, uzun süre önce bana söylediklerini hatırlıyorum. "Zor günler bizi bekliyor," demiştin. Çok doğruymuş. İşte, sen Türkiye'ye döndün. Ben de Paris'te kalıverdim. Gözlerimden yaşlar fışkırıyor. Bu kez çok uzaklarda, ailenin yanı başındasın... Ya ben, küçük çocuğun, yüzüstü bırakılınca neyerim? Başımı, çılgınca göklere çevirip, bizi kavuşturması için Tanrı'ya dualar ediyor, her gördüğümden, senden haberler soruyorum. Gri renkli kapının önünde olduğumu düşünüyorum. Seni bir iskemlenin üzerinde oturur buluyorum. Küçük nonoşum. Keşke seni bulabilsem de başucunda kanyan iri gözyaşlarıyla ağlayabilseydim! Neredesin nonoşum? Ne yapıyorsun? Bucişini unuttun mu? Meraktan ölmek üzereyim. Senden mutlaka haber gelmeli. Bana, "Cömert gözlerini, mini minicik küçücük burnunu öpüyorum," diye seslenmeni bekliyorum. Seni çok ama çok arzu eden bana yaz bütün bunları, aslan Bucişim... Bir an önce yaz...

Eylül 1933

Memişçiğim,

Sana mektup yazabilmek için çıldırıyorum... Sana mektup yazabileceğim o sakın köşeyi nerede bulmalı! Yarın buraya dönüşümün beşinci günü olacak. İyi gitmiyor işler. Fakat Bu-
cişkam, başımı alıp nerelere gideyim? Sana uzun uzadıya, "Bu-
ciş, işler iyi değil," diye nasıl yazayım! Bu şartlarda, çalışmamın imkânı yok. Evimiz o kadar küçük ve nüfusumuz o kadar kalabalık ki... İnanılmaz!

Bir de bitip tükenmeyen konuklarımız bize hiç soluk aldırmıyor! İnanır mısın, gelip, haftalarca kalan var! Kendime bir köşecik ayırmama hiç imkân yok. Nasıl çalışabileceğim? Selam size büyük ellerim... Demek hepsi zavallı birer tasarı olarak kalacaklar!

Bedri Rahmi Eyuboğlu hakkında tez yazan Turan Erol'a göre, o yıllarda Ernestine, sevgilisinden daha ileri düzeyde bir öğrenciydi.

Bir mektubundaki ifadesiyle, "Ernestine'e tuval başında gururla karışık bir kıskançlık duyan" Bedri Rahmi, kendini sanat çevrelerine kabul ettirme savaşına girdi.

Babasının Serbest Fırka serüveni başarısızlıkla sonuçlanınca İstanbul'a yerleşmişlerdi.

Ernestine tuval başında.

1933-1936 arası durmaksızın resim yaptı. Ama ailesinin gözünde lise diploması bile olmayan bir işsizdi ve bu, ona dokunuyordu.

Ernestine, bu zor günlerde sevgilisinin yanında olması gerektiğini düşündü ve 1933 sonunda Romanya'ya dönmekten vazgeçerek İstanbul'a geldi.

Bu, Türkiye'yi ilk görüşüydü.

Onu soğuk bir günde Bedri Rahmi karşıladı. Mutlu ama huzursuzdu. Acaba ailesi, Ernestine'i nasıl karşılayacaktı?

Eyuboğlu ailesi, aniden çıkagelen bu Rumen kıza soğuk davrandı. Ama Ernestine, ülkesine dönerken kararını vermişti: "Bir dahaki sefere Bedri Rahmi'den hiç ayrılmayacaktı."

Yedi ay sonra yeniden geldi İstanbul'a...

Ama kararını uygulayamadı. Çünkü Bedri Rahmi'nin ailesi, ilişkinin kök saldıgını fark edince genç çiftin gözünü korkutmak için polisi devreye sokmuştu.

Bir gün Gülhane Parkı'nda gezerlerken iki sivil polis, Bedri Rahmi'yi alıp götürdü; karakolda Ernestine'nin bir Rumen casusu olduğunu söylediler, "Bu işten vazgeç, aileni düşün," dediler.

Evde kavga çıktı.

Ama bu gelişmeler, onları birbirine daha da yaklaştırmaya yaradı. Ne çare ki, ailelerine rest çekip evlenmek için ne paraları ne de daimi bir işleri vardı.

Ernestine yine boynu bükük Romanya'ya döndü.

Yanında sevgilisinin 50 tablosunu götürdü. Ona bir sergi açmayı kafasına koymuştu.

Böylece Bedri Rahmi Eyuboğlu'nun ilk kişisel sergisi 1935 yılı başında Bükreş'te açıldı.

Ressam, askerlik sorunu ve ailevi nedenlerle kendi sergisinin açılışına gidemedi. Giden Türk büyükelçisi ise resimleri beğenmedi.

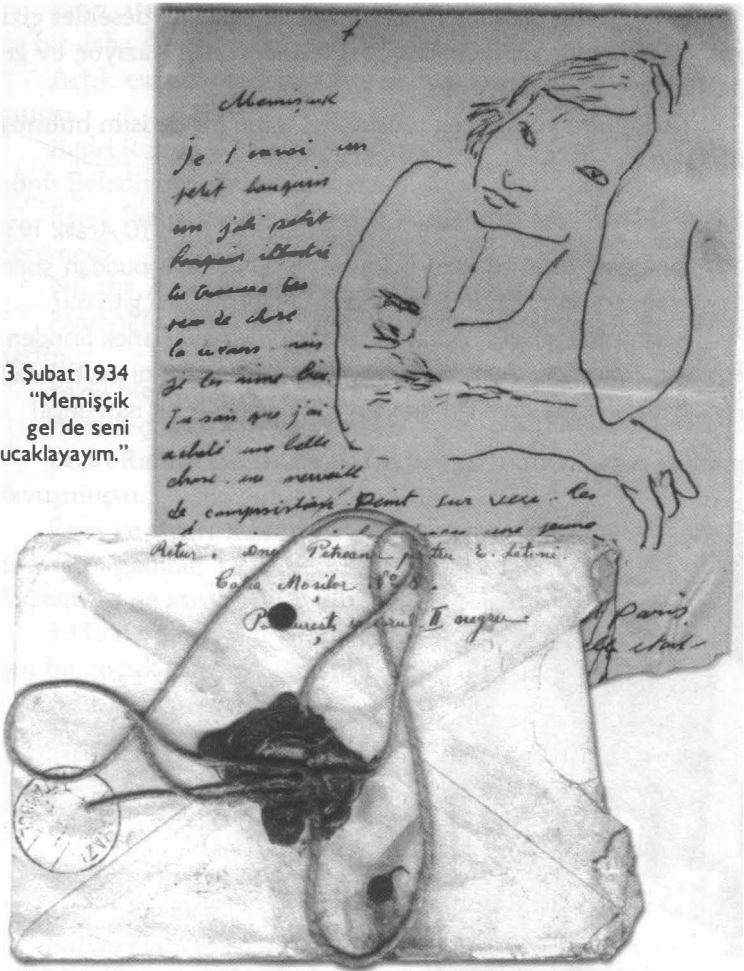
Benim küçücük Memişçiğim,

Dün Hassefer Sanat Galerisi'nde senin serginin açılışı vardı. Türkiye'nin Romanya Büyükelçisi Sayın Hamdullah Suphi Tanrıöver ve iki yardımcısı Sayın İlhami ve Cevdet beyler de sergi açılışındaydı. Sanatçılarından, sanat eleştirmenlerinden ve diğer çok seçkin davetlilerden oluşan büyük bir kalabalıkla sergi açıldı. Herkes, "Türk nerede, Türk nerede?" diye sordu. Bütün bu gibi sorulara bir sürü mantıklı açıklama bulup buluşturmam gerekti. Neyse Buciş... Tuvallerin duvarlarda şahane durdu. Hepsi, çiçek gibi çerçevelenmişti, inan ki, senin serginle, kendi sergimden çok daha fazla uğraştım. Sizin Elçi Bey, benden açıklamalar istedi. Ama, ben daha iki laf etmeden senin *Adalardan Bir Yar Gelir Bizlere* isimli tablonla fena halde dalga geçmeye başladı. "Bu, çıldırmış bir ressamın işi," demez mi?! Hem de herkesin önünde! Alaktan modern sanat üzerine bir tartışma başlattılar ve senin ne kadar önemli olduğunu, temsil ettiğin ülkenin büyükelçisine bir güzel açıkladılar! Bizim büyük koleksiyoncularımızdan Zamboçyan Efendi seni müdafaa etti. Çok güzel bir konuşma yaptı: "Bir şeyler yapmaya çok gayretle çalışan bu genci takdir ediyorum; oysaki yaşlı parazitler kahvelerde, rahat koltuklarında kahve içip nargile fokurdatmaktan başka bir şey yapmıyor," dedi. Sonra da sizin büyükelçinize şöyle dedi: "Bize söyleyecek bir çift sözü olan bu genç ressamınızı bütün kalbimle kucaklıyorum."

O gün Bedri Rahmi'nin hiçbir resmi satılamadı. Ernestine yine de yılmadı.

Artık mektuplarda, "Ailenin huzurunu mu, beni mi tercih edeceksin?" diye sormaya başlamıştı. 1935 yazında yeniden Türkiye'ye geldi. Bedri Rahmi'nin şair dostu Necip Fazıl, ona Firuzağa'da kaldığı evde bir oda buldu. Ancak bir para meselesinden araları açılınca Necip Fazıl, Ernestine'i kapıya koydu. Bedri Rahmi ise kızgınlıkla Necip Fazıl'a verdiği bütün resimleri parçaladı.

3 Şubat 1934
"Memişçik
gel de seni
kucaklayayım."

2 Ocak 1935 tarihli mühürlü zarf, "Tuvallerin duvarda şahane durdu."

Son paralarıyla Nurullah Berk'in yaşadığı eve yerleştiler. Ernestine, eylül başında yeniden Romanya'ya döndü. Ama bu kez evlilik hazırlıklarını tamamlamak üzere...

Şimdi Bedri Rahmi, Tekel'in sigara kutusuna desenler çiziyor, çevirmenlik yapıyor, *Tan* gazetesine yazılar yazıyor, ev geçindirmeye hazırlanıyordu.

Türkiye'ye yerleşecek müstakbel eşine bir de isim bulmuştu. Eren...

10 Aralık 1935

Sana çok güzel bir isim buldum... EREN... Seni bundan sonra böyle çağıracaklar: "Bayan Eren Bedri..." Nasıl, hoşuna gitti mi?

Anlamı çok güzel... "Amacına ulaşmış" demek. Ermek fiilinden... Erişmek... Varmak... Aynı zamanda senin "Ernestine"ni de hatırlatıyor... Babanın sana koyduğu isimden çok da değişik bir isim değil!

Eren, 1936 Şubat'ında bu kez yanında çeyiziyle ve ülkesi-
ne bir daha dönmek üzere İstanbul'a geldi.

Artık evlenmeleri gerektiğine Eyuboğlu ailesi de ikna ol-
muştu.

Bedri Rahmi ile Eren, 16 Nisan 1936 Perşembe günü Emi-
nönü Belediyesi'nde evlendiler.

Eren, Fransızca bir davetiye bastırmıştı ama kimseye gön-
deremedi.

Nikâha, Eren'in ablası ve yeğeni katıldı.

Eyuboğlu ailesinden ise baba Rahmi Bey ve ağabey Saba-
hattin.

Fazla bir kutlama yapılmadı. Yemek, pasta, çiçek de yoktu.
Ama hiçbirini umursamadılar.

Bedri Rahmi tanışmalarından beş yıl sonra nihayet gelinine
kavuşmuştu.

Eren ve Bedri Rahmi Eyuboğlu, evlendikten sonra zor bir
hayata başladılar. Ta ki Bedri Rahmi, 1937'de Güzel Sanatlar
Akademisi'ne asistan olup düzenli bir gelire kavuşuncaya dek...

1939'da anavatanı Romanya ateş çemberinin içine düşer-
ken bir çocuk dünyaya getirdi Eren...

Adını Mehmet koydular.

Ancak bebeğin doğduğu hafta Bedri Rahmi askere alındı.

Şimdi aşkları, kışladan gönderilen hasret mektupları ve şi-
irlerde sürecekti:

*Sen yumruk kadarı koptu Mehmetim
kızılca kıyamet*

Baban olacak kişi de askerdi

Seni bir nar çiçeği gibi kundağında bırakır

Çantasına birkaç roman

Ve birkaç Serkloryan koyup

Müstahkem mevkie giderdi

Her gidişinde kendisine şehitlikte

münasip bir yer ayırırdı,

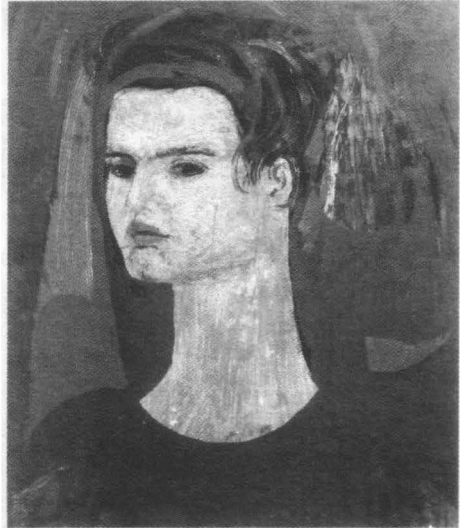
Senin yaşaman için dua ederdi.

Sevgili Bedri,

Romanya'dan mektup aldım. Evimiz bombalanmış. Yerle bir olmuş. Annem iyiymiş. Ama beni çok görmek istiyormuş. Zavallı anneciğim. Onu şimdi çok daha iyi anlamaya başlıyorum. Dur yok... Durak yok... Dinlenmek yok... Uykusuz geçen, köleler gibi koşturduğum geceler!!! Bizim Torasancık bana neler neler ediyor, neler!! Üç gecedir öksürük onu rahat bırakmadı. Hiç doğru dürüst uyuyamadı. Herhalde diş çıkarıyor da ondan oluyor bütün bunlar! Çocuk, kaç gündür keyifsiz, kimseciklerin haberi yok... Hani bu çocuğu güya çok seviyorlardı!! Yeri geldi mi mangalda kül bırakmıyorlar.. Allah'a şükürler olsun, cumartesi bana kocamı geri getirecek. Bu da beni yatıştırıyor.

Dönmeni büyük bir sabırsızlıkla bekliyorum. Sana en sevdiğin yemekleri hazırlayacak, karnını bir güzel doyuracağım. Sonra da seni benim canavarca tekniklerimle seveceğim!

Eren

"Karadut"un Bedri Rahmi büstü. Bedri Rahmi'nin Karadut portresi.

Bedri Rahmi askerden izinli geldiği o hafta sonlarından birinde kalbini bir başka kadına kapırdı.

Asistan olarak çalıştığı Güzel Sanatlar Akademisi'nin heykel bölümüne misafir öğrenci olarak gelmiş, çok yetenekli bir öğrenciydi bu...

Adı, Mari Gerekmezyan'dı...

Bedri Rahmi'nin taktığı isimle "Karadut"...

Mari'yle Fikret Adil'in evinde gizli gizli görüşmeye başladılar.

"Karadut", Bedri Rahmi'nin bronz bir büstünü yaptı.

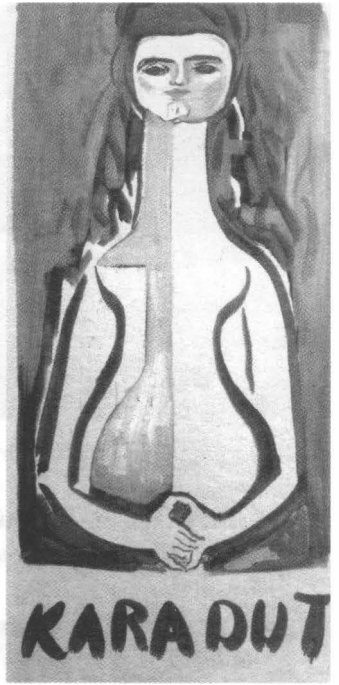
Bedri Rahmi ise "Karadut"un onlarca portresini...

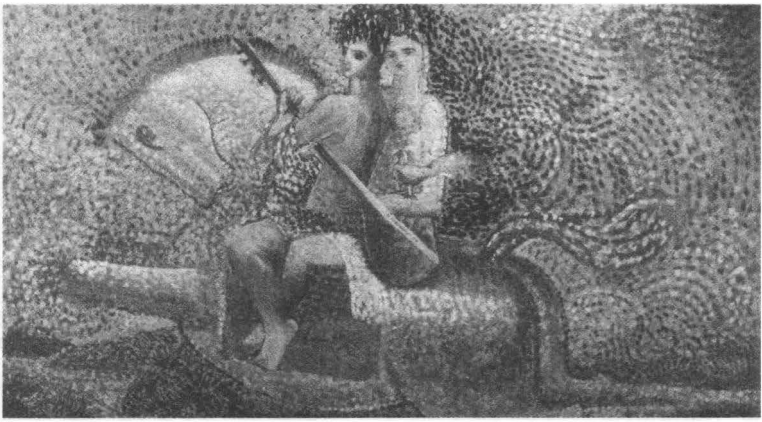
Mari için yapılmış tablolar-dan birinde Bedri Rahmi cıvılcık sevgilisini, mavi bir atın terkisine atmış kaçıyordu. Bazı resimlerinde ise Karadut, yansımasıyla öpüşürken çizilmişti. Bir portrenin altına ise şu dizeler yazılmıştı:

*Yalan dünya, yalan dünya
Yalan dünya değil misin?
Cebişimi bin parçaya
Bölen dünya değil misin?*

"Bin parçaya bölünmüş" olan Bedri Rahmi'ydi aslında... Bir yanda eşi ve yeni doğmuş oğlu, öbür yanda giderek bir tutkuya dönüşen sevgilisi...

Karadutu, çatalkarası, çingenesi...

Mavi at ve terkisinde Mari ile Bedri Rahmi.

*Sigara paketlerine resmini çizdiğim
Körpe fidanlara adını yazdığım
Karam, karam
Kaşı karam, gözü karam, bahtı karam
Sıla kokar, arzu tüter
İlgıt ılgıt buram buram.
(...)
Karam, karam
Kaşı karam, gözü karam, bahtı karam
Sensiz bana canım dünya haram olsun.*

Bedri Rahmi, Karadut için kullandığı “çatakkaram” deyimini Çorum’da öğrenmişti.

Askerden döndükten sonra hükümet, ünlü ressamı Anadolu’yu resmetmesi için Çorum’a göndermiş ve kalbinin aşkla dolu olduğu o yıllar, Bedri Rahmi’nin en verimli dönemi olmuştu.

Saz Çalan Aşıklar, Köylü Kadınlar, İğdeli Gelin gibi unutulmaz resimlerini orada yaptı.

Çorum resimlerini, 1943’te Ankara Kutlu Pastanesi’nde, eşiyile açtığı ilk ortak sergide gözler önüne serdi.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün de gezdiği bu sergi, büyük ilgi gördü. Artık herkes onlardan bahsediyordu.

Ama sadece sanatlarıyla değil, yaşadıkları bu üçlü aşk sarmalıyla da dilden dile geziyorlardı.

Bedri Rahmi'nin Mari Gerekmezyan'la ilişkisini duymayan kalmamıştı.

Kendisi de artık gizleme gereği duymuyor, sevgilisine, yıllar sonra şarkı olup dillere yerleşecek şiirler yazıyordu.

SİTEM

*Önde zeytin ağaçları
arkasında yâr*

Sene 1946

Mevsim

Sonbahar

Önde zeytin ağaçları neyleyim neyleyim

Dalları neyleyim.

Yâr yoluna dökülmedik dilleri neyleyim...

*Yâr yâr!.. Seni kara saplı bir bıçak gibi sineme sapladılar
Değirmen misali döner başım*

Sevda değil bu bir hışım

Gel gör beni darmadağın

Tel tel çözülüp kalmışım.

Yâr yâr

Canımın çekirdeğinde diken

Gözümün bebeğinde sitem

Bu şiirin yazıldığı 1946 yılında “Karadut” hastalandı.

Türkiye’den ayrılmamak için bir Alman’la yaptığı göstermelik evlilik, evlendiği adamın savaş döneminde Çorum’da enterne edilmesiyle fiyaskoyla sonuçlanmış, bu arada kendisi de menenjit tüberküloz kapmıştı. Antibiyotik lazımdı ve Bedri Rahmi dışında ona el uzatabilecek kimsesi yoktu.

Bedri Rahmi, en kıymetli tablolarını yok pahasına satıp sevdiği kadına ilaç parası yetiştirmeye çalıştı. Ünlü ressamın halen piyasada bulunan resimlerinin çoğu, o dönem elden çıkarıldıklarıdır.

Ama ne yazık ki bu çabalar da sonuç vermeyecek ve Karadut, 1946’da İstanbul’da, Alman Hastanesi’nde ölecekti.

Bedri Rahmi’nin yıllar sonra ölümüne yol açacak içkiyle bulunduğu ve şiirlerinin başköşesine hüznü koyduğu yıldız, o yıl.

HÜZÜN GELDİ

Türküler bitti

Halaylar durdu

Horonlar durdu

Al damar, mor damar, şah damar sustu

Bahçeler püt kesildi birer birer

Meyveler salkım saçak taş,

Bir bulut uçardı

Başı boş bedava

Yandı kül oldu

Hüzün geldi baş köşeye kuruldu

Yoruldu yüreğim yoruldu

Ağaç büyük arkasında koşmam

Kervan yürür peşi sıra düşemem

Yıldız akar uçsam da yetişemem

Hüzün geldi baş köşeye kuruldu

Yoruldu yüreğim, yoruldu.

1 Nisan 1948 akşamı Güzel Sanatlar Akademisi'nde bir yangın çıktı ve akademide ne var ne yoksa kül oldu.

Bedri Rahmi gördüğü manzara karşısında gözyaşlarını tutamadı. Aşkından iki yıl sonra okulu da yok olmuştu.

Mari'yi kaybettikten sonra evine, eşine dönmüştü yeniden...

Eren, onu sabırla beklemiş ve dönüşünde de kol kanat germiştir.

"Karadut"u defnedip gözyaşları içinde eve geldiğinde, onu yatıştırıp teselli eden de yine eşi Eren olmuştu.

Fırtınalı bir dönemi atlattıklarını ve şimdi her şeye yeniden başlayacaklarını düşünüyordu.

Ancak bunun kolay olmadığını çok geçmeden anladı.

Mari'nin ölümünden üç yıl sonra, 1949'da bir gün, Büyük Kulüp'te düzenlenen bir gecede, Bedri Rahmi'den ünlü şiiri "Karadut"u okumasını istediler. Şair, ayağa kalktı ve eşi yanındayken ölen sevgilisi için yazdığı şiiri okumaya başladı.

KARADUT

*Netmiş n'eylemiş n'olmuşum
Cömert ırmaklar gibi gürül
gürül
Bahtın karışmış bahtıma çok
şükür.
Yunmuş yıkanmış adam
olmuşum*

Bedri Rahmi, bu dizeleri okurken aniden herkesin içinde ağlamaya başladı. Ve aşk acısının hâlâ küllenmediği anlaşıldı. Eren, belki ikinci bir kadınla baş edebilirdi, ama bir hayalle işi zordu.

Vazgeçti.

Paris'e yerleşmeye karar verdi.

Bir yıl orada yaşadı. Ve Bedri Rahmi, eşine ithaf ettiği tek şiirini, o yıl, onun ardından, bir mektupla yolladı:

EREN'E MEKTUP

*Ne güç bir ağaç misali meyve verebilmek
Koruyabilmek tomurcuklarını kurttan kuştan
Yapraklarını kurudan yaştan
Ne güç mevsimlere dert anlatabilmek
Ne güç bir ağaç misali meyve verebilmek
Sonra kendi ellerimizle devşirebilmek
kendi meyvemizi
Uzatabilmek insanlara; alın taze taze diyebilmek
Bir ağaç kadar titiz, bir ağaç kadar temiz
Bir ağaç kadar hilesiz hurdasız ve
peygambercesine akmak
Sormadan çektiğimiz çilenin hesabını
Meyvelerimizin cana değdiğini duymak.*

Eren, Paris'ten sevgi mektuplarıyla yanıtladı bu dizeleri... Ancak Büyük Kulüp'teki ağlama sahnesi, o mektuplardan birinin satırları arasına sıkıştı:

4 Ocak 1950, Paris

Canuşkam,

Uzun mektubunu aldım. Ne müthiş bir mektuptu... İçinde her şey vardı. Hatta aşk bile vardı. Çok ihtiyaç duyduğum şefkat bile vardı bu mektubun içinde!!

Senin çalışma tempona gelince... Sakın buna üzülme. Niçin kendini ümitsizliğe kaptırıyorsun? Neden?.. Sen çalışmana bak... Gerisine

Eren Eyuboğlu Paris'te.

de bir kalem boş ver. Önemli olan çalışmaktır. Çalışma sevinci de, çalışma çalışma gelir. Ben de, sanat şaheserleri yapmak için çalışmıyorum, ama bütün gücümle, tüm varlığımla çalışıyorum. Kaybettiğim zamanları yakalamaya çalışıyorum. Çalışma sevincimi tekrar yakalayabilmek için elimden geleni yapıyorum. Bazen de, çalışma sevincimi yakalayabilmeye başladığımı fark ediyorum!

Ama, sende başka nedenler de olabilir tabii... Kulüpte bir gece, şiir okumuştun, hani! Hatırladın mı? Gözlerinden, birden yaşlar döküldüğünü görünce içimin karardığını hissetmiştim. Sesin, nasıl titremişti. Hey! Bütün bunları hatırlıyor musun? Sanki böğrümle, kızgın bir ütü yapışmış gibi olmuşum. O gece... senin seneler sonra bile olsa yanıp tutuştuğunu anlamıştım!..

Bedri'nin ruhuna, insan üstü bir gücün acıyıp ona güç vermesi için dua etmiştim. Ruhunun çektiği acıları Allah dindirsin. Allah sana resim yapma sevinci versin ve bizim yanımızda yaşamaktan, mutluluk duyabilmeni mümkün kılsın.

Eren

Sonunda bu dualar gerçek oldu.

Bedri Rahmi ruhunun çektiği acıları, yeniden kapandığı resim atölyesinde dindirdi.

Ve sonunda oğluyla eşinin yanına döndü.

İşte yeniden ilk tanıştıkları yıllardaki gibi Paris'teydiler.

Döndükten sonra 1950'li, 60'lı yılları çok önemli eserlere, büyük ölçekli duvar panolarına imza atarak geçirdiler.

Oğulları, Kanadalı bir kızla evlendi.

Çalışarak, üreterek, sergileyerek aynı evde, baş başa, diz diz yaşlandılar.

1974 yılı geldiğinde Bedri Rahmi birdenbire hastalandı.

Hastalığını içkiyle alakalı bir siroz sandı.

Ama aslında pankreas kanseriydi.

Bu, kendisine söylenmedi.

1974'ün 21 Eylül'ünde, 63 yaşında hayata veda etti.

Aynı evde çalışıp üreterek birlikte yaşlandılar.

Mezar taşına “Sevinsin” şiirinden iki dize yazıldı:

*Bir can verdi bize bin alır
Gideriz, gözümüz arkada kalır*

O gün, Bedri Rahmi’yi defnettikten sonra Eren’le oğlu eve döndüler.

Eren Eyuboğlu, 35 yaşındaki oğlunu masada karşısına oturttu.

“Babanı uğurladık,” dedi, “ama şunu bilmeni istiyorum ki, ona çok kıırıldım. Yaşadığı ilişkiyi unutmadım. Hiçbir kadın aşagılanmayı kabul etmez. Buna katlandımsa bil ki, sadece senin hayatın kararmasın diyedir.”

Eren Eyuboğlu’nun “Karadut” konusunda söylediği ilk sözlerdi bunlar...

Bir daha da bu konuda hiç ağzını açmadı.
1988’de İstanbul’da öldü.

SEVDA ÜSTÜNE

*Bütün kitapları yakmalı
Sevda üstüne ne söylemişlerse yalandır
Kitaplara göre insan
Karanlıkta yüzüne bin mumluk lamba tutulmuş
Gözleri, yüreği kamaşmış insandır.
Aptaldır, hastadır, kahramandır
Bütün kitapları yakmalı
Sevda üstüne ne söylemişlerse yalandır.
İçinde bir tek suret yaşayan yüreğe yürek mi derler
Bir tek yaprak veren dalın boynun burarlar
Bir tek meyve veren dalı keserler
İnsan dediğin bir buğday tarlası gibi olmalı
Esti mi rüzgâr bir değil, milyonlar için esmeli
Bir tek meyve veren dalı kesmeli*

*İnsan dediğın derya misali
Üstünde milyonlarca dalga
İçinde kıyametler kopmak
İnsan dediğın derya misali
Uçsuz bucaksız olmalı.*

*Gel çıkalım sevgilim gel
Gel kurtulalım birler hanesinden
Çekelim gidelim bir uçtan bir uca
Açalım yüreğimizin kapılarını sonsuza kadar
Sevelim sevelim sevelim
Sevebileceğimiz kadar*

Ayhan-Adnan

Biri politikacıydı, diğeri sanatçı.

Tanıştıklarında ikisi de evli ve çocuk sahibiydi.

Basit bir kaçamak gibi başlayan bu ilişki, ikisinin de tahmin etmeyeceği şekilde önce dillere, sonra mahkemeye düştü ve tarihe geçti.

İkisini aynı karede gösteren bir-iki fotoğraf var...

O da mahkemede...

Sevdiği bütün erkekleri kaybetmiş ve daima susmayı tercih etmiş bir kadın ile o kadını seven ve darağacında can vermiş Başbakan...

Bu ilişki hakkında pek az şey biliniyor. Ancak bilinenler bile, yaşanan aşkın yüzyıla damgasını vurduğunu kanıtlamaya yetiyor.

Kurtuluş Savaşı bittiğinde terhis edilen askerler arasında 21 yaşındaki genç çiftçi Adnan Menderes de vardı.

Herkes yeni bir hayata başlarken o, baba toprağına, harabe-ye dönmüş çiftliğinin başına dönüyordu. Bundan sonraki hayatını topraktan kazanmayı planlıyordu.

Mükerrem Sarol (DP'li bakan)

Adnan Bey kolejde talebeyken hiçbir flört yapmamış... Zaten talebelik geçirmemiş. 17 yaşında harbe gitmiş. Bir sene hasta yatmış, 18'inde çiftliğe gelmiş. Adnan Bey normal bir çocukluk, gençlik hayatı geçirmediği için zaman zaman ileri yaşlarda her türlü imkânların önüne serildiği zamanlarda gençliği hatırlatan hareketlerde bulunurdu. Tabii, 40 yaşından sonra futbol oynamak, 50 yaşından sonra tenis oynamak gibi bir tesir yapardı onda...

Menderes'in Aydın'da Çakırbeyli'ye yerleştiği o yıllarda İzmir'de, Ayhan dünyaya geldi.

Onun babası Hulusi Gagalızade de Aydın'a bağlı Germencik'tendi.

Annesi Naciye Hanım, Hulusi Bey'le dört yıllık evlilikten sonra eşinin kumarına ve içkisine dayanamadı, Ayhan'ı da alıp İzmir'e, kız kardeşinin yanına taşındı. Ziraat Bankası'nda memur olarak işe girdi.

Ayhan, Güzelyalı'da Ülkü İlkokulu'na başladı.

O yıl, Türkiye çok partili demokrasi denemesine başlamış ve yeni muhalif partiyi kurmakla görevlendirilen Fethi Bey, bayrağı İzmir'den açmıştı.

Ege'nin dört bir yanından mitinge koşanlar arasında Adnan Menderes de vardı.

Ailesine hep bela getiren siyasetin çağrısına direnememiş, Serbest Fırka'nın Aydın il başkanı olmuştu.

Serbest Fırka o yıl kapatıldıysa da Menderes'in siyaset yürüyüşü durmadı.

1930'da Aydın'ı ziyaret eden Atatürk'le tanıştı ve bu kez CHP milletvekili olarak Ankara'ya taşındı.

Burada bir yandan Meclis'te çalışırken bir yandan da Hukuk Fakültesi'ne kaydolarak öğrenciliğe başladı.

Garip bir tecelli; Adnan Bey'den bir süre sonra Ayhan Aydan da okumak için Ankara'nın yolunu tuttu.

İlkokulu ve Kız Enstitüsü'nü İzmir'de bitirdikten sonra Ankara'ya giderek konservatuvar sınavına girdi, yaşı tutmuyordu; ama Carl Ebert sesini çok beğenince şan bölümüne alındı.

Savaş yıllarında konservatuvarda Hans Hay'dan üç yıl boyunca şan dersi aldı. Daha sonra da üç yıl yüksek opera eğitimi görecekti ve 1944 yılında lirik soprano olarak mezun olacaktı.

Devlet Operası, klasik müzik tutkunu Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün himayesi altındaydı.

Ayhan Aydan hemen sahne hayatına başladı.

İlkin *Satılmış Nişanlı* operasında oynadı. Ardından *Figaro'nun Düğünü* nde.

Sonra sırasıyla *La Bohême*'de, *Carmen*'de, *Palyaço*'da, *La Traviata*'da, *Kerem*'de, *Othello*'da, *Fidelio*'da...

Ayhan Aydan sahnede.

Ayhan Aydan.

Berin Menderes.

Başkent'in hem en genç soprano-larından hem de en gösterişli ka-dınlarından biriydi. Mezun olduğu 1944 yılında, operada *Satılmış Nişanlı* operasının orkestrasını idare eden şef Hasan Ferit Alnar'la evlendi.

Sağlık Sokak'ta bir eve yerleştiler.

İki yıl sonra bir oğulları oldu.

Ayhan, oğluna genç kızlık soyadını isim olarak verdi: Aydan...

Ayhan Aydan evlendiğinde Adnan Menderes 15 yıllık evliydi.

Berin Hanım'la evliliğinden üç oğlu olmuştu.

Siyasi kariyerinde de tırmanışa geçmiş, CHP'den kopan arkadaşlarıyla birlikte Demokrat Parti'yi kurmuştu.

1946 seçimlerinden sonra Demokratların iktidara aday olduğu anlaşıldı.

Menderes artık zirveye yürüyordu.

Ayhan Aydan da öyle...

1947 Eylül'ünde Konservatuvar Opera Bölümü Şefi Carl Ebert tarafından Türkiye'yi temsilen Edinburg Uluslararası Opera Festivali'ne gönderildi. Orada *Figaro'nun Düğünü* operasında Suzanna rolünü İtalyanca oynadı. Avrupa basınından övgüler, Amerika'dan teklif aldı.

Hollywood'un yıldız oyuncularından Ava Gardner'a benzeyen bu sopranoyu, bir yabancı yazar şöyle tanımlıyordu:

Hakikaten fevkaladeydi. Müstesna bir tazeliğe sahip olan billur sesiyle, rolünü sevimlilik, saflık ve şuhlukla oynarken dramatik duyguyu da ihmal etmedi.

1950 Mayıs'ında, Demokrat Parti büyük çoğunlukla iktidara geldi.

Menderes artık başbakandı.

İşte Aydın'dan İzmir'e, İzmir'den Ankara'ya bilmeden birbirini kovalayan iki hayat öyküsü, o dönemde Ankara'da Çubuk Barajı'nda çakıştı.

Ayhan Aydan o gün operadan arkadaşlarıyla Ankaralıların sayfiyesi olan baraja gitmişti. Ağır bir gripten zor ayağa kalkmıştı.

Barajda yakın akrabası Ziraat Bankası Genel Müdürü Mithat Dülge'nin bir daveti vardı.

Davete Başbakan Adnan Menderes de geldi.

Başbakan, yanında Mithat Dülge'yle birlikte operacıların masasına yönelince herkes ayağa kalktı.

Menderes masaya buyur edildi.

Nereye oturmak istediği sorulunca Başbakan, göz alıcı Ayhan Aydan'ın yerini gösterdi.

"Koltuğumda gözünüz var herhalde," diye espri yaptı Ayhan.

İlk konuşmaları bu oldu.

Daha sonraki ifadesine göre Ayhan, ilk görüşte Başbakan'ın kibarlığından, şıklığından, güler yüzlülüğünden etkilenmişti.

Bu görüşmeden bir süre sonra Atina'ya gidip *Madam Butterfly*'da oynayacak, gördüğü ilgi üzerine programını uzatacak, Türkiye'de yine övgü dolu haberlerle karşılanacaktı.

Dönüşte telefonu çaldı. Arayan, Adnan Menderes'ti... Tebrik etmek için arıyordu. Görüşmek üzere sözleştiler.

Mükerrem Sarol

Hepimiz genç olmuşuzdur. Hepimizin kendine göre masum sayılabilecek maceraları olmuştur. Adnan Bey'in hiç olmamıştır, ileri yaşta olmuştur. Adnan Bey'le Ayhan'ın arasındakini bir cinsi sapıklıkla, bir zinanın meşhum çerçevesi içinde mütalaa etmemek gerekir. Adnan Bey orada büyük bir romans yaşamıştır.

Ayhan Aydan, bu yasak aşka bir süre direndiyse de çok fazla dayanamadı.

Adnan Menderes 50 yaşındaydı; kendisi 25... Başbakan 20 yıldır evliydi, kendisi altı... Başbakan'ın üç oğlu vardı, kendisinin bir...

Bu ilişkinin asla yürümeyeceğini düşünüyordu. Lakin sanatçının evliliği o yıl çözülmeye başladı. Ve 1950'de eşinden ayrıldı.

Kızılay'la Sıhhiye'yi birleştiren noktadaki sokak, adını Sağlık Bakanlığı'ndan alır.

Sağlık Sokak'ın girişine yakın, Bakanlık'ın bahçesine bakan sarı bir apartman vardır.

İşte o apartmanın birinci katındaki daire, yeni Başbakan'ın yeni sevgilisinin eviydi ve dillere destan aşkın filizlenişine tanıklık etti.

Menderes ilk buluşmaya, plakasında iki yazan siyah makam aracıyla gelmekten çekinmedi.

Ayhan Aydan, o günden sonra hep yapacağı gibi, evde çalışan hizmetlisi Rinda'ya izin vermiş, üç yaşındaki oğlunu, annesine göndermişti. Başbakan ve Ayhan uzun uzadıya konuştular. Sonra evden birlikte çıkıp Sağlık Sokak'ta birlikte yürüdüler.

Başbakan'ın şoförü Hayri Bey ve koruması Mehmet, arkadan arabayla izledi onları...

Menderes'in muhtemel dedikodulara meydan okurcasına cesur davranması Ayhan Aydan'ı etkiledi.

O günden sonra Sıhhiye'deki eve kucak dolusu çiçekler yağmaya başladı.

Bazen nadide güller, bazen kır çiçekleri...

Yakın bir arkadaşlarına bakılırsa, "Başbakan evdeki çiçeklerin hangi gün solacağını bile bilir, ona göre gönderirdi."

Ayrıca her fırsatta telefon eder, bazen önemli bir toplantının arasında arar, günde beş-altı kez konuştukları olurdu.

Buna karşın Ayhan Aydan asla Başbakan'ı aramaz, makamına gitmez, çok sıkıysa Menderes'in kendisine tahsis ettiği gri Oldsmobile marka araba ve şoförü Sait Efendi'yle iki satırlık bir not yollardı.

Ayhan Aydan'ın evine, haftada iki-üç kez çiçek geliyordu.

Mükerrem Sarol

Onu hakikaten derin bir aşkla seviyordu. Burada hürriyet vardı, burada nezahat vardı, burada seksin dışında duygular vardı. Bembeyaz görürdünüz, hiç pürüzlük yoktu. Adnan Bey'in onu sevişinde hiçbir kötülük yoktu. Hemen onu sekse, menfaate, eğlenceye çeviremezdiniz. Bu derece ulviydi.

Birkaç ay sonra artık ilişki neredeyse alenileşmişti.

Menderes, işinin olmadığı her akşam sekiz civarında Başkanlık'tan çıkıyor, makam arabasıyla Ayhan Aydan'ın evine geliyordu.

İç içe geçmiş üç odadan oluşan bu evde resmiyetten uzak, çocuklaşıyor, rahatlıyordu.

Ayhan Aydan, Çeşme'deki yazlık evinde.

Mutfağa girip sucuklu yumurta pişirirken ya da “Kadife tenlim”, “Tatarım” diye sevdiği kadınla rakı içip siyasetten uzak sohbetler yaparken başbakan değildi artık...

Mükerrem Sarol

Adnan Bey ona yorgun argın gelir. Birçoklarına beraber gitmişizdir. Ayağını yıkar, yüzünü yıkatır, rahat nefes aldırır, bir kadeh rakı verir, Adnan Bey orada dinlenir. Vıdı vıdı... Ne tiyatro işlerini, ne kendi arkadaş işlerini, ne duydukları işleri, ne şikâyet yani bir tanesini oraya ulaştırmaz. Orada dinlenir Adnan Bey... Gürültüden uzak, derin bir huzur sağlanan bir sevginin atmosferinde dinlenir. Bu derece ulviyet vardır orada...

Sohbetleri bazen Özel Kalem Müdürü'nün bir telefonuyla bölünür ve Başbakan bundan rahatsız olurdu.

Başbakan geç vakitlere kadar evde oyalanır fakat asla yatıya kalmazdı.

Gece yarısından sonra evine gider, sabah kahvaltıda ailesiyle birlikte olur, yeniden Başbakanlık'ın yolunu tutardı.

Ayhan Aydan da opera çalışmalarına dönerdi.

Onu zorlayan, dedikodular ve manidar bakışlardan çok Menderes'in kıskançlığıydı.

Başbakan, genç sevgilisinin evine arkadaşlarının, hatta kardeşinin bile girmesinden rahatsız oluyordu.

Dahası onu operadan da kıskanmaya başlamıştı.

Çok sık hasta olmasını operaya bağlıyor, Ayhan'ın çalışmasını istemiyordu. O yüzden onu bir kez bile operada izlememişti.

Ayhan'ın temsilinin olduğu bazı gecelerde evde onun dönüşünü bekler, bazen de sevgilisinin sesini radyodaki yayından dinlerdi.

Böyle gecelerden birinde, Başbakan'a eşlik eden Ayhan Aydan'ın bir arkadaşı, Menderes'in ağzından şu sözleri duymuştu: "Allah kahretsin bu operayı... Ayhan'ı benden koparıyor..."

Ayhan Aydan da onu eşinden kıskanıyordu.

Boşanamayacağını biliyor ama hiç değilse eşiyile birlikte görünmemesini istiyordu.

Belki de bu baskı nedeniyle, Başbakan alyans takmaz, eşini resmî davetlere götürmez, ikilinin birlikte fazla fotoğrafı görülmezdi.

Mükerrem Sarol

Adnan Bey'in senelik geliri bir buçuk milyon o zaman... Para harcayacak yeri yok. Adnan Bey tutumlu bir adamdır. Para nedir bilmez. Ahmet Salih Bey, Menderes'in parasını, Parti'nin parasını, meshuret tahsisatını bir kasada muhafaza ediyor. "Ver," dediği zaman o biliyor nereye verileceğini, hangi kaynaktan hangi kaynağa gideceğini, nereye gideceğini biliyor, kullanıyordu. Adnan Bey'in ihtiyacı yoktu. Ben yalvardım Londra'da, "Ayhan Hanım'a bir-iki hediye alalım," diye. "Olmaz doktorum," dedi, "Scotland Yard arkamızdadır. Biz buraya vazife görmeye geldik." Parkhane'de dolaştık, Green Park'ta dolaştık. Bir valiz, bir kiloluk çanta bile götürmeye mevzun [uygun] değildik. Adam buydu.

1952'de tanışma yıldönümlerini Ankara Çiftlik'teki Marmara Köşkü'nde kutladılar. Şampanyayı bizzat Adnan Menderes patlattı. Zaman zaman da tanıştıkları Çubuk Barajı'nda baş başa akşam yemekleri yiyorlardı.

İşin ilginç yanı, Ankara kulislerinde hemen herkes bu ilişki-den haberdar olduğu halde, bir temsil sonrası Aydan'la tanışan Cumhurbaşkanı Bayar'ın durumdan rahatsız olduğu konuşulmasına rağmen kimse afişe etmiyor, yazmıyordu.

Ancak CHP tetikteydi.

İlişkiyi öğrenen Nihat Erim, Menderes'i eve girerken görüntülemeleri için *Ulus* gazetesi yöneticilerine emir verdi. Mu-

Ayhan Aydan, bir temsil sonrasında Cumhurbaşkanı Celal Bayar'la.

habirler Sağlık Sokak'ta pusuya yattılarsa da Başbakan'ı yakalayamadılar. Bunun üzerine gazetenin muhabiri Kamuran Özbir, foto muhabiri Hüseyin Ezer'le birlikte Ayhan Aydan'la opera üzerine görüşmek üzere evine gitti. Aydan randevuya yarım saat gecikti. Gazeteciler beklerken salondaki radyonun üzerinde gümüş bir çerçeve içinde Başbakan'ın fotoğrafını gördüler.

Fotoğrafın üzerinde elyazısıyla şu satırlar vardı:

Severek ve en iyi temennilerimle... Ayhancığım...

Yanda bir fotoğraf daha ve başka bir not:

Ayhan... Yine sana... Fakat daha derin bağlılıkla...

Adnan Menderes

Hüseyin Ezer hemen bu iki fotoğrafı görüntüledi.

Tabii fotoğraflar yayımlanmadan CHP'nin eline geçti.

Başbakan'ı sıkıştırmak için koz arayan CHP'liler hemen fotoğrafı çoğaltıp köylere kadar dağıtmayı planladılar.

Ayhan Aydan bunu öğrenir öğrenmez korku içinde Başbakan'a haber verdi. Menderes haberi alınca tam anlamıyla küpelerine bindi.

Ayhan Aydan evinde,
Hayat dergisine
poz veriyor.

Telefonda, "Ahlaksızlık bu!" diye bağırdı:

"Özel hayata girmek neymiş göstereceğim onlara..."

Fakat Menderes'in korktuğu olmadı.

Çünkü CHP'liler planlarını İnönü'ye anlatınca İsmet Paşa, "Sakın ha!" dedi. Mahremiyete saygısızlık sayılan böyle düzey-siz olaylara itibar edilmemesini tembihleyip bu bahsin gömül-mesini istedi.

Konunun haber olması böylece önlendi.

Bu yasak aşkın manşetlere çıkması, ancak Menderes devril-dikten sonra mümkün olacaktı.

1954

Adnan Menderes'in DP'si 1954 seçimlerinde %56 oy aldı. Bu, daha sonra hiçbir partiye kısmet olmayacak bir orandı. Gü-cünün zirvesindeydi. Bu güç, başını döndürmeye başlamıştı.

Ayhan Aydan o kış hamile kaldı.

Aslında 1953 ve 1954 yıllarında da Menderes'ten hamile kalmış; ancak iki hamilelik de düşükle sonuçlanmıştı.

Buna rağmen sevdiği erkekten bir çocuk sahibi olmayı çok arzuluyordu. Belki de bu, onu elde tutmanın tek yoluydu.

Hamile olduğunu Menderes'e geç bildirdi.

Doktoru, "Bu kez alırsak hayati tehlike doğar," dedi.

Menderes çaresiz boyun eğdi. Ve doğumu beklemeye ko-yuldular.

Mükerrem Sarol

Ayhan Hanım, bu çocuğu sağlıklı olarak doğurmak için çırpınıyordu... "İki şık var: ya senin canın ya onun canı," deseler, kendi canını verirdi bebek sağ kalsın diye... Bu derece seviyordu Adnan Bey'i... Adnan Bey'in o bebek hakkında artık bir tasarruf hakkı yoktu. Sadece Adnan Bey'in tohumunu taşıyordu, genlerini taşıması sorumluluğu vardı. Onun için, Adnan Bey'den hiçbir suretle bu bebek için talepte bulun-ma değildir.

Ayhan Aydan, hamileliği süresince Başbakan'ı kendisinden uzak tuttu. Öyle görünmek istemiyor, sadece "Dünyam" adını koyduğu bebeğiyle ilgileniyordu.

Çocuğu İsviçre'de doğurmak niyetindeydi; ancak Menderes, Türkiye'de kalmasını istedi.

İşte bu mesafeli dönemde Menderes'in hayatına İstanbul'da yeni bir kadın girdi: İstanbul Emniyet Müdürü Ferit Sözen'in eşi Suzan Sözen...

Ayhan Aydan bu ilişkiden haberdar olduğuunda sinir krizleri geçirdi. Ama yapabileceği bir şey yoktu.

18 Haziran 1955 günü hamileliğinin sekizinci ayında evde arkadaşlarıyla bezik oynarken aniden sancılandı. Kanaması başladı.

Bebek erken geliyordu. Hemen arka odaya aldılar.

Hastaneye gidecek vakit yoktu. Doktor Alaaddin Orhon'u çağırdılar. Annesi Naciye, arkadaşı Nimet ve evdeki hizmetli Rinda, Ayhan Aydan'ın el ve ayaklarına yapıştı.

Doğum, odada oldu.

Ve Ayhan Aydan esmer bir erkek çocuk doğurdu.

Lakin bebek doğumda ters gelmiş, boynuna ve ayaklarına kordonlar sarılmıştı. Acı çekiyordu. Acilen kuvöze alınması gerekiyordu.

Durum hemen İstanbul'daki Adnan Menderes'e bildirildi

Menderes birkaç kez arayıp bilgi almaya, yardımcı olmaya çalıştı.

Ama nafile... Bebek, doğumdan dokuz saat sonra, sabaha karşı üçe doğru öldü.

Hamileliği boyunca doktoru olan Zeynep Kâmil Hastanesi'nin Başhekimisi Fahri Atabey, 19 Haziran sabahı bir hemşireyle birlikte geldi.

Başbakan'a bebeğin ölüm haberini verdi.

Başbakanlık şoförü Hayri'yle birlikte bebeğin defin işlerini yaptılar.

Cenaze, Başbakanlık makam arabasıyla Cebeci Asri Mezarlığı'na taşındı ve "Fevzi oğlu Ahmet Aydan" adıyla "meccanen" ve dinî merasim yapılmadan gömüldü.

Ayhan Aydan şimdi hem sevdiği adamı hem de umutla beklediği oğlunu kaybetmişti. Perişandı.

13 Haziran 1957 günü Menderes'e yazdığı mektup, o dönemin ruh halini yansıtıyordu:

Adnan...

Yirmi günden beri birbirimizden habersiziz. Her zaman söylediğin gibi, bunda bir hayır vardır diyelim. Büyükannemi kaybetmem beni çok sarstı. Rahatsızlığım da malum. Senin de evvelden haberdar olduğun ve muvafakat ettiğin seyahatin hazırlıklarını tamamladım. Kismetse cumaya Avrupa'ya gidiyorum. Bu, belki geç bile oldu.

Ayhan, yıkık bir halde Almanya'ya, Hamburg'a gitti.

Altı ay orada kaldı. Bir gün Menderes'e çocuklarının mezarını birlikte ziyaret etmeyi teklif etti. Olmadı.

O günden sonra arada telefonlaşmaya devam ettiler. Menderes'in çiçekleri yine düzenli olarak Sağlık Sokak'a geldi. Ama bir daha hiç baş başa görüşemediler.

Birbirlerini yeniden gördüklerinde, Marmara'da bir adanın mahkeme salonunda olacaklardı.

Mayıs 1960

1960 Mayıs'ında Türkiye ayaktaıdı.

Meclis'te tahkikat komisyonları kuruluyor, kışlalarda ihtilal için gün sayılıyor, Kızılay'da Başbakan'ın yolu, gençlerce kesiliyordu.

27 Mayıs sabahı Ankara, "İhtilal başladı," haberiyle sarsıldı. Ayhan Aydan telaşla telefona sarılıp Başbakan'ı aradı. Menderes'in sesi durgundu. "Yarım saate kadar yola çıkıyoruz," dedi. Bu, son konuşmaları oldu.

Öğleden sonra Başbakan'ın Kütahya'da tutuklandığı haberi gelince Ayhan Aydan'ın arkadaşları Sağlık Sokak'taki evine koşturdular.

Aydan bitik durumdaydı.

Çıldırılmış halde en yakın arkadaşı Sevim'e, "Ona ne yapacaklar? Öldürürler mi?" diye soruyordu.

Bu gidişatın nereye varacağını hissediyordu ama çaresizdi.

1960 yazını, Çeşme'de Menderes'in yaptırdığı Plaj Evleri'ndeki yazlığında geçirdi, ilişkileri süresince Menderes kendisine gelen hediyelerin bir kısmını ona vermiş, kendisi de bazı mücevherler hediye etmişti.

Ayhan Aydan giderken bunları altın kaplama bir kutuya koyup yanına aldı. Mücevherlerin arasında üzerinde "A" ve "M" harfleri bulunan bir de altın kolye vardı.

İzmir uçağına binerken, üst baş araması yapılır korkusuyla ayrı oturdular. Gazeteye sarılı mücevher kutusunu Sevim Apaydın taşıdı. "A" ve "M" harfli kolyeyi de o boynuna taktı.

Adnan Menderes bir haziran gecesi Yassıada'ya getirildi. Şimdi Türkiye tarihine geçecek bir yargılama süreci başlıyordu. Tahkikatı yürüten Yüksek Soruşturma Kurulu, devrik Başbakan hakkında sayısız suçlama çıkardı.

Menderes, Yassıada'da.

Bu suçlamaların her biri, ayrı bir davaya dönüşecekti. Ancak Menderes'i kamuoyu önünde küçük düşürecek bir davaya ihtiyaç vardı.

İşte o zaman "Başvekil'in yasak aşkı" hatırlandı.

İstanbul Müftüsü, din âlimi Ömer Nasuhi Bilmen'den "zina" konusunda görüş istendi.

"Zina en büyük günahtır, cezası da recm olmaktadır," cevabı geldi.

Ancak Başbakan'ın eşi Berin Menderes şikâyetçi olmadığından zina suçlamasıyla soruşturma açılmadı. Bunun üzerine, soruşturma Ayhan Aydan'ın ölen bebeğine yöneltildi.

Gayrimeşru doğan bu çocuğun doğumdan sonra eceliyle ölmeyip Başbakan'ın azmettirmesiyle Dr. Fahri Atabey tarafından öldürüldüğü iddiası ortaya atıldı.

Yüksek Soruşturma Genel Kurulu, beş yıl önce ölmüş bir bebeğin ölüm nedenini ispatlamanın tıbben imkânsız olduğu gerekçesiyle dava açılmasına karşı çıktıysa da Milli Birlik Komitesi ısrar etti ve konu Yüksek Adalet Divanı'na geldi.

Tarihe "Bebek Davası" olarak geçecek soruşturma böyle başladı.

Menderes ilk sorgusunda Ayhan Aydan'la 1950 veya 1951' de tanıştığını, bu tarihten sonra karıkoca gibi yaşamaya başladıklarını söyledi. Çocuğun 1955'te doğduğunu, doğum sırasında kendisinin İstanbul'da bulunduğunu, çocuğun öldüğünü telefonla öğrendiğini anlattı. Aydan'ın gebeliği sırasında münasebetlerinin seyrekleştiğini de ekledi.

Ayhan Aydan o günlerde *Konsolos* operasında Magda Sorel rolünde oynuyordu.

Eylül ayı başında sivil polislerce operadan alınıp soruşturma için Yassıada'ya götürüldü. Bir teğmenin karşısında uzun süre bekletildi.

"Niye getirdiniz beni? Ben ne yaptım memlekete?" diye çıkışınca sorgusuna başlandı.

Aydan da Menderes'le ilişkisini doğruladı: "Ondan külliyetli miktarda para almış değilim. Ara sıra cüzi miktarda para

almıştım. Birkaç yüzük hediye etmiştir. İlişkımız birkaç yıl öncesine kadar sürdü. Ancak çocuğun ölümünden sonra kendisi ile fiili münasebette bulunmadım,” dedi.

Ardından 18 tanık daha dinlendi. Bunlar arasında bebeği Menderes'in makam aracıyla mezarlığa götürüp gömen şoför de vardı.

İfadeler üzerine eylül başında bebeğin mezarı bulundu, kazıldı, kemikler çıkarılıp muayene edildi.

Ve dava açıldı.

“Bebek Davası”nda Adnan Menderes “namusunu kurtarmak amacıyla” bebeği öldürmeye azmettirmekten, Zeynep Kâmil Hastanesi Başhekimisi Dr. Fahri Atabey ise ölüme sebebiyet vermekten beş ila 10 yıl arasında hapis cezası istemiyle yargılanacaktı.

Yaklaşan dava, bu mahrem ilişkiyi bir anda basın gündemine taşıdı.

“Menderes, Ayhan Aydan'la metres hayatı yaşadığını ve çocukları olduğunu itiraf etti,” dendi.

Ayhan Aydan'ın Kalender ve Çeşme'deki kooperatif evlerinin Menderes'in hediyesi olduğu yazıldı.

Aydan'ın mallarına ve bankadaki hesabına el kondu. Maaşı bloke edildi.

Sanatçı bazı mücevherleri ile iki Hereke halısını satarak ayakta kalmaya çalıştı. Yine de anılarına karşılık yapılan büyük para tekliflerini geri çevirdi.

Doğumda Aydan'a müdahale eden Dr. Atabey 7 Ekim'de tutuklandı.

Duruşmanın başlayacağı 31 Ekim günü, aralarında Ayhan Aydan'ın da bulunduğu 11 tanık Yassıada'ya getirildi.

Devlet Başkanı Org. Cemal Gürsel o sabah mahkemeye bir telgraf çekerek duruşmaların gizli celsede görülmesini istemiş, ancak bu talep reddedilmişti.

Eski bir aşk dosyası, şimdi bütün dünyanın gözü önünde açılacaktı.

Mükerrem Sarol

Dava başladı. Ben birkaç defa şahitlerin çağrıldığı yere çağrıldım, git-tim, ama mahkeme beni çağırmadı içeriye, şahit olarak... Çünkü git-seydim içeriye şunu söyleyecektim: "Ben Ayhan Hanım'ı tanırım. Ayhan Hanım iktidarınızın başında hastamdı, birkaç kere çocuğunu aldı-ğım doğrudur. Düşmüş çocuk kanamaya sebep olduğu için, kanama-dan dolayı müdahale ettiğim doğrudur. Ama Ayhan Hanım'ı iki-üç senedir görmüyorum. Ayhan Hanım'ın hayatından uzaktan yakından ilgili değilim."

"Bebek Davası"nda ilkin soruşturmada alınan tanık ifadele-ri okundu.

Bitmiş bir yasak aşk ve onun ölü meyvesi konuşuluyordu.

Tablonun ne kadar rahatsız edici olduğunu en iyi açıklayan satırlar, duruşmayı dinleyici sıralarında izleyen *Milliyet* yazarı Çetin Altan'a aitti:

Çetin Altan (1 Kasım 1960 tarihli *Milliyet*'teki yazısında)

Menderes de dinliyordu bu teferruatı ve ölen çocuk, kendi aşkının çocuğuydu. Eli, çenesinin altındaki mevhum bir sivilceyi kaşıdı, kaşıdı, kaşıdı... Bir devrin acar başbakanı, gizli kalmış karyola gıcırtilarının, mahkeme zabıtlarında kanamaya devam eden hasta şehveti önünde küçülmüş, silinmiş, tahta iskemlede incecik bir ıstırap çizgisine dön-müştü.

Sanık kürsüsüne çağırılan Menderes, "Evli misiniz?" soru-sunu Ayhan Aydan'la ilgili sanıp, "Hayır, katiyen," yanıtını verdi. Sonra düzeltti:

"Evet evliyim, üç çocuğum var."

Başkan Salim Başol, "Münasebetiniz bebekten sonra da devam etti mi?" diye sorunca da Adnan Menderes, "Hayır, de-vam etmedi. Başkası vardı. Ayhan Hanım gururlu bir kadındı," diye cevap verdi.

Ardından ölümden sorumlu tutulan Dr. Atabey sorgulandı.

Adnan Menderes ve Ayhan Aydan, Yassıada'da mahkemede aynı fotoğraf karesinde.

Daha sonra söz alan savcı yardımcısı, Başbakanlık kasasından bulunan ve üzerinde "Tarihî Vesikalar" yazan bir zarfı açtı.

İçinden bazı çıplak kadın fotoğrafları ve beyaz bir kadın külotu çıkarıp Menderes'e ve Ordu Foto Film kameralarına doğru salladı. "Bu külotu kim giymiş, kim unutmuş acaba Başbakanlık'ta?" diye sordu.

Burhan Apaydın

Elinde don ve resimler vardı. Ordu fotoğrafçıları yere eğilmişler, kamera hazır, orada mübaşirlik görevi yapan Deniz Başçavuş vardı. Salim Başol, donu ve belge dedikleri fotoğrafları istedi. Getirdi. Salim Başol'un önüne koydu kürsüye ve hazırlandı. "Adnan Menderes," dedi.

Adnan Menderes'i çağıracak mikrofona, onu belirtecek, "Bu don neydi?" diye. Ve o mizansen, fotoğraf çekilecek. Hepsi hazır. Bunu derhal anladım. Menderes de tabii anladı. Ve yıkılacak gibiydi.

Amaç, devrik Başbakan'ı elinde bu külotla görüntülemektir. Menderes'in yüzü kireç gibi oldu. O sırada avukatı Burhan Apaydın mikrofona yürüdü, söz aldı ve...

Burhan Apaydın

Dedim ki, "Kamera... görev almış, fotoğrafçılar eğilmiş ve başsavcının elinde fotoğraflar ve don varken fotoğraf çektiler. Bu donu Menderes'in eline vermek suretiyle de Menderes'in fotoğrafını çekecekler. Bu suretle tarihe bir resim geçirmek istiyorlar. Esas tarihe geçecek çirkin tablo şudur ki, Cumhuriyet Savcısı elinde don, arkasında Türk bayrağı ve arkada Atatürk'ün büstü... Cumhuriyet Türkiye'sinde asıl bu çirkin manzara tarihe geçecektir." Bunu deyince ortalık kızıştı tabii. (...) İşte o sözü orada söyledim. "Benim müvekkilim 10 yıl bu ülkeye hizmet etmiş olan bir insandır. Yere düşmekle cevher sâkıt [itibardan düşmüş] olmaz kadr-ü kıymetten," dedim.

Bunun üzerine salonda yuh sesleri duyuldu.

Mahkeme heyeti, avukata uyarı cezası verdi ancak külot konusunu sormaktan da vazgeçti.

Şimdi sıra, bu trajik yargılamanın başkahramanındaydı. Ayhan Aydan kürsüye çağrıldığında bütün gözler kapıya çevrildi. Bej bir döpiyes giymiş, başına örgü şapka takmıştı. Çetin Altan'ın *Milliyet*'teki 1 Kasım 1960 tarihli yazısı, bu unutulmaz sahneyi şöyle anlatıyordu:

Artık bütün hususiyetlerini bildiğimiz hanımdı bu... Menderes bir an, bir zamanlar sevmiş olduğu kadına baktı. Kadın da bir zamanlar sevmiş olduğu Menderes'e baktı. Bir an, sadece bir an bakıştılar, o kadar... Parmaklıkların arkasındaki eski âşığı gibi ezik değildi. Kendince bir varlığı vardı. Besbelli çok çekmiş, eski bir hikâyeyi artık gömmüş ve hadisenin üzerine çıkmıştı. Belki Adnan'a kırıkta ama eski hatıralarına hürmeti vardı. Sıkılacağı, utanacağı bir şeyi yoktu.

Ayhan Aydan'a Başbakan'la ilişkisini sordular. Bütün salon nefesini tutmuştu. Aydan tarihe geçecek şu sözleri söyledi:

Adnan Menderes'i 1951'de tanıdım. Evli olmasına rağmen büyük bir aşkla sevdim. Bütün emelim, ondan bir çocuk sahibi olmaktı. Bunu başaramadım. Hasta bünyem müsaade etmedi. Çocuğum sekiz aylık doğdu ve öldü. Hangi vicdansız ana, üzerine titrediği bebeğinin ölmesine razı olabilir?

Mete Akyol (Gazeteci)

Bütün salonda hepimizin kulağı (...) salona çöken sessizliği duydu. Öylesine bir sessizlik oluştu salonda, hepimizi etkiledi. Benim gözüm, zannediyorum birçoğunun gözü hemen rahmetli Menderes'in üzerine kaydı. Zaten birkaç metre ötemizde oturuyor idi. Baktık, birdenbire başını önüne eğdi, bir süre öyle başını kaldırmadan durdu.

Bu dürüst açıklama karşısında salondakilerin havası bir anda değişmişti. Durumu fark eden Başol, "Hâlâ Menderes'i tutuyorsun," dedi.

Aydan, Menderes'e arkası dönük halde omuz silkti:

"Benim onu tutmamdan ne olacak? Başındaki davaları biliyorsunuz."

Hâkim, "Doğru söyle," diye üsteleyince Ayhan Aydan son noktayı koydu:

"Allah'ın verdiği ceza çok büyük oluyor Hâkim Bey, ben artık hiç yalan söylemiyorum."

Mükerrem Sarol

... ve hakikaten zannedersiniz ki, *Othello* oynuyor veya *Kral Lear* oynanıyor; öyle tiratlarla, medeni cesaretle, hiç Menderes'e suç attırmayan bir konuşma yaptı. Hakkını savundu, bebeğini savundu, bebeğe acındırdı ve gitti. Büyük hürmet hissi uyandırdı, oraya paralı getirilmiş dinleyicilerden... Erkek işte o erkek, Ayhan...

Çetin Altan'ın makalesi, o günü şöyle özetliyordu:

Çetin Altan (1 Kasım 1960 tarihli *Milliyet*'teki yazısında)

İki eski sevgili, adalet huzurunda müşterek hayatlarının bilançosunu çıkarıyorlardı. Yok, bu bir ihtilalin tablosu değildi. Sabık evliyatı rezil etmek için yapılmış bir dram rejisörlüğüydü.

Mahkemede bir ihtilalin, toplumu kahreden suçluyu hesaba çekmesini değil, beşerî zaafıların Arap filmlerine benzeyen o komik trajedisini seyrettik.

Bize kalırsa gözü kapalı, sokaktan çevrilip parmaklık arkasına oturulacak herhangi bir kimsenin hayatı kurcalansa bu facialara benzer facialar ortaya dökülebilir. İnsanlar melek değildi. Ve ihtilallerde asıl suç, melek olmamak değil, devlet adamı olamamaktır.

Ayhan Aydan, "Sevmiştim," itirafıyla hem kamuoyunun sempatisini kazanmış hem de sevdiği adamı kurtarmıştı.

Yıllar sonra Adnan Menderes'in oğlu Aydın Menderes'e Ayhan Aydan'ı sordular. Şöyle dedi:

Bu, babamın özel hayatıdır. Ne yaptıysa helal'ü hoş olsun. Rahmetli babamın Ayhan Aydan'la ilişkisi beni hiç rahatsız etmedi. An-nemi rahatsız ettiğini de sanmıyorum. Ayhan Aydan Hanım'ın mahkemede verdiği dürüst ifade ve Menderes'e olan sevgisine sahip çıkması, son derece ibret oldu. Kendisini yücelten bir olaydır. Bütün Türk milleti takdir etmiştir. Ben de takdir ettim. Ailem de takdir etmiştir.

Menderes, emrine tahsis edilen paralarla sevgilisine ev aldığı iddiasıyla açılan davada suçlu bulunduysa da "Bebek Davası"ndan beraat etti.

Yassıada'da aklandığı tek dava bu olacaktı.

1961 Eylül'ünde Menderes'i bir feribotla İmralı Adası'na götürdüler.

Bu, onun son yolculuğuydu.

Yola çıkmadan bir süre önce bir milletvekili aracılığıyla Ankara'ya, Ayhan'a bir altın kolye göndermişti.

Yonca şeklinde bir kolyeydi bu...

Yıllar önce Ayhan ona vermişti, uğur getirsin diye...

Bundan sonra uğura ihtiyaç duyacak olan Ayhan'dı...

Menderes'in idamı, Ayhan Aydan'ı hepten bitirdi.

Arkadaşları bir an olsun yanından ayrılmadı.

Bu acıyı birlikte göğüslediler.

Ama kader, henüz Aydan'la işini bitirmemişti.

1962 yılı sonunda Ankara basını "Başbakan'ın sevgilisi"ni yeniden sahnelerde gördü.

Yeniden maaş alabilmesi için kadroya girip oynaması lazımdı.

Öp Beni Kate operasıyla veda temsiline çıktı.

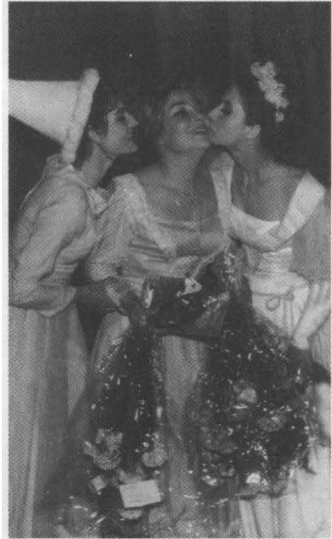
27 Mayıs'tan sonra ilk kez sahneye çıkıyordu. Bütün gazeteciler oradaydı.

Ve Aydan ilk günkü gibi heyecanlıydı. Ne yazık ki artık sağlığı böyle bir temsilin başrolüne elvermiyordu. Oyunun yarısında astımı azıyor, öksürük krizi başlıyor, sahneyi yedeğine devretmek zorunda kalıyordu.

Menderes'i kaybettikten sonra eski eşinden olan oğlu Aydan'ı da okuyacağı üniversiteye karar vermesi için Londra'ya göndermiş, yapayalnız kalmıştı.

Aydan 15 yaşındaydı. Londra'da saçları döküldüğü için doktora gitti. Doktor bir ilaç verip duşta saçına sürmesini söyledi.

Ağır bir yemeğin ardından kaldığı pansiyona geldi. Duşu olmayan banyoda küvete eğilip ilacı başına sürdü.

Öp Beni Kate'in galasında.

Orada fenalık geçirip bayıldı ve küvetteki suda boğuldu.

Bu yeni acıyı taşıyamayacağı gerekçesiyle haberi bir süre Ayhan Aydan'a veremediler.

Sonunda öğrendiğinde, çığlıklar atarak yatak odasındaki camı kırdı, kendisini atmak istedi. Bir operatör gelip kesilen bileklerini dikti.

Arkadaşları günlerce yanında kaldı.

Cenazede, opera ve tiyatrodan arkadaşları 15 yaşındaki oğlunun tabutunu taşırken o, ayakta zor duruyordu.

Daha sevgilisinin acısı geçmeden oğlunu kaybetmişti.

Ardından çok sevdiği işini ve eski eşini de yitirecekti.

1970'lerde sevdiği bütün erkekleri elinden alan Sıhhiye'deki evi ve başkenti terk edip İzmir'e yerleşti.

Bütün o maceralardan geriye bir yazlık, hastalık ve acı tatlı anılar kalmıştı.

Oğlu Aydan'ın
cenazesinden...
Sağ eli sargılar içinde.

Onlarla upuzun bir inzivaya çekildi.

Beş yıl boyunca Başbakan'ın en yakını olmuş kadının, emekli maaşından başka hiçbir şeyi yoktu.

1982'de İzmirli İşadamı Sadun Barış'la evlendi.

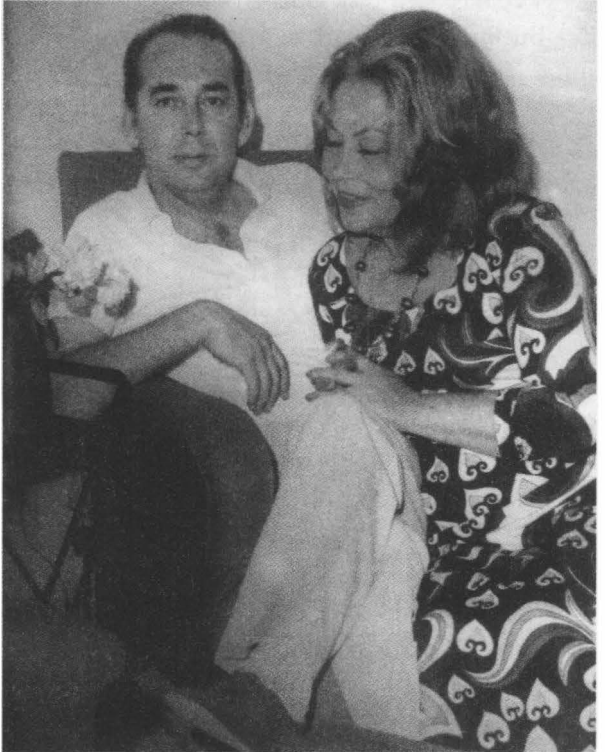
1995'te son eşini de 56 yaşında kanserden kaybetti.

Ne anılarını yazdı ne herkesin merak ettiği dönem hakkın-
da konuştu.

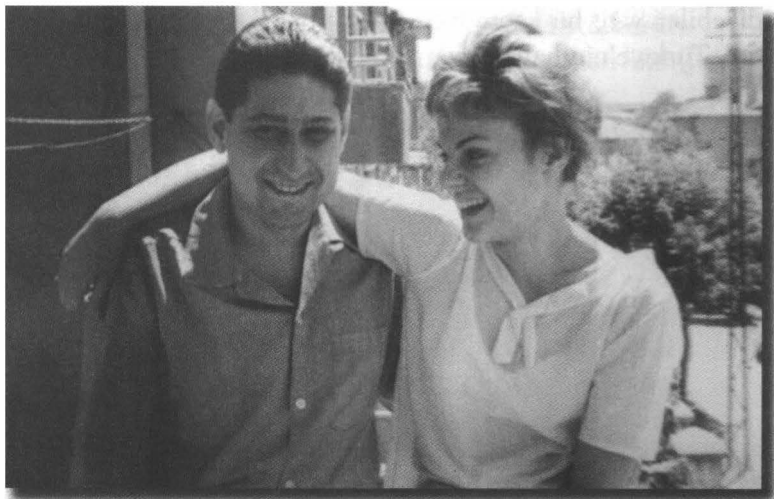
Başucundan resmini hiç ayırmadığı Menderes'e her gece dua ederek ondan kalan anılarla baş başa bir yaşam sürdü.

Herkesin sustuğu dönemde, "Evet, Başbakan'ı sevmiştim," diyebilen yiğit bir kadındı o...

Türkiye'nin hafızasında hep öyle kaldı.

Sadun Barış'la.

İpek-Yüksel

Aşkın binbir yüzü vardır:

Bazen tazecik bir bahar dalıdır; tutar sizi çiçeğe boğar.

Bazen zalim bir hükümdardır; gözünüzü kör edip çıkmaz yollara sokar. İpek Kıramer ve Yüksel Menderes, iki yüzünü de gördüler aşkın...

Çiçekli dallarda başlayan aşkları, çıkmaz yollarda son buldu.

Aşk, bir ümidin adıydı başta; sonra bir faciaya tanık oldu.

İzmir'in ünlü ailelerinden Evliyazadelerin reisi Evliya Bey'in üç çocuğu vardı:

Refik, Makbule ve Naciye...

Refik Bey'in kızı, Doktor Nazım'la evlendi. Dr. Nazım, İttihat ve Terakki'nin önderlerinden biriydi. İzmir Suikastı'na adı karıştı, yargılandı; idam edildi.

Makbule Hanım'ın kızı, Fatin Rüştü Zorlu'yla evlendi. Zorlu, Demokrat Parti'nin dışişleri bakanıydı. 1961'de Yassıada'da yargılandı; idam edildi.

Naciye Hanım'ın kızı Berin Hanım ise Adnan Menderes'le evlendi. Menderes de başbakan oldu. Yassıada'da yargılandı; idam edildi.

Bir uğursuz rüzgâr, Evliya Bey'e üç torununun damatlarını da darağacında kaybettirmişti.

Ölüm, ailenin yabancısı değildi.

Soyağacında sıra, Adnan Menderes'in çocukları Yüksel, Mutlu ve Aydın'a gelmişti.

17 Eylül 1961, Yassıada

1961 yılının 17 Eylül günü, sabah saat 07.00'de Adnan Menderes, Yassıada'daki hücresinde uyandırıldı.

Adnan ve Yüksel Menderes, siyaset yolunda yan yana.

Gelen yüzbaşı tedavi için hastaneye götürüleceğini, hemen hazırlanmasını söyledi. Oysa tedaviye değil, asılmaya götürülüyordu.

Belki bunu sezdiğinden, elbiselerini giyinirken yanındaki yüzbaşıya, “Oğlum Yüksel’e bir şey yazmak istiyorum; ama ellerim titriyor, yazamıyorum, siz yazar mısınız?” dedi.

Sonra da cümle cümle şu satırları yazdırdı:

Oğlum Yüksel’e,

Allahımdan sözlerimin sana ulaşmasını niyaz ediyorum:

1. Suret-i katiyede etrafına inanmayacaksın.
2. Bankadan para alınmasına da asla tavassut etmeyeceksin.
3. Beşerî zaafıların dışında benim suçlu olduğuma katiyen inanmayınız.
4. Cesaretinizi hiçbir surette kaybetmeyiniz.
5. İnanmış şeyi tahakkuk ettiremiyorsan bir an için mevkiinden ayrıl.

6. Bütün bu olanlardan sonra da benim mefkurem olan millete ve vatanına varlığıyla hizmet etmekten fariğ olma.

7. Ruhumla daima sizin yanınızda olacağım. Sizi şefkatle anıyorum.

Ben hakkımı helal ediyorum. Siz de hakkınızı bir kere daha helal edin.

Menderes, "Bu kâğıdı oğluma vereceğiniz gün, hakkını helal ettiriniz," dedi.

Yüzbaşı kâğıdı avucunda buruşturdu ve cebine koydu. Adnan Menderes, altı saat sonra idam edildi.

Yüksel Menderes, bu mektubu çok geç aldı. Vasiyet ona ulaştığında, babasının 5. maddedeki tavsiyesine çoktan uymuş, diplomatlığı bırakmıştı.

Yeni mesleği, uç kuşaktır ailede veba gibi can alan siyasetti.

Babası asılmış bir genç, "siyasetin yeni Menderesi" olarak Yeni Türkiye Partisi saflarında mücadele ediyordu. 31 yaşındaydı. Ankara Hukuk mezunuydu. Cenevre'de siyaset bilimi tahsil etmişti. Çok iyi İngilizce, Fransızca, Almanca biliyordu. Yalnız, küskün ve mutsuzdu.

Hayatının akışını değiştirecek kızla, işte tam bu ortamda buluştu.

İpek Kıramer

Bir akşam, "Eve misafir gelecek," dendi. Annemin bir arkadaşının yakınıydı Yüksel Bey. Geldiler, poker oynamaya başladılar. İlginç bir adam gördüm karşımda... Son derece kültürlü, davranışları çok Avrupaiydi. Böyle şeylere çok dikkat ediyordum ben. Ağzından sigarasını hiç eksik etmiyordu, sigarasını hiç elinde tutmuyor; hep ağzında tutuyordu. El hareketleri, kâğıdını tutarken, etrafına bakarken de son derece çarpıcıydı ben gördüğüm zaman... Etkilendim; biraz şefkat, rikkat duygusu hâkim oldu. Tabii çocukça duygular...

TED Koleji öğrencisi İpek.

İpek Kumbaracıbaşı, henüz 17 yaşında, orta son sınıf öğrencisiydi.

Ankara Koleji'nin en güzel, en alımlı, deli dolu kızlarından biriydi.

Ailesi, Mendereslerle İzmir'den tanışıyordu. Adnan Menderes'in eşi Berin Hanım, bu sarı saçlı güzel kızı, küçükken kucağına alıp severdi.

Beş yaşındayken bukleli saçlarını okşadığı o kız, şimdi gelini olmak üzereydi.

İpek Kıramer

Bana haber yolladılar, "Hep beraber yemek yiyelim," diye. Çok güzel yemek yiyen, güzel konuşan gerçekten sohbeti çok çekiciydi, insanları başka tarafa baktırmıyordu. Biraz edebiyattan, tiyatrodan konuştuk; çok fazla politikadan konuştuğumuzu zannetmiyorum. Benden konuştuk...

1962 yılıydı.

Menderes ailesinin zorlu günleriydi. Bir ana ve üç oğlan, ortada kalmışlardı. Mallarına ve paralarına el konmuştu. Aydın köylülerinin gizlice getirdiği paralar ve Menderes'i sevenlerin dayanışması sayesinde yaşıyorlardı. İki yıl önce kapısında kuyruk olunan eve, vefalı birkaç dost dışında uğrayan kalmamıştı.

İşte tam bu ortamda, 17 yaşında bir kız imdada yetişivermişti.

Birbirlerinin eksik parçalarıydılar sanki:

Biri, karanlığını aydınlatacak bir ışığa kavuşmuştu...

Diğeri, ışık saçabileceği bir solmuş çiçeğe...

İpek Kıramer

Haksız yere idam edilen bir başbakanın oğlunun çağrısız savaşına şahit olunca sanki ben ona çok yardım edebilirim gibi geldi. Bu anaç bir duygu belki de. Kahramanca bir duygu... Belki o yaşta olmanın verdiği büyük bir deli cesareti... Annemin arkadaşı Sabiha Hanım'ın evinde sık sık buluşmaya başladık. Benim şiire karşı büyük bir merakım vardı, onun da edebiyatı çok iyiydi. Biz başladık birbirimize şiir okumaya... Derken yürüyüşlere başladık gece. Ve bana evlenme teklif ettiğinde şunu söyledi: "Benim için son trensin."

Son trenin kalkmasına pek az kalmıştı.

İpek'in babası Şefik Bey, önce bu izdivaca şiddetle karşı çıktı.

Mendereslerin kaderinin, kızının hayatını söndüreceğinden endişe ediyordu. Ancak eşinin ısrarlı telkinleri ve kızının evi terk etme tehditleri karşısında teslim oldu.

İpek okulu bıraktı.

Aile arasında nişan yüzüğü takıldı.

Kennedy Caddesi'nde bir ev tutuldu.

Ve düğün hazırlıkları başladı.

4 Ocak 1963, nikâh günü. İdamdan bir buçuk yıl sonra.

Vilayetin, gösteriye dönüşebilir endişesiyle tedbir aldırıldığı nikâh, 4 Ocak 1963 günü Türk Ocağı binasında kıyılacaktı.

İpek Kıramer

Çok soğuk bir günde incecik bir gelinlikle arabaya girdik. Nikâh daire-sinin önüne bir geldik ki on bin kişi... Arabanın yürümesi mümkün değil. O koskoca Cadillac'ı kaldırıyorlardı, parçalar düşüyordu, o parçaları alıyorlardı, vuruyorlardı cama, açıyorduk camı, içeri alıyorduk parçaları. Araba, bir ara devrilecek gibi dengesini kaybetti halkın hü-cumundan... O sırada benim kolejli arkadaşlarım "Kolej Marşı" söylüyorlardı, "İpek!" diye bağıyorlardı, çok güzeldi. Bu da benim masalı-mın bir parçasıydı.

Nikâh hüzünlüydü. Gelinin babası kızının, damadın annesi ise oğlunun başında ağlıyordu.

İmza ânı. Arkada İpek'in babası ile Yüksel'in annesi ağlıyor.

O gün, Berin Hanım, gelinine eşi Adnan Menderes'in kravat iğnesinden yapılan bir tek taş yüzük taktı.

İpek, ömrü boyunca taşıyacağı unvana böylece kavuştu: O artık "Menderes'in gelini"ydi. Ertesi günkü gazeteler, olaylı nikâhı duyuruyordu. Nikâh, izdiham yüzünden gündüz kıyılmamış, gelin arabasının camları kırılmış, Berin Hanım baygınlık geçirmişti. *Akşam* gazetesi, damadın yakasındaki madalyanın, babasının İstiklal Madalyası olduğunu yazıyordu.

Foto muhabirleri, taze evlileri, balayını geçirecekleri Yeşilköy'deki Çınar Otel'in kapısına kadar takip ettiler.

Ve İpek Menderes, o günden itibaren kendini bir prenses masalının içinde buldu. Nereye gitse flaşlar peşindeydi.

İpek Kıramer

Öyle hissettim, öyle hissettirdiler çünkü. Biz o zaman bir idol olduk; hayalini kaybetmiş bir ülkenin tek gelecek hayali gibi olduk. Artık onların hayalini yeni bir şeyler süslemeye tekrar başlamıştı. Öyle bir rolümüz oldu.

Yüksel Menderes için aylardır süren mutsuzluk ve suskunluk dönemi sona ermişti. Şimdi evde, sadece onun değil, bütün yaşlı Mendereslerin yüzünü güldüren bir tazelik vardı.

İpek, hem eşiyle arasındaki 17 yaşlık farkı hem de onun içine yerleşen hüznü kapatmak için gençliğinin bütün coşkusunu sergiliyordu:

İpek Kıramer

O zaman Ankara Palas vardı. Ankara Palas'ta akşam yemekten sonra dans ediyorduk. Oradan eve dönüşümüzde artistlerin yaptıkları bazı koreografileri evde tekrar ona yapıyordum. Tabii bayılıyordu öyle şeylere... Çünkü hiç yaşamına böyle insanlar girmemiş. Yani hem çocuksunuz hem artistik bir ruha sahipsiniz hem mizah duygunuz var. Kahkahayla güldürebiliyordum ben onu.

Hayatım Kocacığım,

Seni sevdiğimi her gün biraz daha fazla hissediyorum. Beni şefkatin-den, sevginden, alakandan yoksun bırakma. Bıraktığın zaman kendimi derin bir uçurumun kenarında düşmek üzere görüyorum. Beni canlandırarak ve tekrar hayata bağlayacak sen ve senin –bazen dışına sızan– sevgindir.

Senin küçücük karın İpek

Ancak bu pembe tablo uzun sürmedi. Üç kuşaklık bir acının tortusu öyle birkaç aylık mutlulukla silinecek gibi değildi. Silinemedi de...

İpek'in, dağıtacağını sandığı kara bulutlar, çok kısa bir süre sonra evinin, hatta kendi başının üzerinde boy gösterdi.

Eşi, mazisindeki kasveti dağıtmanın çaresini içkide bulmuştu.

İpek Kıramer

Yüksel Bey'in politikaya girmeye karar verdiği sıralarda bu biraz ateşlendi, fazlaştı. Çünkü öbür taraftan başka hikâyeler de vardı: Maddi sıkıntı, Berin Hanım'ın baskısı, Mutlu'nun problemi vs. Hepsi ona yönelmişti. Yani Yüksel halledecekti her şeyi. Yüksel de içkiye sığınarak aşıyordu bunları.... Çok tartışıyorduk, çok konuşuyorduk. O sırada birkaç kere fiziksel olarak rahatsızlandı, o fiziksel rahatsızlanmada o kadar pesimist oluyordu ki, etrafındakiler hiçbir şey yapamayacak hale geliyorlardı. Tarif edemeyeceğim derecede manevi bir baskı uyguluyordu. Her şey siyah-beyaz, ortası yok. Ona bakan doktor bana, "Gerçekten çok sabırlıymışsınız," dedi.

İçkinin getirdiği sıkıntılar, tartışmalar, bir süre sonra dozu-
nu artırdı ve günün birinde işin içine fiziki şiddet de girdi.

İpek Kıramer

Şaka zannettim önce. Alışkanlık dedim; şiddetini, öfkesini bu şekilde göstermeye alışık bir tarzı vardı. Allah rahmet eylesin, o da herhalde bunu isteyerek yapmıyordu. Birkaç kere çok şiddetli bir şekilde gerçekten yaşadık bunu. Evi terk ediyordum. Sonra geliyordu, yalvarıyordu, ağlıyordu. O kadar büyük bir aşkı vardı ki gerçekten... O zaman aşkların ikiye bölündüğünü bilemiyorsunuz. Yapıcı aşklar var, öldüren aşklar var.

Birçok ilişkiyi olduğu gibi, İpek-Yüksel Menderes ilişkisini de bir süre için kurtaran, bir bebek oldu.

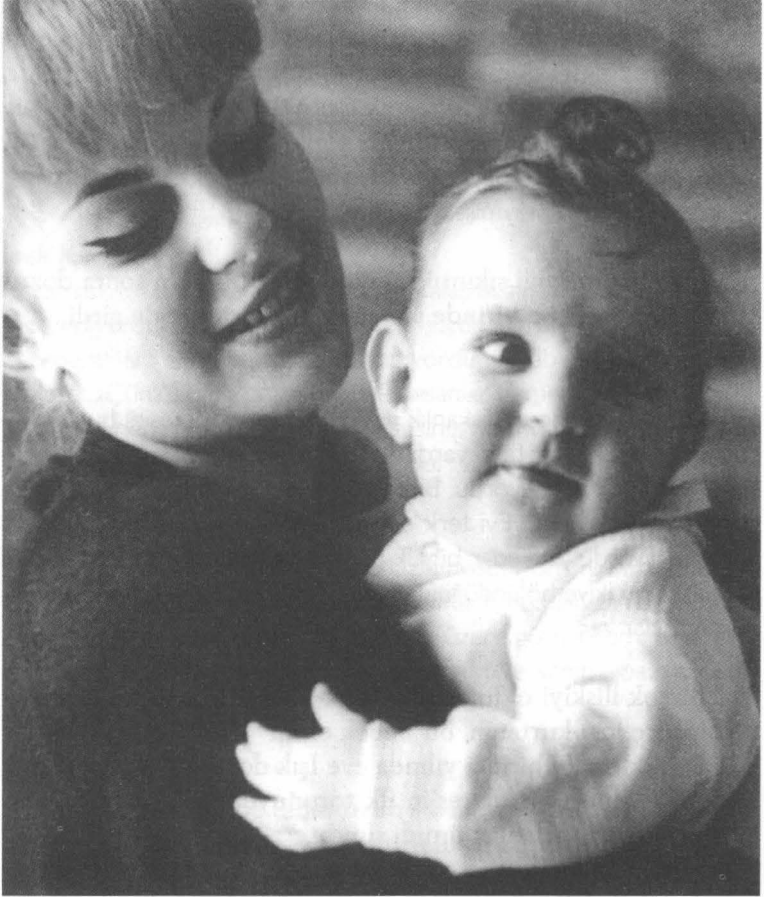
Evliliklerinin birinci yılında eve Işık doğdu.

Işık, Adnan Menderes'in ilk torunuydu ve ağıt içinde bir aileye yeni bir başlangıç ümidi sundu.

Yüksel Menderes'in o günlerde eşine yazdığı bir mektup, bebeğin getirdiği umutlarla, geçmişten taşınan acıları aynı sayfada buluşturuyordu:

Benim bir tek eşsiz güzel sevgilim İpeğim,

Küçücük bebeğin doğumunu müteakip olan şu günlerde sana biraz daha değişik, biraz daha sinirli veya tuhaf bir hal içerisinde göründüğümü neden saklayayım. Bu hal, kim bilir sende ne gibi değişik hisler ve yanlış düşünceler, hatta şüpheler uyandırmış olabilir. Bunu da takdirden elbette âciz değilim.

İşık Menderes; Adnan Bey'in göremediği ilk torunu.

Hayatım, canım,

Evvela sana söyleyeyim ki seni şu anda varlığımın bütün kuvveti ile seviyorum. Evliliğimizin üzerinden geçen bir sene bu aşkı bir kere daha kuvvetlendirdi. Yalnız o gün ile bugün arasındaki fark, sadece o sevginin her an biraz daha artar olmasından ibaret değildir. (Şimdi bana, "Beyhude zahmet etme mektubunu okumayacağım," dedin. Devama şu an için cesaretim kalmadı. Bulunca devam edeceğim.)

1965 yılında Türkiye heyecan içinde yeni seçimlere hazırlanıyordu.

Kırk yaşında bir mühendis, başına geçtiği Adalet Partisi ile büyük ataktaydı.

Süleyman Demirel, elinde fötr şapkası ile meydanları doluruyor, kitleleri coşturuyor, askerî müdahaleyle durdurulmuş Demir Kırat'ı yeniden şahlandırmaya hazırlanıyordu.

İşte tam bu dönemde Yüksel Menderes, siyasete başladığı Yeni Türkiye Partisi'nden Adalet Partisi'ne geçti ve babasının memleketi Aydın'dan milletvekili aday oldu.

"Yeni Menderes", şimdi seçim kampanyası boyunca yanında eşiyle partinin vitrininde yer alacak ve DP geleneğinin bundan böyle AP'de yaşayacağını canlı kanıtı olacaktı.

25 Eylül 1965
Sabah saat 09.15

Benim canım karım, eşsiz sevgilim, biricik İpeğim,

Nasıl gözümde tütüyorsun bilemezsin. Günde 14-16 saat dolaşırız. Her an seni düşünüyorum. Akşamları toplantılar on ikide bitiyor. Eve gelip yatmak iki oluyor. Elini kıpırdatacak hali kalmıyor insanın. Bir-bir buçuk saat, büyük toplantılarda konuştuğum oluyor. Bil ki tatlı halin en yorgun ve sinirli olduğum anlarda bile gözümün önünde... Sana daha uzun uzun yazmak isterdim. Hemen gideceğim. Benim eşsiz aşkı, seni bu zamanlar daha çok seviyorum. Yokluğun

benim için tek üzüntü... Allah beni sana kavuştursun. Seni öper, kucaklarım. Karım, biricik İpeğim...

Seni canından çok seven Yükselinden

Hayatım, aşkım, canım benim,

Bugün telefonla konuştuktan sonra nasıl üzüldüğümü bilemezsin. Bana az da olsa sitem etmiştin mektubum az olmuş diye. Halbuki seni azıcık rahatlatırsın diye o mini mini çiçekleri bahçe bahçe aradım sevgilim. Ben de senin sesini günlerdir her telefon çalışında bekledim sevgilim. Annemin evinde olmasam ve seni uyandırmayacağımı bilsem seni her gece arardım. Senin o sıkıntılı anlarında nasıl senin yanında bulunmak istiyorum, tasavvur edemezsin. O tatlı dudaklarından öpmek öpmek... Hasretim sana sevgilim.

Sana kavuşacağım günü sayıklıyorum canım benim, beni çok özle ve geldiğinde beni çok çok öp.

Sevgiler, şimdilik hoşçakal...

Forever your lover İpek

Genel seçimler, 10 Ekim 1965'te yapıldı.

Süleyman Demirel'in AP'si, oyların % 52'sini alarak tek başına iktidar oldu.

Yüksel Menderes Aydın'dan birinci sırada milletvekili seçilmişti.

İşte Adnan Menderes'in asılmasından dört yıl sonra yeni bir Menderes, Meclis'e girmişti.

Acaba o da siyasette yeni bir Menderes efsanesi yaratacak mıydı?

Babasının boşluğunu dolduracak mıydı?

İpek Kıramer

Halkın bir baskısı var. Babasının yaptıklarını, babasının liderliğinde hissettiklerini, oğlunda görmek istediler. Bu çok büyük bir yük. Onun altında ezilmemek mümkün değil. Yüreğiyle istiyordu, fakat kapasitesi buna müsait değildi. Herkesin lider olarak doğması mümkün değil.

Ve bir de babası gibi olması lazım. Babasının yaptıklarının daha fazlasını yapması lazım. Ama nasıl yapabilecekti?

Babasının ruhuyla yarışa sokulmuştu Yüksel Menderes...
Ama onun karizması altında ezilmesi kaçınılmazdı.

Politikacı Yüksel Menderes ve eşi.

Demirel'den de beklediği ilgiyi göremeyince siyaset umudu, hayal kırıklığına dönüştü. Sonu bir faciaya varacak en zorlu günler başlamak üzereydi.

Yüksel-İpek Menderes ilişkisinde bıçağın kemiğe dayandığı gece, 1968 yılında Ankara Palas'ta başladı.

Ankara siyasetçilerinin gitmekten çok hoşlandıkları balolardan biriydi. Çiftin yüzü gülüyordu ama mutsuzluk, içlerini kemiriyordu.

Beş yıllık evliliklerini diriltmeye Işık da yetmemişti. Yüksel Menderes'in politika macerası ise yeni bir hayal kırıklığı olmuştu.

İpek, bir yandan dışarı karşı Menderes ailesini temsil etmeye, bir yandan da içeride kocasında maziden kalan izleri silmeye çalışıyordu.

Ama yaş farkı ile içkinin yarattığı ruhsal, fiziksel sorunlar, Yüksel Menderes'in karamsar ruh haliyle birleşince gerilim büyüdü ve o balo gecesi patladı.

İpek Kırar

Çok güzel bir gece, Ankara Palas'a gittik, dans ediyoruz, yeni bir dansı göstermek için hep beraber kalkılıyor, hepsi arkadaş, dost. Orada herhalde bozuldu, neye bozuldu bilmiyorum. İşte zaten o gece karar verdim: Artık beraber yaşamak hayati bir tehlike gösteriyor diye. Eve geldik, bizim evimiz beş katlı bir ev... Beşinci kata çıkıyoruz. Beşinci kata ağır darbeler alarak çıkıp sonra son bir büyük darbeden sonra kendimi kaybettiğimi ve uyandığım zaman bir sıcak kan gölünde uyandığımı gördüm. Ve benim için artık bunun savaşı, sevgisi, duygusu kalmamıştı. Çünkü sonunda ben yok oluyordum.

O gece İpek'in burnu kırılmıştı.

Kendisini odaya kilitledi ve sabaha kadar ağladı.

Kararlıydı; boşanacaktı.

Sabah uyandığında kocasını kapının önünde uyuyakalmış halde buldu.

Yüksel: “Günde on dört-on altı saat dolaşıyoruz. Her an seni düşünüyorum.”

Gece yazdığı mektup, başucundaydı:

Sevgilim aşkım,

Sana her hissettiğim şeyi hiçbir zaman yanında söyleyemedim.

Neden acaba?

Bana karşı azaldığını, hatta yok olduğunu söylediğin hislerinin vardığı seviyeden belki!

Belki de kalbinin artık herkese açık olduğunu söylediğin için...

İpek belki sana karşı kabul edilmeyecek kusurlarım olmuştur, lakin her bir kusurun altında acaba bir sevginin tezahürü yatmıyor muydu?

Aşkım sana karşı en haşın, kaba, hatta –söleyeyim– iğrenç olduğum anlarda acaba sana olan aşkımdan tevellüd eden [doğan] bir ümitsizlik, bir ne yapacağını bilememek yok muydu?

Bir dans, bir santim yüksek etek, bir büyük aşta ne ifade eder?

Kader biliyor musun? Çünkü sevgilim, sen kendini bile bile veya bilmeden feda etmiş birisin. Hayatını feda ettiğin kimseden uzaklaşmak... Tek bir türlü azabın bana yeteceğinden emin ol. Eşsizim benim. Seni seviyorum.

Yükselinden İpeğime

İpek Kıramer

Avrupa Konseyi'nin başkan yardımcılığına seçildiğini söyledi. "Bana biraz zaman tanı, rica ediyorum. Dört-beş ay. Bu, benim geleceğim. Bana yardımcı ol," dedi. Ben de kabul ettim. O arada Lale'ye hamile kaldım.

Tam ayrılmayı düşündüğü aşamada, içkili bir gecenin sonunda, yeni bir çocuğa hamile kalmıştı İpek...

Ama ilk çocuğun kurtaramadığı bir evlilik, ikinci çocuğu kaldıramazdı. Kaldıramadı da...

İpek Kıramer

Normal gidiyordu, artık başka bir fiziksel darbeye karşılaşmadım. Fakat yerini başka şeyler aldı; belki ben artık uzaklaşmıştım. Bebeğini bir ara aldırma istedim ama cesaret edemedim. Sonra bir kişiye karşı platonik bir duygu duydum. Bu, bir sığınma gibi bir şeydi, onu da birine söyledim, "Bu adamı çok beğeniyorum," diye, o da kulağına gitmiş.

İpek'in kendisinden 25 yaş büyük bir jinekoloğa ilgi duyması, iplerin hepten kopmasına neden oldu.

İpek, yanında ilk çocuğu, karnında ikinci çocuğuyla evi terk edip annesinin evine taşındı.

Adnan Menderes'in ikinci torunu için, doğum sancıları bu koşullar altında başladı.

"Belki bir erkek çocuk aileyi toparlar" umudu hâlâ akıllardaydı.

Ama onları bir oğlan müjdesi değil, bir trajedi bekliyordu.

İpek Kıramer

Gerçekten bir trajedi... Lale'yi doğuruyorum, kime doğuruyorum? Onu hasretle bekleyen bir baba, bir aile yok. Yalnız başına, gayet bozuk bir psikolojiyle doğum masasına yatarsanız neler hissedersiniz? Tabii ki doğuramadım... Dört buçuk saat ölümle kalım arasında çok ince bir çizginin olduğunu hissettim. Ve artık, "Tanrım beni al," dedim. Ölmeye

hazırdım, kurtuluş olmadığı için... O kadar büyük bir sancı... Herkes savaş veriyor. Nedense operasyona gitmek istemediler, çocuğun boynunda üç-dört tane kordon var, onları çözemiyorlar. Çok bağıramıyorum da... ama yalnız o anda hissettiğim, Tanrı ve benim olduğum ve de acılarım, bu acılarım, fiziksel acılarım, manevi acılarım, çocuğun geleceği... Doğurabilecek miyim? Artık kurtulayım... Bütün bu duyguların karmaşasında bir insanı düşünebiliyor musunuz? Ve sonunda bir ses, hayata "Merhaba!" diyor: Yağlar içinde tombul bir kız doğdu.

Ölümle burun buruna olduğu bu anlarda, Yüksel Menderes eşinin yanında değildi. Doğumdan bir süre sonra hastaneye geldi ve karısına hiç uğramadan bebeği görmeye gitti.

Lale'yi uzun uzun inceledi, yanındakilere dönüp, "Bu çocuk bana benzemiyor," dedi ve oradan ayrıldı.

İpek ve Yüksel Menderes, Lale'nin doğumundan bir hafta sonra boşandılar.

Birbirlerini bir daha hiç görmeyeceklerdi.

İpek Kıramer

Ondan sonra beni çok sayan, seven bir kişi bana resmen evlenme teklif etti. Bunu hisseden biriydi zaten... Çok eskiden tanıdık biriydi. Onunla hemen evlendim; çünkü dışarıda kaldığınız zaman telefon ediyorlar, film teklif ediyorlar. Çok çeşitli şeyler oluyor... Korktum. Yalnızdım ve de güçsüzdüm. Anneme de çok ağır bir yük vermek istemedim.

Işık babasında, Lale annesinde kaldı.

Ama iki yaşına geldiğinde hâlâ konuşamıyor, yürüyemiyordu. Doktorlar "retarde" teşhisi koydular. Fiziksel ve ruhsal olarak yaşının gerisinde bir gelişim gösterecekti.

İpek Kıramer

Hiçbir şeyden habersiz genç bir kadın düşünün, 23 yaşında... Çocukla ikimiz yatak odasında karşı karşıya kaldığımız anda dedim ki, "Nasıl yapayım ben şimdi, onu öldüreyim, sonra kendimi öldüreyim, sonra..."

O kadar büyük bir facia var ki önümüzde, yani aşılması çok büyük bir dağ, Everest'ten daha yüksek bir dağ var; nasıl tepeye çıkacağız, nasıl becereceğiz? O zamanki tıbbi koşullar da belli. Ve biz başladık hastane, doktor, ilaç her bir şeyi denemeye...

Şimdi herkes için çok zor bir dönem başlıyordu.

Yirmi üç yaşında, ruhunun bitkinliği yüzüne vuran İpek, küçük kızı için bakım kurslarına giderken, Yüksel Menderes özel hayatındaki çözölmeyi siyasette de yaşıyor ve AP'den istifa ediyordu.

Artık ikisi de mücadeleden yorulmuşlardı.

1970 başında Yüksel Menderes son bir denemeye karar verdi.

Her şeyi unutarak, İpek'le yeniden evlenip çocukları da alarak Çakırbeyli'ye, babasının çiftliğine dönmeyi düşündü.

Adnan Menderes'in de idamı öncesinde, Yassıada'da kurduğu düştü bu...

O zaman da çok geçti.

İpek Kıramer

"Tekrar birleşelim, ben milletvekilliğinden istifa edeceğim, ya sefirlik isterim, dışarı gideriz veyahut çiftliğe gideriz, onun istediği gibi olsun, fakat ne olur geri dönsün, onsuz yaşayamıyorum," demiş. Çok etkilendim. Doğrusu ruhum gitmek istedi. Bizi birleştiren faktörlerden biri de çocuklarımdı, fakat aklım gitmemem gerektiğini söyledi. Bir de çok gururum kırılmıştı, incinmişim... Gitmeyeceğimi haber verdim 15 gün sonra... 15 gün direndim, düşündüm ve ondan sonra vazgeçtim.

Son şans da kaçırılmıştı.

Artık iki yıl Yüksel Menderes, İpek'in rüyalarında yaşayacaktı.

Ve bu rüyaların sonuncusu gerçek olacaktı.

İki yıl sonra...

8 Mart 1972, Çarşamba

İpek Kıramer

Rüyamda bir morg... Morgda yatıyorum, yanımda Yüksel yatıyor, Yüksel'in ölüsünü alıyorlar, diğer tarafıma geçiriyorlar, morgdayım ama... Kapı çalındı, uyandım. Kadın, "Hanımefendi, sizi gazeteden arıyorlar," dedi bana... Kalktım kim arıyor diye... Ertuğrul Akbay o zaman *Günaydın*'da muhabir... Kendisi gelmek istiyormuş eve, ben de zannettim ki bu velayet davalarıyla ilgili röportaja gelecek. Kapıdan içeri girdi flaşı açtı, çok misafirperver davranınca o da halinden utandı gerçekten, çekip gidecek miydi, ne yapacaktı bilmiyorum. Sonra içeri geldi oturdu, çay içtik derken, "Nedir konu?" dedim. Ben, evlendi diye düşündüm, o kadar kötü şey umamıyorsunuz yani. "Yüksel Bey'le ilgili," dedi. "Nedir konu, evlendi mi?" dedim, "Hayır daha kötü," dedi. "Ne yani, öldü mü?" dedim, "Evet," dedi.

Kırk bir yaşındaki Yüksel Menderes, o akşam Kavaklıdere Güney Apartmanı'ndaki 10 numaralı çatı katında misafirlerini uğurlamış, yalnız kalmıştı.

Saat ilerleyince çoğu kez yaptığı gibi, bir miktar yatıştırıcı almış, üzerine bir şişe viski içmişti.

İpek'in eski mektuplarını okudu, onları birer birer salona yaydı.

Sonra, tıpkı 11 yıl önce Adnan Menderes'in son saatlerinde yaptığı gibi, kâğıda kaleme sarıldı ve yine tıpkı babası gibi en yakınında hissettiklerine birer mektup yazdı.

Önce kuzini Sevin'e:

Artık yaşama gücümü kaybettim. Hayatta kaderin bütün cilveleri beni buldu. Kötü hadiseler karşısında daha fazla tahammül gösteremiyorum.

Sonra annesi Berin Hanım'a...

Sevgili anneciğim

Ölümüm yaklaştı. Biraz sonra öleceğim. Şunu bil ki, babamdan daha kötü şartlarda gidiyorum. Çocuklarım sana emanet, metin ol ve beni affet. İpek için kötü düşünme...

Ve nihayet son mektup, boşandığı eşi İpek'e...

Yıllar önce beni seven, benim de sevdiğim eşsiz sevgilim...

İpeğim... Canım İpeğim...

Sana bazı günlerimizin hatırası olarak benden kalan biçare buseyi bırakırım. Ne olur eşsiz sevgilim, aşkımızın eseri olan çocuklarımızı sen kabullen. Seni sevdim. Yanından uzak olsam da yine sana yakınım. Gerisi boş. Bir an için var, sonra yokuz. Ne olur kabir acımı paylaş. Seni severek sana veda ederim.

Yazısını bitirince kahverengi takım elbisesini giydi. Kravatını taktı.

İpek'le nikâh fotoğraflarının bulunduğu mavi kapaklı albümü ve yeşil yorganını mutfığa taşıdı. Babası Adnan Menderes'in çerçeveli resmini tezgâhın üzerine yerleştirdi.

Havagazını açtı ve yere serdiği yorgana sırtüstü uzandı.

Sabah 07.30'da eve gelen hizmetçisi, Yüksel Menderes'in cansız bedenini buldu.

Evliyazadelerin uğursuz soyağacında bir kurban daha verilmişti.

İpek Kıramer

Çok derin bir üzüntü hissettim, çok derin bir üzüntü... Benim için, çocukları için, vatan millet için gerçekten çok üzüntülü, olmaması icap eden şeyler yaşandı. Yani eğer onun ruh hali sağlam olsaydı; bugün bizim torunlarımız vardı; o belki başbakan değil ama dışişleri bakanı

olmuştı. Güzel bir partisi vardı. Türkiye'yi o ileri götürecekti babasından sonra. Ondan öğrenilecek çok şeyleri olan biriydi, entelektüel bir Türkiye'nin temellerini atabilecek bir adamdı. Çok şeyler yapabiliirdi, tercih etmedi. Daha ne söyleyebilirim ki.

On sekiz yıl sonra...

1990 yılının 17 Eylül günü, yani İmralı'da Menderes, Zorlu ve Polatkan'ın asılışının 29. yıldönümünde devlet, yaptığından utandı ve bu üç devlet adamına itibarlarını iade etti.

Menderes, Zorlu ve Polatkan'ın naaşları idamdan sonra gömüldükleri İmralı'dan devlet töreniyle İstanbul'a getirilecek ve onlar için yaptırılan Anıt Mezar'a gömülecekti. Menderes ailesi başta olmak üzere eski demokratlar ve devlet erkânı törene davetliydi.

Ancak Adnan Menderes'in Yüksel ve İpek'ten olma torunlarına davetiye gelmemişti. İpek, kendini iki kızıyla yapayalnız hissetti ve Cumhurbaşkanı Özal'dan yardım istedi.

İpek Kıramer

Köşkü aradım, rahmetli Turgut Özal'ın kalem-i mahsusuna haber bıraktım.. Çünkü organize edenler de onlar diye düşündüm. "Ne biçim şeydir? Menderes ailesinin torunları niçin bu törende davetiye almadı?" dedim; tabii çok kızdım esasında. Lale'yi göndereceğim, arabanın telefonu çaldı ve özel kalem müdürü telefonda, "İpek Hanım, Lale'yi nereden ve kaçta alalım?" dediler. Sonra geldiler büyük bir itinayla bir kadın polis, bir erkek sivil polis Lale'yi aldılar, kortejde en önde yürüttüler. Lale yorulursa diye yanında makam arabasını yürüttüler. Ve böylece dedesinin töreninde Lale ve Işık hazır bulundu. Yolcu ettiler dedelerini...

Lale, 29 yıllık bir utancın temizlendiği o gün, hiç tanımadığı dedesinin kemiklerinin peşi sıra yürüdü.

Onun başına gelenlerin izlerini bedeninde taşıyordu.

Kravat iğnesindeki pırlantayı ise parmağında...

Tarih, Eylül'ün 17'siydi.

29 yıl önce o gün, dedesini asmışlardı.

Lale, bugün annesinin atölyesinde çalışıyor. Resim yapıyor, sergiler açıyor.

Işık, Paris'te yaşıyor, yazarlık yapıyor.

İpek, Türkiye çapında bir modacı... Adı, kadın iç giyiminde artık markalaşmış durumda... "Menderes'in gelini" unvanından hiç utanmadan ama ona yaslanmadan, dimdik ayakta kalabilmiş olmanın gururunu yaşıyor. Ve yaşamıyla, insan ömründe umudun hiçbir zaman tükenmeyeceğini kanıtlıyor.

İpek Kıramer

Yaşam size bir tokat attığı zaman ya yere devrilirsiniz ya da güçlenmek için bazı şeyler yaparsınız. Ben ikincisini tercih ettim. Ve bugün

bütün olanlar, İpek Kıramer'in doğuşu, hiçbir zaman Menderes soyadını kullanmadan iş hayatına atılmam bir şeydir, bir milenyum yarattım kendi yaşamımda. Ailemle, işimle, kendimle çok iftihar ediyorum. Gurur duyuyorum; memleketimle, memleketimin insanlarıyla gurur duyuyorum. Hiçbirimiz, ne Türkiye ne ben ne de ailem bunlara layıktık. Ama biz bunun üstesinden geldik. Bütün gençler de böyle olmalı diye düşünüyorum; bıkmamalı, vazgeçmemeli mücadeleden... Bana desene ki, "Bugün tekrar aynı izdivacı yapar mıydınız?"; "Yapardım," derim. Yine yaşardım.

Yıldız-Şükran

Canım... Güzelim!

Bir bitmeyecek mektuba daha başlıyorum.

Şikâyet yok.

*Kime, neyi şikâyet edeyim? Hepimiz ayrı kaderi paylaşıyoruz
ülkemizde...*

Sen?

*Başka bir ülkede... misin? Onu da bilmiyorum. Ama işte sen
benim ağlama duvarım olduğun için herhalde ve alıştığım için sana
dert yanmaya... Hep sen varsın canım yaşadıkça da karşımda...*

*Bahar geliyor, erguvanların açmadı hâlâ. Bir sıcak, bir so-
ğuk... İnşilaktaki manolyalar erken açtı gene üşüdüler, keyifsizler
şimdi... Oy kullandım, baktım iyice senin için de... Hayır, mutlu
değiller onlar da...*

Bu mektup, Yıldız Kenter'den 46 yıllık sevdalısına...

Yani Şükran Güngör'e...

*Bu mektup, onu yitirdikten beri ona yazdığı karşılıksız mek-
tupların kim bilir kaçıncısı...*

Tükenmeyen bir aşkın, katlanan bir özlemin anısı...

*On yıllarca baş başa yaşadıkları evin salonunda, birlikte çek-
tirdikleri son resmin yanı başında, birlikte seyrettikleri Boğaz
manzarasının karşısında yazıyor bu satırları Yıldız Kenter...*

*Gün boyu oynuyor, çalışıyor, üretiyor ama yalnız kaldığında
ille yazıyor. Hayatında hep var olmuş aşkı böyle yaşıyor.*

Hariciyeci Ahmet Naci Bey'in kızıydı Yıldız Kenter...

İki dil bilen Ahmet Naci Bey, Glasgow Üniversitesi'nde elektrik mühendisliği tahsil etmiş, Lozan Konferansı'nda İsmet Paşa'nın yardımcılığını üstlenmişti.

1920'lerin başında Londra'da tanıştığı İngiliz Olga Cynthia ile evlenmişti.

Yeni ismiyle Nadide Hanım, Ahmet Naci Bey'le Ankara'ya yerleşti ve bu evlilikten, önce Nedim, sonra Mahmut ve 1928'de de Yıldız doğdu.

Nadide Hanım'ın ilk eşinden olan Jack ve son çocukları Müşfik'le beş çocuk sahibi olmuşlardı.

Yeni kurulan başkentte mutluydular.

Ta ki yeni bir yasayla, hariciyecilerin yabancı kadınlarla evlenmeleri yasaklanıncaya kadar...

Şimdi Ahmet Naci Bey, eşiyle işi arasında bir tercih yapmak zorundaydı.

Yıldız Kenter

Benim annemin cevabı: "Ne üzülüyorsun? Boşa beni, yoksa sevdiğin işi bırakacaksın." Babam Ayan Azası Galip Bey'in oğlu... "Benim çocuklarım oldu artık, böyle bırakamam," diyor. Sonra birtakım güzel imkânlar çıkıyor ama yine annemin deyimiyle "bir gizli.el itekledi hep-sini..." O imkânlar kullanılamıyor ve bizim için düşüş dönemi başlıyor. Babamın içki dönemi başlıyor.

Ahmet Naci Bey, eşini terk etmeme uğruna çok sevdiği işini kaybetmişti. Bunun acısını içkiyle telafi etti.

Ve aile sıkıntılı, kavgalı, zor bir döneme girdi.

Bu zor dönemde Nadide Hanım, bir yandan eşiyle ve çocuklarıyla uğraşüyor, bir yandan da zengin ailelerin çocuklarına İngilizce ders vererek eve ekmek getirmeye çalışıyordu. Bir ara İngiliz Elçiliği, kendisini çocuklarıyla birlikte İngiltere'ye göndermeyi önerdiyse de istemedi.

Kendisi için işini terk eden eşini, ne olursa olsun terk etmeyecekti.

Yıldız Kenter

Annem tabii ki birçok dönem hem annemiz oldu, hem de babamız. Taşınma dönemlerimiz vardır bizim, nerede ucuz ev varsa oraya taşınırdık, o dönemlerde babam yok olurdu ortalıktan. Annem araba bulur, o soba borularını, tel dolapları yüklenir, arabacının yanına da oturur, biz de bir yerlere sığırsak sığırız, tıngır mıngır taşınırdık. Baba, yerleşinceye kadar herhalde meyhanelerde, orda burda veya hut arkadaşlarıyla vakit geçirirdi; sonra gelirdi.

Bu ortamda Yıldız Kenter daha 11 yaşındayken Ayşe Abla Çocuk Kulübü'nde tiyatroya adım attı.

Yıldız Kenter, tiyatro kariyerinin ilk basamaklarında.

Ailesi, bu tiyatro tutkusuna bir süre ilgisiz kaldı.

Ancak Ankara Kız Lisesi'nde okurken birden hayatı değişti.

İkinci Dünya Savaşı'nın kızıştığı o günlerde, Ankara Devlet Konservatuvarı'na –annesine rağmen– babasının sayesinde yazıldı.

Yıldız Kenter

Benim konservatuvara girmemi de o sağladı. Çünkü anneme veya ağabeyime kalsaydı belki de konservatuvara giremeyecektim; gizli kaydetti beni. Bütün kâğıtlarımı aldı. Ankara Kız Lisesi'nin birinci sınıfındaydım. Beni götürdü usulca konservatuvara yazdırdı. Acı çektiğimi görüyordu. Ve inatçı olduğumu da biliyordu. Çok yardımcı oldu bana ama sonradan annem ve ağabeyim de çok sahip çıktılar; arkamda yumuşacık bir yastık gibi durdular:

“Hep aşk vardı” ... Hep de
hüzün...

Harp yıllarıydı. Karartma vardı. Ekmek, şeker karneye bağlıydı.

Ama harbin eziyetini, konservatuvarın penceresinden dışarı taşan piyano, keman, flüt, obua sesleri; şan, opera, tiyatro çalışan insan sesleri unutturuyordu.

Yıldız Kenter, konservatuvarı sınıf atlayarak 1948'de bitirdi. Devlet Tiyatroları'nda çalışmaya başladı.

Ve Shakespeare'in *On İkinci Gece* oyunuyla ilk kez sahneye adım attı.

Devlet Tiyatroları'nda 11 yıl çalışacak, *Yağmurcu*, *Gilgamiş*, *Finten*, *Gelin*, *Şatoya Davet*, *Miras*, *Öfke*, *Çöl Faresi* gibi 24 oyunda sahne alacaktı.

İlk evliliğini de o dönemde yaptı. Eşi Nihat Akçan da kendisi gibi tiyatrocuydu.

1952'de, kızları Leyla doğdu. Ama bu evlilik yürümedi.

Boşandıktan sonra 1950'lerin ortalarında, Rockefeller bursuyla Amerika'ya gitme şansı doğdu Yıldız Kenter'e...

Eski bir evliliği geride, kızı Leyla'yı annesinde bırakıp gidecekti.

Bavul topladığı o günlerin birinde, arkadaşlarını eve veda yemeğine çağırdı. Ve o yemekte, hayatının unutulmaz olaylarından biri oldu:

Yıldız Kenter

Rica ettim, "Baba biz arkadaşlarla yemek yiyeceğiz, içme," diye. "Baba n'olur içme," dedim. "İçmem kızım, içmem yavrum," dedi. Müthiş inandırırdı, inandım. Eve geldim içkili...

Kenter o gece olanları yıllar sonra *Hep Aşk Vardı* oyununda şöyle anlatacaktı:

Ee, aşkolsun baba, hani içmeyecektin bugün, söz vermiştin bana... Gidiyorum yarın ama Amerika'ya! Yani şu evde gönül rahatlığıyla üç-beş arkadaşımı bir veda yemeğine çağıramıyorum, di mi... "İçmedim," deme Allah aşkına, şu haline baksana... İlkide bir de içeri, odaya gidip

gelip içiyordu boyuna... Al işte, şişe de burada! İçirtmeyeceğim bunu sana baba, bırak diyorum...

Ah! Ah! "Cehennemin dibine kadar yolun var!" dedi bana, "Git, gelemes ol. Gelecek olursan da beni bulma inşallah!.." Bu sözler tokattan beş beterdi! Kıymık gibi saplandı kafama, bir daha hiç çıkmamacasına... Böyle gitmiştim işte Amerika'ya...

Yıldız Kenter

Ben dönmeden kaybettik onu. "Gelirsen de beni bulma!" demesi bir saplantı oldu kafamda, yüreğimde, etimde... Onu sık sık anımsarım. Geldiğim zaman bulamadım onu; zaten bıraktım da geldim her şeyi.... Bursu yarım bıraktım da döndüm...

Amerika'da oyunculuk ve hocalık üzerine çalışıp döndükten sonra tiyatroya kaldığı yerden devam etti Yıldız Kenter...

Hayatının akışını değiştirecek adamla da o günlerde karşılaştı.

Yıl 1956'ydı.

Şükran Güngör.

Bir akşam Küçük Sahne'de oynanan *Dümkü Çocuk*'u izlemeye gitmişti. Sahnedeki bir oyuncu dikkatini çekti.

Yıldız Kenter

Ben Şükran'ı ilk Küçük Sahne'de *Dümkü Çocuk*'ta izledim, çok beğendim. Heyecanla oynuyorlardı, çok beğendim Şükran'ı, etkilendim. Ne söylediğini, neden söylediğini, nasıl söylemesi gerektiğini, nasıl davranması gerektiğini bilen ve sükûnetiyle etkileyen bir oyuncuydu. Sonra Ankara'ya geldi ve zaman zaman Muhsin Bey'in odasında ya onu beklerken, onun sekreterinin yanında onu gördüğüm zamanlar sinirime dokunmaya başladı Şükran. Kendisi bunu çok iyi bilir; bej renkli bir ceket, kahverengi pantolonu vardı; en çok onları giyerdi. O zaman hiçbirimizin fazla bir şeyi yoktu, onun da yoktu herhalde... Sonra bir oyunda beraber oynadık.

Şükran Güngör

Benim münasebetsiz bir rolüm vardı, "Niye Muhsin Bey bunu sana verdi, İstanbul'dan getirtiyor konservatuvardan mezun olmamış bir insanı, Devlet Tiyatrosu'na alıyor, ne diye fırlatacak bir rol vermiyor sana?" dedi.

Şükran Güngör, 1926 yılında Aydın'ın Çine ilçesinde doğmuştu.

Babası, Çine belediye başkanıydı.

Tiyatroyla, ortaokul yıllarında Halkevi'nde tanışmış, sonra İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ndeki eğitimini yarıda bırakarak, 1951'de Muhsin Ertuğrul sayesinde profesyonel tiyatroya adımını atmıştı. 1956'ya kadar Küçük Sahne'de oynamış, ardından Devlet Tiyatrosu'na geçmişti.

Muhsin Ertuğrul, Şükran Güngör'ü Ankara'ya gönderdiği dönemde, Yıldız Kenter'e *Öfke*'yi sahnelemesini önerdi. Ve ölümsüz ikili, bu oyunla aynı sahnede buluştu.

Yıldız Kenter

Provalar başladı. Ben müthiş titizleniyorum, Şükran son derece rahatsız, "Bir daha alalım orayı, o öyle değil de böyle"... Bildiğimden de değil fazla ama ödüm kopuyor, Ebert'ten gördüklerim, dışarıda gördüklerim... Bir de titizliğim, korkaklığım gelince... Şükran rahatsız. Derken bir telgraf aldım Şükran'dan, "Kusura kalmayın, ben beceremiyorum galiba ve affımı rica ediyorum," diye.

"Hay Allah ne yapacağım ben şimdi? Ne yaptım ben?" dedim. "Kötü bir şey mi yaptım? Kıracak bir şey mi yaptım Şükran'a?" Kimseden pek ses gelmedi, herhalde onlar da pek hoşnut değillerdi benden... Telgraf çektim, "Telgrafınızı aldım, kabul etmiyorum, yarın sizi provada bekliyorum," diye. Geldi provaya, ondan sonra dedim: "Ne oldu?" "Ben," dedi "'Hak' diyorum kesiyorsun, 'huk' diyorum kesiyorsun, herhalde beceremiyorum hissine kapıldım." "Tanımıyoruz birbirimizi," dedim. "Tanıdığımız zaman birbirimizi belki bana hak vereceksiniz, belki hak vermeyeceksiniz ama beni anlayacaksınız. İçinde bulunduğum koşulları daha iyi değerlendireceksiniz." Ondan sonra dost olduk. İlk dostluklar biraz çekişmeyle başlamış.

1958'de Türk tiyatrosunun efsane ismi Muhsin Ertuğrul, Devlet Tiyatroları genel müdürlüğünden uzaklaştırıldı.

1959'da da Şükran Güngör, Yıldız Kenter ve Müşfik Kenter de Muhsin hocalarının peşinden Devlet Tiyatroları'ndan ayrıldı.

Hep birlikte İstanbul'a göçtüler.

Hep Aşk Vardı oyunundan:

Bırakıyorum hepsini ve ağlayarak, gülerek dönüyordum; hep burnumda tüten güzelim İstanbul'a... Politika girmişti tiyatroya... Cepheler oluşuyordu. Vatan cephesine kaydetmek için peşimizde adamlar dolaşıyordu... Ama bize asıl dokunan, politikadan hep uzak durmaya çalışan Muhsin Hoca'nın tiyatrodan uzaklaştırılışındaki çirkinlikti... Aman Yabancı... Biz niye pisletiyoruz her şeyi bilmem ki...

Sahnede birlikte.
Dostluk aşktan
önce geldi.

Şükran Güngör

Muammer Karaca, rahmetli Muhsin Bey'le anlaşmış. "Ben de oynayayım bu sene senin tiyatronda," demiş Muhsin Bey ona... Ya da aradaki bazı insanlar söylemiş. Muhsin Bey böyle şeyleri kolay kolay söylemezdi. Ve o tiyatroyu tutmuş, burada bir kadro teşkil etmiş. Beni de çağırdı, geldim. Zaten iş yok, güç yok, İstanbul'da tiyatro da yok ve hemen gittim. Sonra Müşfik'le Yıldız da geldiler. Onlar Londra'daydılar Muhsin Bey bu teşebbüse geçtiği zaman. Onlar da İstanbul'a gelince bende güller açtı tabii... Çok sevindim.

Aslında Ankara'dan ayrılırlarken kafalarında kendi tiyatrolarını kurma fikri vardı.

1961 girdiğinde somut adımlar atıp "Kent Oyuncuları" topluluğunu kurdular. Bu arada bir bina sahibi olmak için de girişimlere başladılar.

Ama paraları yoktu.

Bu sorunu, ilginç bir yöntemle aşmaya çalışacaklardı.

Yıldız Kenter

Tiyatroyu yapmaya yeni başladık. Talat Halman, "Koltukları satın da biraz para toplayın," dedi. Bana çok cazip geldi. Fakat bir türlü yürümüyor. Gidiyorum herkese anlatıyorum, bir-iki ev almışız, orada tiyatro yapmak üzere, rahmetli Kâzım Taşkent de, "Temelleri çıkmadan vermem para," dedi. Temellerini çıkarmak için de para lazım halbuki... Kimse koltuk satın almıyor, oraya buraya koşuyorum; "Vazgeç bu işten," diyorlar, "koltuk satarak bu iş olmaz." Sonra bir gün Nezihe Araz, beni Ulviye Bengüsu Hanım'a götürdü, ona anlatırken içeri biri girdi, Erol Simavi'ymiş, ilk defa gördüm. İçeri bile girmedi, şöyle dışardan dinledi. "Bak Erol kim var burada," dedi Ulviye, "bak neler anlatıyor," dedi. 10 koltuk aldı Erol Simavi. İlk alan, 10 koltuk aldı. Böyle bir şey olamaz, bir mucizeydi. Ondan sonra koltukları her satmaya gittiğim yerde bu sefer, "Erol Simavi Bey, 10 tane aldı," diyordum. Bir tane, iki tane, bazısı üç tane, ama genellikle birer-birer, ikişer-ikişer epeyce para toplandı. Temelini biraz çıktık tiyatronun...

Koltuk satmak için kapısını çaldıklarından biri de İsmet Paşa'ydı. Paşa, tiyatroya meraklıydı. Kenterleri sahnede izlemişti. Dahası Yıldız Kenter'in babasını Lozan'dan tanıyordu. Ama koltuk satın almaya gelince işi şakaya vurdu:

"450 koltuğu nasıl idare edeceksiniz; ben bir tanesine zor sahip oluyorum," dedi. Almadı.

Dayanışma gerektiren bu zorlu günlerde Yıldız Kenter ve Şükran Güngör, hem iş hem de özel hayatlarında ayrılmaz bir ikili haline gelmişti.

Yıldız Kenter, elleri babasının elleri kadar “yumuşak ve şefkatli dokunan” bu adamın yol arkadaşlığından etkilenmişti:

Yıldız Kenter

Bu arkadaşlık, bizi evliliğe kadar getirdi. Ne annem istedi ne de onun annesi. Fakat biz öyle büyük çatışmaların insanları değildik. Düzensiz, kaypak, zor bir yaşamdan sonra güveni, huzuru, hoşgörüyü, anlayışı arayan, saygıyı arayan iki insandık. Bizi bunlar çok yakınlaştırdı. Ve bunlara ikimiz de çok dikkat ettik. Aşk bunlardan sonra geldi.

Şükran Güngör

O beraberlikte, çalışma esnasında, işine bağlılığı, vücudunun sahneye hâkimiyeti, oyundaki duygularını çıkarmaktaki ustalığı, saçı, başı, yüzü, kirpiği, hepsi bana tesir etmiştir. Ve yavaş yavaş bu bende, çok önce aşka dönüşmüştür.

Yıldız Kenter

Şükran çok evlenmek istemiyordu galiba. Ben de çok evlenmek istemiyordum. Fakat ömrümüz beraber geçiyor ve gizli bir yaşam gibi böyle, bu hoşumuza gitmemeye başladı bizim... Toplum ve çevre baskısı çok tuhaf, maalesef zaman zaman etkileyici; ama bu bizim işimize yaradı bir yerde. Ve biz, “Mademki böyle bir şey var, evlenelim,” diye karar aldık. Şükran’ın annesi geldi İstanbul’a. Biz Teşvikiye’de oturuyorduk, görücüye çıktım ben; ama tabii çocuklu bir kadını, ama beni çok sevdiğini söylemiş. Kahve yaptım, ikram yaptım. Ben de onu çok sevdim.

Lakin Yıldız Kenter’in annesi, Şükran Güngör’ü pek sevmeydi.

Damat adayını biraz “köylü” bulmuş, kızının bu “parasız pulsuz” adamla evlenmesini istememişti. Kızının kendi çektiklerini çekmesini istemiyor, onun için mücevherler, kürkler içinde bir hayat düşünüyordu.

Aslında Şükran Güngör’ün ailesi de evlenip boşanmış, çocuk sahibi bu kadına çok sıcak bakmamıştı.

Ancak onlar kararlıydı.

Bir dost evinde nikâh töreni. Ertesi gün sahneye çıkacaklar.

1964'te tiyatroculara yaraşır bir şekilde, bir oyun ertesinde, gözlerden uzak bir evde nikâh masasına oturdular.

Yıldız Kenter

Nikâhımız gizli oldu. *Pembe Kadın*'i oynadık. Kıyamet kopuyor, biz de mutluluktan havalarda uçuyoruz, gizli evlendik. Ne balayı ne bir şey. Nikâh oldu, ertesi gün oyuna çıktık, *Pembe Kadın*'i oynadık.

Bir süre ikisi de bu evliliği ailelerinden gizledi.
Bir alışma dönemine ihtiyaç olduğuna inanıyorlardı.
Henüz bir evleri bile yoktu.
Evli oldukları halde ikisi de aileleriyle oturuyordu.

Zaman içinde Yıldız Kenter, annesini de, kızını da Şükran Güngör'e aliştirdi.

Şükran Güngör de Yıldız'ını kendi ailesine...

Şimdi hem özel hayatlarında hem tiyatrodaki yepyeni bir sayfa açılıyordu.

Yıldız Kenter ve Şükran Güngör evlendikleri yıl, *Pembe Kadın* filmiyle beyazperdede birlikte boy gösterdiler.

Yıldız Kenter daha 1951'de ilk filmi *Vatan İçin*'i çevirmişti.

Ardından, Memduh Ün'ün yönettiği *Ağaçlar Ayakta Ölüyor*'de sinemada da var olduğunu kanıtlamış, *Anneler ve Kızları* filminde ise kızı Leyla'yla oynamıştı.

Ama *Pembe Kadın*, bu çiftin nasıl uyumlu bir ikili oluşturduğunu kanıtlamıştı.

Sadece sahnede değil, perdede ve evde de...

1968'e geldiğinde ikisi için de her şey yoluna girmiş gibi görünüyordu.

Bir tanışları sayesinde, bütçelerini zorlayıp Bebek'te bir ömrü birlikte paylaşacakları evlerine taşındılar.

Kızları Leyla'yı, İngiltere'ye okula yolladılar.

Ardından bir başka hayal daha gerçek oldu ve Kenter Tiyatrosu binası bitti. Bekçisinden oyuncusuna kadar herkesi ortak etmiş, bu arada da büyük borca girmiş ama başarmışlardı işte...

Bundan böyle kendileri sahneleyecek, kendileri yönetecek, kendileri oynayacaktı.

Gündüz sahnede, gece evde hep beraberlerdi.

Yıldız Kenter

Oynadığımız o kadar çok oyun var ki... *Harold ve Moud*'da, *Küçük Mutluluklar*'da, bazı küçük rollerin büyük oyuncusuydu Şükran... Şükran'ı izlediğim zaman, rolün küçüğü büyüğü yok, gerçeği çıkardı ortaya... Küçük roller oynadığı zaman. Ve bazı rollerde siler süpürürdü, o kadar sessiz sakin bir kavrayışı olurdu.

Şükran Güngör

O benim devamlı hocam. Yani konservatuvara gitmedim ama Yıldız'dan çok şey öğrendim. Ve bu öğretileri evde de devam etti; zaman zaman sahnede de, tiyatrodan da.

Yıldız Kenter

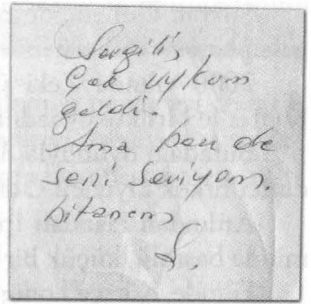
Boş gecelerimizde, eğer mutlaka bir tiyatro görmek istemiyorsak evde oturur, kendimize yemek hazırlardık. Şükran çok güzel rakı içerdi. Ben de içerdim onunla beraber. Şükran, Türk musikisini çok severdi, güzel ut çalardı. Çok güzel bir udu vardı, patladı; sonra ben bir utçu buldum bu udu yaptırdım. Ne kadar sevinmişti o zaman. Zaman zaman buraya Türk musikisinin ustaları gelirlerdi, beraber meşk ederlerdi. Ben, türkülerini ve uzun havaları çok severdim. Uzun hava söylerdi bana zaman zaman, çok hoşuma giderdi, güzel bir sesi vardı.

Yazları Bodrum Turgutreis'te, kışları evde ya da turnede, bazen *Uğurlugiller* kaydında, çoğu zaman sahnede ya da sette... Çalışarak, üreterek, severek yaşadılar.

Yıldız Kenter tiyatrodan geç döndüğünde, uykuya dalmış kocasından küçük notlar bulurdu evde... Bugün hâlâ başucunda sakladığı sevgi notları...

Sevgili, çok uykum geldi. Ama ben de seni seviyorum bitanem...

Ş.

Ancak bu mutluluk tablosu uzun sürmedi.

1970'lerle birlikte sıkıntılar baş gösterdi. Tiyatroyu kurarken altına girdikleri borçları ödeyemez olmuşlardı. Tiyatro zaten büyük gelir sağlamıyordu. Yaptıkları filmlerden de para kazanamadılar. Ve bir dönem, tiyatroları satılığa çıkarılırken eve de haciz geldi.

Yıldız Kenter

Çok sıkıntı çektik. Bir dönem geldi, bu ev saksısına kadar haczedildi. Borçları ödeyemediğim, o küçücük taksitleri ödeyemediğim dönemler oldu. Tiyatromuz satılığa çıktı. Tabii ki canımız sıkıldı ama yılmadık. Gayret ettik, çalıştık, çabaladık, bütün ekipten de yardımcı olanlar oldu tabii, işin üstesinden geldik.

İşte tiyatronun satılığa çıkarıldığı, eve haciz geldiği o zorlu günlerde Şükran Güngör, bir hobisinden para kazanmayı düşündü. Acaba sahnede ut çalıp şarkı söyleyebilir miydi?

Yıldız Kenter

Zeki Müren bizim tiyatroya gelirdi, bir de koltuk almıştı, ona rica ettik, "Sizin altınızda bir yerde çıkabilir mi, tiyatro çok kötü durumda, oradan biraz para kazanabilirse bir katkısı olabilir mi?" diye. "A, tabii," dedi. Eve geldi, resimler çekildi, Şükran'a kostümler dikildi ve sevgili Zeki Müren yok oldu ortalıktan. Ondan sonra bir kırıklık oldu Şükran'da. Udu fazla eline almamaya başladı.

Şükran Güngör, ömrünün son demlerinde birbiri peşi sıra gelen başarı ödülleriyle sevindi.

2000 yılında Zeki Ökten'in *Güle Güle* filminde Yıldız Kenter'le birlikte oynadılar.

Buradaki oyunuyla Antalya Film Festivali'nde "En İyi Yardımcı Erkek Oyuncu Ödülü"nü aldı.

Ardından Handan İpekçi'nin *Büyük Adam Küçük Aşk* filminde başrolü, küçük bir kız çocuğuyla paylaştı.

Filmde, Kürtçe konuşulmasına karşı olduğu halde evine aldığı küçük Duan'la iletişim kurabilmek için Kürtçe öğrenen bir emekli hâkimi oynuyordu.

Bu filmdeki oyunculuğuyla da Ankara Film Festivali'nde "En İyi Erkek Oyuncu Ödülü"nü aldı.

Bu filmde küçük bir rolü olan eşi Yıldız Kenter'le son kez kamera önüne çıkmışlardı.

Ancak büyük tartışmalar yaratan film yasaklandı.

Şükran Güngör bir kez daha sevdiği bir işte küskünlüğe sürükleniyordu.

Bu küskünlükle yorgun bedeni biraz daha çökecek ve Yıldız-Şükran aşkında en acı dönemece girilecekti.

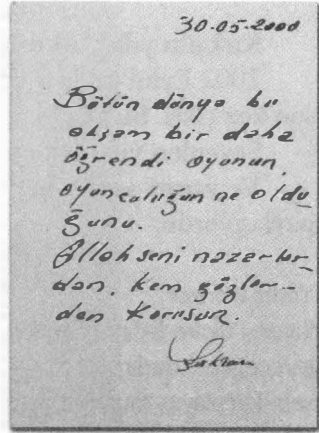
Şükran Güngör, 73. yaş gününü Erol Evgin'in *Bir Sevda Masalı* programının stüdyosunda kutladı.

Yanında her zamanki gibi eşi Yıldız Kenter vardı.

Yıldız Kenter, o günlerde, kendi hayatını anlattığı *Hep Aşk Vardı*'yı oynuyordu. Oyunun galasından eve döndüğünde başucunda, eşinden aldığı notların sonuncusunu buldu:

Bütün dünya bu akşam bir daha öğrendi oyunun, oyunculuğun ne olduğunu... Allah seni nazarlardan, kem gözlerden korusun.

Şükran

Şükran Güngör artık günlerini çoğu zaman evde, Boğaz'a bakan evlerinin penceresi önünde geçiriyordu. Amansız bir hastalığın kendisini ebediyete sürüklediğini belki bilmiyor, belki de biliyor ama hissettirmemeye çalışıyordu.

Yıldız Kenter

Hastalığında bir gün gelmiş, cama dayanmış, sabahlığı vardı üstünde, öyle dışarı bakıyordu. Onun baktığı yerden arada sırada gidiyorum hep bakıyorum, ne düşünüyordu acaba o an. Bir daha göremeyeceğini mi düşünüyordu bunları, daha iyi göreceği bir durumda olacağını mı düşünüyordu bilmiyorum ama o silueti, hiç gözümün önünden gitmiyor.

O tuhaf bir süreçti. Çok çektiği bir dönemdi. Tıpkı Nedim için yaptığım dua, "Al onu yanına... Al onu yanına, çekmesin daha faz-

la..." Şükran'a bunu dedim. "Let go Şükrançığım," dedim, "Let go." Kollarımda duruyordu, yatağında oturur vaziyette. Uzun uzun baktı o ifadeyle gözlerime, sonra yukarı baktı, bir nefes aldı, başı geldi omzumun üzerine... O âni çok yaşıyorum, o âni hiç unutmuyorum, unutmak da istemiyorum galiba. O gözleri, o nefesi ve gidişi... He-men bir telaş oldu ortalıkta, geldiler, son tıki vuruncaya kadar başındaydılar. Öpücüklerle, okşamarla uğurlamaya çalıştım onu. Varsa eğer, huzur içinde, nur içinde olsun.

Kırk altı yıllık bir beraberliğin noktalandığı andı o an...

2002 Eylül'ünde Şükran Güngör yıllarca oynadığı sahneye son kez çıktı. Bu kez bir tabut içindeydi.

Sevenleri yine salonu doldurmuştu.

Ve yarım asırlık hayat arkadaşı, yine onunla aynı sahneyi paylaşıyordu.

Yıldız Kenter

Salonu tıklım tıklım görünce, gayriihtiyari, "Bir dakika ben bir şey söyleyeceğim," dedim çocuklara. "Bir güzel haberim var; ama Emrullah seni karşılayıp mutlaka vermiştir bu haberi," dedim. "'Salon ful dolu efendim,' demiştir sana," dedim. "Salon ful dolu," dedim. Emrullah hep ikisini birden kullanırdı. Öyle bir şey oldu. Varsa bir buluşma ne âlâ... Ben sanmıyorum. Beklemiyorum. Şimdi onunla beraberim. Ben ölünce bitecek Şükran... Benim için tabii... Yakınları, ailesi, sevenleri için yaşayacak.

Bodrum Turgutreis'teki höyükmezar, Behruz Çinici tarafından yapıldı.

Şükran Güngör, bu çok sevdiği beldede, yine çok sevdiği denize karşı yatıyor.

Höyüğün başucunda Antalya'dan getirilmiş iki taş var.

İki de imza:

Şükran Güngör ve Yıldız Kenter...

**Yıldız Kenter'in
hâlâ başucunda
duran fotoğraf.**

Yıldız Kenter

Her şeyi, her şeyini özlüyorum. Hastalığını bile özlüyorum. Zor; fakat evden ayrılmak, kaçmak, evde yaşamamak, başka yatağa göç etmek, hiç öyle bir şey aklımdan geçmedi. Şükran'la yatıyorum, Şükran'la kalkıyorum kafamda ve gönlümde. Çok seviyordu burayı. Burayı hep onun kılmaya çalışıyorum, burada onunla beraber yaşıyorum aslında. Bir tek şeyim var; hep söylediğim gibi dokunamıyorsun, sarılamıyorsun.

Ve kaleme sarılıyor Yıldız Kenter...

Konuşamadıklarını, diyemediklerini, dertleşemediklerini kâğıda döküyor. Sitem ediyor, şikâyet ediyor, iltifat ediyor, ilanlaştırıyor.

Bir ölümsüz aşk, bu karşılıksız mektuplarda sürüyor.

Yıldız Kent

Canon: a 'lk mettyg.
Sine a sinasthona
Antona

Sihraan,

Canine Pigeon,

Beception(

Koca Kafalım

Kara adamın

Eyri basak lomu

Y. luteo-olivaceus.

Bulan cahaya, arka melayu surabadi pinda
Pinda di mutaka. ~~the~~ transluor pizellit lin
Pinda..

Mahmut'un seçtiği afişlerin Resmindeki gibi.
En iyi oyuncu ödülünü aldığında, sinema
kucaklarımızda çoktan fotoğraflarımızdaki gibi..

O resimlere ve kafandaki ^{Sarımsık} sarımsık kesimlerine bakıldığında, büyükte asma, sarmal pütlüğü, sarımsık kesim ve büyükte sarımsık kesim. Kafanda, yüngülmüş, sarmal kesim.

Her yarımdasın. Çiçeklerde, esen rüzgârda
dolan pırıltı, incecik belisen ayda, ~~da~~
Oblunay-da hep sen varım. Yarındasın..
Sana

Sani düşüyorum, senile yaşıyorum.. Sana
 uyumum yok, oysa katli olma noktası
 istiyorum. Dokunuyorum. ~~Sarımsı~~
 Ağlıyorum.

July.

Canım'a ilk mektup

Şükraaaaan!

Canım,

Güzelim,

Bebeğim,

Koca kafalım,

Kara adamım,

Eğri bacaklım,

Yakışıklım,

Bunları çabucak, arka arkaya sıraladığımda gülerdin mutlaka. İnanılmaz güzellikte bir gülüş...

Mahmut'un çektiği resimdeki gibi... En İyi Oyuncu Ödülü'nü aldığımda, sevinçle kucaklaştığımızda çekilen fotoğrafımızdaki gibi...

O resimlere ve kafamdaki sonsuz resimlerine baktığımda, büyük acıma senin gibi gülümseyerek bakmaya ve büyümeye çalışıyorum. Kafamda, yüreğimde, önümde, ardımdasın. Hep yanımdasın. Çiçeklerde, esen rüzgârda, doğan güneşte, incecik beliren ayda, dolunayda hep sen varsın. Yanımdasın.

Seni duyuyorum, seninle yaşıyorum. Sana uzanmak, o şefkatli ellerine dokunmak istiyorum. Dokunamıyorum... Ağlıyorum.

Yıldız

Fatoş-Yılmaz

Bir an yaşam filminizi geriye, en başa sarsanız.

Ve filmi başladığı yerde durdurup kendinize sorsanız:

"Sonunu bile bile yine de aynı filmi çekmek istiyor musun?"

Bazılarımız aynen çekmek isterdi, kimimiz müdahale ederdi, kimileri de vazgeçerdi.

Fatoş Güney, "Aynen çekerim," diyenlerden.

Çekim ne denli zor, kimi sahneler ne kadar tatsız, sette koşullar nasıl ağır olursa olsun...

Onlar bir film setinde başlayan birlikteliklerini yine bir film setinde noktaladılar; ama yaşadıklarından hiçbir zaman pişman olmadılar.

Her şey bir film setinde başladı.

Bir film gibi...

Filmin adı, *Çifte Tabancalı Kabadayı*'ydi...

Başrol oyuncusu ise o günlerin vurdulu kırdılı filmlerinin vazgeçilmez oyuncusu, Yılmaz Güney...

İki elinde iki tabancayla kötülere kan kusturan "Çirkin Kral"...

Yıl, 1969'du...

Aslında Yılmaz Güney, Muş'ta askerdi. Ancak bu askerlik sırasında defalarca hava değişikliği izni koparmış, her seferinde İstanbul'a gelip soluğu sette almıştı.

O dönemde pek çok film çekecekti.

Ama o izin döneminin asıl sürprizi, sete gelen bir kız oldu.

Fatoş Süleymangil, varlıklı bir ailenin kızıydı.

On altı yaşındaydı.

İtalyan Rahibeler Mektebi'nde orta son sınıf öğrencisiydi.

O gün arkadaşının davetiyle, hep merak ettiği bir film setine gelmişti. Setteki başrol oyuncusunu hiç tanımıyordu. O gün ilk kez gördüğü adam, bundan sonra bütün hayatına damgasını vuracaktı.

Fatoş Süleymangil.

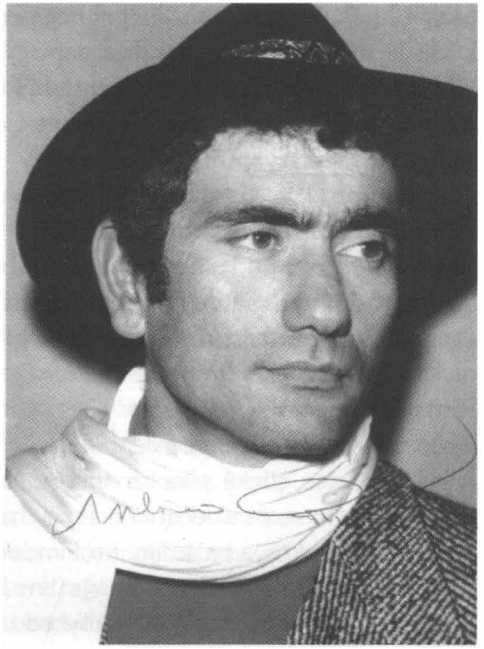
Fatoş Güney

İlk gördüğümde dik yakalı, kırmızı bir kazağı vardı. Başında siyah fötr bir şapka ve çifte tabanca... Bizi görünce son derece sıcak davrandı. Yanımıza gelir gelmez beni görünce, "Aaaa, biliyor musunuz, ben sizi rüyamda gördüm," dedi. Yakından bakınca iri bal rengi gözleri olduğunu gördüm. Çok sevecen, çok sıcak bakıyordu. Ama hüznölülerdi... O dikkatimi çekti. Gülünce bembeyaz dişleri, bütün yüzünü aydınlatıyordu ve düşünmeye başladım: "Niye 'Çirkin Kral' demişler, hiç de o kadar çirkin değil."

Güney çekime, Fatoş okula döndü.

Ertesi gün, onu sete götüren arkadaşı, Yılmaz Güney'den iki hediye ve bir haber getirdi. Hediyeler, kendisine ikram edilen bir çikolatanın yarısı ile bir sarı lale idi.

Haber ise yeniden görüşme isteği...

Yılmaz Güney.

Fatoş Güney

Elimde sarı laleyle sete gittim. Beni görür görmez kollarını açarak büyük bir sevinçle karşıladı. Üzerimde mini bir etek ve beyaz file çoraplar vardı. Önce file çoraplarıma takıldı, tül perdeden yapılmış olup olmadıklarını sordu.

Arabayla Polonezköy'e gittiler.

O gün anneler günüydü.

Fatoş, Yılmaz Güney'e, "Annen var mı?" diye sordu. "Var ama senin annene benzemez," dedi Yılmaz ve ona hayatını anlatmaya başladı.

Adanalı, topraksız bir Kürt ailenin oğluydu.

Çocukluğu boyunca ırgatlık, sığırtmaçlık, kasap çıraklığı, kâtiplik yapmış, ekmeğini taştan çıkarmıştı. Sonra yazlık sine-malara müşteri toplarken perdeyle tanışmış, 1957 yılında sine-

macı olmak üzere İstanbul'a gelmiş, gençliğinde yazdığı bir öyküde komünizm propagandası yaptığı gerekçesiyle bir buçuk yıl hapis yatmış; bu arada evlenmediği Can Ünal'dan Elif adında bir çocuk sahibi olmuş, Nebahat Çehre'yle de fırtınalı son bulan bir evlilik yapmıştı.

Nihayet 1960'larda, yakışıklı jönlerin cirit attığı beyazperdenin kral koltuğuna oturmuştu.

Şimdi 32 yaşında, hem sinemasında hem de özel hayatında bir değişimin arifesindeydi. Ve o değişime ortak olacağını hayal ettiği kadın, tam karşısında oturuyordu:

Fatoş Güney

Birdenbire bana, "Benimle evlenir misin?" diye sordu. Ben kahkahayla güldüm önce, çünkü şaka zannettim. Ama o çok ciddiydi. Müthiş heyecanlandım ve panikledim. Fakat ruh hali olarak onu müthiş değişik ve çekici bulmaya başladım. Etrafımdaki insanlardan, çevremden çok farklı bir yapısı olduğunu fark ettim. Beni müthiş etkiledi. Her hareketi, bakışı, duruşu, gülüşü etkiliyordu. Çok çok farklıydı...

Piyano, bale, lisan dersleriyle büyütülen bir burjuva kızı, 16 yaşındaki bir ortaokul öğrencisi, hiç tanımadığı 32 yaşındaki bir "Çirkin Adam"dan, daha ikinci görüşmelerinde evlenme teklifi alıyordu.

O akşam ayrıldıklarında, bütün tanışıklıkları o bir saatlik görüşmeden ibaretti.

Ve hafta sonu nişanlanmaya karar vermişlerdi.

Ancak evde Fatoş'u bir sürpriz bekliyordu. Ailesi durumu haber almıştı.

Artık evden çıkması yasaktı. Nişanın gerçekleşemeyeceğini düşünürken Yılmaz Güney'in mektubu geldi:

Fatoş Güney

Ve mektupla birlikte çok güzel bir nişan yüzüğü ve küçük bir saat... Mektupta, "Ailenin düşüncesi benim için geçerli değil. Eğer

bana güveniyorsan ve inanıyorsan nişanlımsın," diyordu. Ben hemen onları alıp nişan yüzüğünü bir zincirle boynuma taktım gizlice... Saati de gizlice koluma... Böylece nişanlanmış oldum.

2 Şubat 1969, Muş

Sevgili Yavrum,

Yarım saattir şu beyaz kâğıda bakıp duruyorum. Çok çeşitli düşünceler dolanıyor kafamda. Ayrıca bu kadar uzun yol, dağlar, kar ve imkânsızlıklar girince oradaki yalnızlığın beni üzüyor.. Annene, babana karşı ne haldesin? Ürkek bir serçe gibi misin? Yüreğindeki sevgiyle kendini güçlü gören bir dev misin yoksa? İnsanı bütün zorluklara karşı ayakta tutan tek şey inançtır. İnanan insan kuvvetlidir, her türlü güçlük yenilmeye mahkûmdur. Ben buradayım, Muş'ta, kar ülkesinde... Aklımın bir ucu sende... Neler edersin, keyfin nasıldır? Annen, baban, okul arkadaşların, çevren?.. Bütün bunlarla sen uğraşacaksın. Ben sana hiç yardım edemem. Elimden bir şey gelmez çünkü... Elim kolum bağlı çünkü... Her şeye rağmen sevgi yolun açık olsun... İnanıyorsan dayan ve bekle, nasılsa bir haftası geçti. Öperim...

Yılmaz Güney

Fatoş Güney

Hemen *Boynu Bükük Öldüler* kitabını aldım, okumaya başladım. Orada o müthiş dünyayı keşfettim. Sonra *Seyyit Han*'ın oynadığını duydum bir yerde, gittim *Seyyit Han*'ı seyrettim ve çok değişik buldum. Ve bu böyle bir buçuk sene sürdü. Aralarda ben vazgeçiyordum. "Vazgeçtim," diye mektuplar yazıyordum. Mesela, söylediği bir şey bana uymuyordu. "Benim istediğim gibi düzenlemek zorundasın," diyordu kendini, o bana uymuyordu. Hemen oturuyordum "Ben, senin istediğin gibi düzenleyemem kendimi; benim de kendime göre isteklerim var," diye mektup yazıyordum.

Sonunda Yılmaz Güney, 1970 yılında terhis oldu.

Magazin basınının ilk dikkatini çeken ayrıntı, parmağında ki nişan yüzüğüydü. "Yüzüğün eşi kimde?" sorularını, "O kendi-

ni bilir," diye yanıtlıyordu. Herkes Yılmaz Güney'in nişanlısını ararken onlar, Levent'te dubleks bir ev tuttular, bahçesine güller ektiler. Birlikte mobilyalar seçip eşya ısmarladılar. Yılmaz Güney, Adana'dan annesini de getirdi.

Her şey hazırды ama bir sorun vardı: Fatoş'un ailesi, kızlarının, bir "komünist"le evlenmesine izin vermiyordu. Fatoş'u İsviçre'ye göndermeye karar verdiler.

Bunun üzerine Fatoş da evi terk etmeye karar verdi. Artık 18 yaşını doldurmuştu. Ailesine bir mektup bıraktı ve bir taksiyle binip Levent'e, yeni hayatının "Çirkin Kral"ına koştu:

Fatoş Güney

Beni, annesine teslim etti. Eve bıraktı. Ve kendisi otele gitti. Anne hemen beni sarıp sarmaladı, kolundan Adana burması en kıymetli bileziklerini çıkarıp hemen benim koluma taktı. Sandığından sabun kokulu etrafı iğne oyali tülbentler çıkarıp bana verdi. Ve dedi ki, "Bu evin sahibi sensin. Artık benim oğlumun sahibi de sensin."

Fatoş Güney, Yılmaz Güney'i görmek için gittiği *Seyyit Han* filminde bir köy düğünü sahnesi izlemiş ve kendisi için de aynısını düşlemişti. Üç gün üç gece davullar, zurnalar çalınacak, ellerine kınalar yakılacak, tüfekler atılırken evden atla çıkacaktı.

Ancak Yılmaz Güney, ona haziran ayında köy düğünü olmayacağını anlattı. Yıldırım nikâh ekimi beklemezdi. O yüzden, bir kokteylle evlenmeye karar verdiler. Nikâh davetiyelerinin altında anne babalarının değil, kendi adları vardı.

Nikâh, 27 Haziran 1970 Cumartesi günü Levent'teki evde kıyıldı.

İmzalar atılırken gelin, heyecandan tırnaklarını yiyordu.

Nikâha gelinin annesiyle babası katılmamıştı.

O artık Fatoş Pütün'dü...

Nikâhtan sonra davetliler, kokteyl için Taksim'deki Lalezar'a geçtiler.

Evde nikâh, Lalezar'da düğün yapıldı. Önce dans edildi, sonra göbek atıldı.

Yılmaz Güney beyaz damatlık, Fatoş ise Mualla Yaka'nın diktiği rengârenk işlemelerle süslü gelinlik giymişti.

Dansla başlayan düğün, kasap havasıyla devam etti.

Konuklar arasında Atıf Yılmaz, Ekrem Bora, Sami Hazinses gibi sinemacılar, Dünder Kılıç gibi kabadayılar vardı. Ama gelinin anne babası yine yoktu.

Yılmaz Güney, düğünden sonraki ilk bayramda, kayınpe-
deri ile kayınvalidesini ziyaret edecek, aradaki buzları eritecek
ve onlar için bir yıl sonra, bir düğün daha yapılacaktı.

Fatoş gerçek Yılmaz Güney'le ve onun Anadolu'suyla *Umut* filminde tanıştı. *Umut*, Güney'in ona düğün hediyesiydi. Çirkin Kral, evlenir evlenmez, sinema tarihine kaydolacak bu filmi çekmek üzere yeni eşini alıp baba evi Adana'ya gitti. Onu babasıyla, kardeşleriyle, köyüyle, halkıyla tanıştırdı. 18 yaşındaki bir burjuva kızı, Çukurova'nın uçsuz bucaksız pamuk tarlalarında Anadolu'yu ve eşini tanıyor, değişiyor, bilinçleniyordu.

Fatoş Güney

Çukurova'dan döndükten sonra, "Bak arkadaş, bu bizim yaşadığımız hayat, hayat değil. Bizim lüks arabalarımız, benim altımda BMW, Paris'ten kıyafetler üzerimde. Gazinolarda o günün parasıyla bir insanın, belki bir yılda kazandığı maaşını bir gecede harcıyoruz vesaire, vesaire. Bunlara bir son vermeliyiz," dedim. "Peki ne yapmalıyız?" dedi. "Bir kere bu evi terk etmeliyiz. Bu arabalardan, her şeyden vazgeçmeliyiz. Bir gecekondlu mahallesine yerleşmeliyiz. Halkla birlikte olmalıyız. Ben çalışmaya karar verdim. Okumaktan da vazgeçtim," dedim. "Ne iş yapacaksın?" dedi. "Çukurova'da ırgatlarla birlikte ırgat olarak çalışacağım," dedim. Çok güldü, "Sen ırgatlık yapacak olursan o günün akşamına ölürsün, çünkü sıcaklık gölgede 50 derece. Hasta olursun," dedi. "Sen en iyisi babanın fabrikasında çalış," deyince ben çok kızdım; şaka yaptığına da çok kızdım. Çünkü ben o kadar ciddiydim ki. Gerçekten çok yürekten inanıyordum. Yürekten söylüyordum bütün bunları. Sonra bana bunların çözüm olmadığını, insanların iyi şartlardan kötü şartlara geçiş yapmalarının önemli olmadığını, insanların bulundukları zor durumlardan, içinde bulundukları zor şartlardan iyi şeylere yükseltmek için mücadele etmek gerektiğini anlattı. Adana'da görüncem bana çok güzel şalvarlar dikmişti Sümerbank basmasından. O Paris'ten gelen gardırobumu ben bir kenara koydum ve o şalvarlarla dolaşmaya başladım. Hatta Hilton'a bile o şalvarlarla gittiğimi hatırlıyorum. Yılmaz çok sempatiyle bakıyordu, ama tabii o zaman bunlar çok çocukçaydı.

İkisi için de yepyeni bir hayattı bu:

Okulu bırakan Fatoş, yeni bir çevrenin içine girerken Yılmaz Güney de genç eşine söz verdiği üzere içkiye, kumara, gece hayatına, silaha veda etmeye çalışıyordu. Ama bu sonuncusu, hiç de kolay olmayacaktı.

Fatoş Güney

Her akşam yastığımızın altında silahla uyuyorduk. Dolaşırken paltonun ya da pardösüsünün cebinde hep silah vardı. Hem onun elini tutardım hem silahın kabzasını tutmuş olurum. Ya da kimi zaman ben taşırdım. Silahlı bir yaşıntımız vardı. Bir ara o kadar üzerine gittim ki bu konuda, işte o zaman *Umutsuzlar* filmini yaptı.

Türkiye silahları çekmişti.

Yılmaz Güney'in de desteklediği Türkiye İşçi Partisi'nin legal mücadele yanlısı çizgisi yenilmişti. Sadece perdede değil, sokakta da silah vardı artık...

12 Mart günü silahın asıl sahipleri geldi ve diğerlerini sah-neden sildi.

O gün sadece Türkiye'nin değil, Yılmaz-Fatoş Güney çifti-nin de kaderi değişecekti.

1971 Mayıs'ında THKP-C, İsrail Başkonsolosu Efraim Elrom'u kaçırdı.

Bunun üzerine askerî yönetim ülke çapında bir insan avı başlattı.

Muhalef yazarlar, aydınlar, politikacılar gözaltına alındı. Sokağa çıkma yasağı kondu ve İstanbul didik didik aranmaya başlandı.

Elrom'u kaçırap öldüren THKP-C önderleri Mahir Çayan, Ulaş Bardakçı, Hüseyin Cevahir ve Oktay Etiman'ın etrafındaki çember daralıyordu. Bu çemberi delebilecek bir tek kişi tanıyorlardı: Yılmaz Güney...

Onu arayıp yardım istediler. Güney, "Yapamam," diyemedi. Ve 22 Mayıs gecesi bütün Türkiye'de aranan dört silahlı eylemciyi Levent'teki evinde tavan arasında sakladı.

Evdeki suç ortağı, altı aylık hamile olan eşiydi.

Fatoş Güney

Askerler geldiler; evin her tarafına yayıldılar. Her tarafı aradılar. Ben uyuyor taklidi yaptım. Aslında tabii ki uyumuyordum veya başlarını kaldırırlar ve kapağı görürlerse diye korkuyordum. Çünkü tam o kapağın altında durdular ve Yılmaz'la konuşmaya başladılar: Yılmaz, "Karım uyuyor içerde..." dedi. Gerçekten büyük bir özveriydi bizimki. Özellikle benim karnımda çocuk, hamileyim. Orada herhangi bir çatışma olsaydı, onlarla birlikte mutlaka biz de ölecektik. Kurtulmamız mümkün değildi.

Yılmaz Güney o an için kurtuldu; ancak bunun bedelini çok yakında ödeyecekti.

Üç ay sonra, tam da o fırtınalı günlerin birinde, bir başka gece yarısı, bir başka telaşla uyandılar.

Bu kez kapıya dayanan asker değil, bebektir.

Fatoş ve Yılmaz, oğullarının adını Yılmaz koydular.

Fatoş Güney

Bende değişiklik olunca, Yılmaz'ı uyandırdım. Hemen fırladı, bir de baktım ki gardırobun başında en şık kıyafetlerini çıkarmış, onları giyiyor. "Ne yapıyorsun Yılmaz?" dedim. "Kırk yılda bir oğlumuz olacak, onu karşılayacağım. Onun için giyiniyorum," dedi.

Bebeğe Fatoş'un önerisiyle, babasının adını yaşatsın diye Yılmaz adını koydular.

Ancak bebeğin coşkusu, dönemin hüznüne karıştı.

Yılmaz Güney evde sakladığı gençlerin ölüm haberlerini aldı birer birer... Gazetelerde delik deşik bedenlerini gördü. Ve onlar için, kan davalılarının vurup öldürdüğü dedesinin ardından söylenen bir ağıdı fısıldadı beşikteki oğlunun kulağına:

*Ben öpmeye kıyamazdım,
belemişler kızıl kana...*

1972'nin 17 Mart günü bu kez götürölme sırası Yılmaz Güney'deydi... Bunu önceden haber almış ve Hava Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı'na 750.000 lira bağış yapmıştı; ama teşekkür plaketiyle birlikte tutuklama kararı da gelmişti.

O gece bir tanıdığı Fatoş'a, eşinin Selimiye'ye götürüldüğünü ve öldürüldüğünü söyledi. Fatoş bebeğini kapıp koştı.

Fatoş Güney

Korkunçtu. Ne yaptığımı bilemeden bir arabaya atladım ve Selimiye'ye gittim. Askerler, "Dur!" diye bağııyorlardı. Silahlarını doğrultmuşlardı bana. Ben hiç onlara aldırmadan, üzerlerine yürüdüm. Onu görmek istedim. Komutana çıkardılar beni. Komutan yaşadığını söyledi. Ona inanmadım, "İmzasını atсын göndersin. Sadece imzasını atсын, göndersin," diye çok direttim, kabul etmedi. Beni zorla çıkardılar: Zaten sonra ben de tutuklandım. Ölüm hücresinde kaldım, tabut hücrede. Hayatımda öyle bir şey düşünemezdim.

Fatoş 12 saat sonra salıverildi ama Yılmaz Güney örgüte yataklık yapmaktan yedi yıl hapis cezasına çarptırıldı. 70'ler onun hapisane yılları olacaktı.

Selimiye, 10 Temmuz 1972.

Hayat bize mutlu olma şansı vermedi sevgili. Biz kendimizden başka herkesin üzüntüsünü üzüntümüz, acısını acımız yaptık çünkü... Dünyanın öbür ucunda, hiç tanımadığımız bir insanın gözyaşı bile içimizi parçaladı. Kedilere ağladık, kuşların yasını tuttuk. Yüreğimizin yufkalığı kimi zaman hayat karşısında bizi zayıf yaptı. Aslında ne güzel şeydir insanın insana yanması sevgili. Ne güzeldir bilmediğin birinin derdine üzülebilmek ve çare aramak. Ben, bütün hayatımda, hep üzüldüm, hep yandım. Yaşamak ne güzeldir be sevgili! Sevinerek, severek, sevilerek, düşünerek. Ve o vazgeçilmez sancılarını duyarak hayatın... Bir gün seninle oturabilecek miyiz sevgili? Oğlumuz koşacak mı kirlarda, görecektir miyiz; bir kuzu için ağlayacak mı?

Hasretle öperim...

Fatoş Güney

Oğlumuz yeni yürümeye başlıyordu. Ben de büyük bir heyecanla mektupta ona haber verdim. Mektuplaşıyorduk sürekli. Ve o hafta ziyarete gelirken yürüteceğimi söyledim. Kısa bir avlu geçişimiz vardı, orada da askerlerle birlikte olurdu bütün ziyaretçiler. O kısa geçişte yürütmeyi deneyecektim. Çünkü orada yavaş yürümek de yasaktı.

Hızlı geçmek zorunluluğu vardı avluyu. Ve Yılmaz bizi her ziyaret günü o dördüncü katın penceresinde beklerdi. O hafta avluyu geçerken, küçük Yılmaz'ı indirdim kucığımdan, fakat o kadar minik adımlar atıyordu ki bütün ziyaretçilerin gerisinde kaldık. Tabii askerler hemen fark ettiler. Düdükler, "Hızlı yürüyün!" emirleri... Biraz oyalanmaya çalıştım ama olmadı, kucığıma almak zorunda kaldım. Ve yine biz hızla avluyu geçtik. Belki birkaç saniye babası, onun ilk yürüyüşünü ancak o şekilde görebildi.

Fatoş artık bir mahpus eşiydi.

İki yıl öncesine kadar hapishanenin ne olduğunu bilmezken şimdi 10 dakikalık görüş için gün boyu kuyruk bekliyor, kocasına kazaklar örüyordu.

1 Ocak '73

Benim canım kocam;

Gece, yeni yılın dünyamızın kapısını çaldığı anda, oğlumuzu uykusunda yanaklarından ve o güzel burnundan, o tıpkı sana benzeyen burnundan defalarca öpüyordum. Hissetmiş olacak ki yüzünü buruşturdu, sonra da bana kışını dönüp uykusuna devam etti. Yine çevirdim ve bu sefer de senin için öptüm yanaklarından sevgili ve sonra koynuma alıp sıkı sıkı sarıldım ona ve binbir çeşit düşünce arasında öylece uyudum.

İşte bizim yılbaşı gecemiz böyle geçti.

Ya sen sevgili? Ya sen neler yaptın, neler hissettin kim bilir...

Not: Resimler ve güller, oğlumuzun ve senelerin elinde biraz hırpanmıştı...

Kusura bakmayasın... Karın...

'973'ün ilk anıları sevgili,

Radyomuz, demir kapılarımızın dışında, yeni yılın uğurlu olmasını diliyor. "Her Zaman Kalbimdesin"i çalıyor sonra. Buna yürekten katılıyorum. "Her zaman kalbimdesin," diyorum sevgili, her zaman her yerde. Ve şimdi hapishanemde, ranzamda, '973'e girerken bir elmam, bir portakalım, bir de yumurtam var. Bir de sen ve oğlum aklımda.

Bu, yeni yılda, bir mahpusun yüreğindeki hüznün değildir sadece; dünyayı yeniden kuracak bir duygudur aynı zamanda...

Sevgili,

Bu benim ilk yılbaşım değil hapishanelerde. İlk yalnızlığım değil, bu suskun duvarlar, demir kapılar yabancım değil. Öfkem, damla damla biriken öfkem de yabancım değil, kılıç gibi keskin, kurşun gibi ağır. İşte '973, kızgın bir demir ve sen... "Her zaman kalbimdesin." Selam sevgili, selam...

Haftada iki mektuba izin vardı... Ve okunuyordu mektuplar...

Yıllar sonra kitap olup basılacak, "görölmüştür" damgalı mektuplar...

İkisini de bu mektuplar ayakta tuttu.

Yılmaz Güney'in ranzasının başucunda iki fotoğraf asılıydı:

Biri sevgiyle oğlunu öptüğü... Diğeri *Umut*'un çekimlerinde Fatoş'un şalvar giydiğı iki fotoğraf...

Ranzasının başucundaki fotoğraf: Oğlu Yılmaz'la.

Kendisi içerideydi ama filmleri hâlâ sinemalarda oynuyordu. Ve eşi Fatoş, onlardan gelen parayla geçiniyordu.

Fatoş Güney

Ailemden kesinlikle para yardımı almak istemiyordum. Onlara hiçbir zaman sıkıntıda olduğumuzu belli etmek istemiyordum. Hiç kimseye belli etmek istemiyordum. Yılmaz'ın kumbarasını açıp oradaki bozukluklarla bakkala gittiğimi hatırlıyorum.

1974 yılında af çıktı ve Yılmaz Güney 26 ay hapislikten sonra hürriyetine kavuştu. Levent'teki evin sokağına bir konvoyla geldi. Köşedeki bakkalın önünde durdu. Oğluna bir çikolata aldı ve büyük kalabalığın ortasında ailesiyle kucaklaştı. Ne yazık ki bu mutluluk tablosu da fazla sürmeyecekti.

Yılmaz Güney iki yılı aşkın süren tutsaklığın ardından yeniden hızla film setlerine döndü. Sıra, *Arkadaş*'taydı. Bu kez anlattığı, biri zengin bir hayatın sarhoşluğunda bilincini yitirip kendini kaybeden, diğeri ona yeniden bilinç aşılamaya çalışan iki arkadaşın öyküsüydü. Filmdeki Yılmaz Güney, "Çirkin Kral" olduğu eski filmlerinden çok farklı, bıyık altından gülen, sabırlı, ağırbaşlı, olgun bir adamdı.

Değişmişti.

Tıpkı gerçek hayatındaki gibi...

Fatoş Güney

Çok değişmişti: Artık son derece disiplinli, tertipli, son derece ciddi, ağır bir adamdı. Ve sert bir cisme çarpmış gibi oldum ilk günlerde. Onu anlamakta biraz zorluk çektim ve korktum.

Fatoş Güney'in hep korktuğu, endişelendiği şey, o yıl, *Endişe* filminin setinde geldi başlarına...

13 Eylül 1974 günü Yumurtalık ilçesinde bir gaziinoya gittiler. İlçenin yargıcı Sefa Mutlu da oradaydı. Orada bir tartışma yaşandı ve Yılmaz Güney'in silahından çıkan bir kurşun, Sefa Mutlu'nun ölümüne yol açtı.

"İrgat Fatoş"
ve
Yılmaz.

İşte *Umutsuzlar* filmine konu olan silah tutkusunu, sonunda bir cana mal olmuştu:

Fatoş Güney

Nezarethanede ilk gördüğüm zaman üzerine hücum ettim ve dedim ki, "İşte gördün mü silah başımıza neler açtı. Ben demiyor muydum zaten böyle bir şey olacaktı. Niçin silah taşımakta ısrar ettin?"

İşte yeniden cezaevindeydi. Dışarıda topu topu üç ay 23 gün kalabilmişti.

1976 yılında 19 yıl ağır hapis cezasına çarptırıldı.

Gazeteler, eşi Fatoş'un şoke olduğunu ama gözyaşlarını içine gömdüğünü duyuran haberlerle çıktı.

Cezası kesinleşince Yılmaz Güney, eşine, "Ayrılalım, henüz çok gençsin. Kendine yeni bir hayat kur," dedi. Ama Fatoş, bu yola girmişti bir kere...

Ondan sonraki yılları, eşinin nakledildiği cezaevlerinin peşinde, Ankara'da, Kayseri'de, İstanbul'da, İzmit'te, Isparta'da geçirecek; bir yandan da yalnızlık ve parasızlıkla baş etmeye çalışacaktı.

Şimdi sinema tarihine geçecek bir süreç başlıyordu. Yılmaz Güney, içerde eşinin taşıdığı kitaplarla müthiş bir çalışmaya gömüldü. Romanlar yazıyor, dergi çıkarıyor, mahkûmlara eğitim çalışmaları yapıyor, yazdığı senaryoları kendi sinema dilini çok iyi bilen Zeki Ökten, Şerif Gören gibi yönetmen dostları tarafından, onun anlattığı şekilde çekiliyor; adeta filmlerini içeriden yönetmeyi sürdürüyordu.

Sürü, Düşman, İzin, Yol gibi filmler bu yöntemle çekildi.

Yılmaz Güney bir yandan da eşine cezaevi duvarları ardında göz nuruyla üretilmiş boncuk işlemeler hediye gönderiyordu.

Hâlâ oğlunun ağzını sildiği çikolata lekeli mendili saklıyor, her akşam saat altıda, onun da seyrettiğini bildiği *Heidi*'nin başına geçip diğer tutuklularla birlikte çizgi film seyrediyordu.

12 Eylül 1980 müdahalesiyle cezaevi koşulları ağırlaştı. Şimdi dergiye yazdığı yazılarla hakkında istenen cezaların toplam süresi 100 yıla yaklaşmıştı.

Çıkış umudu tamamen sönmüş gibiydi.

Çırpınıyorum... Yaralı ve zedelenmiş durumdayım; aşağılanmış, yıllarca biriktirdiği değerleri yitirmiş birinin acılı bunalımını yaşıyorum. Duyduğum acı, özünde soylu ve onurlu bir insanın acısıdır. Öyle bir acı ki, yenemezsem beni ölüme, en azından tükenmeye ve giderek eriyerek yok olmaya götürecektir; içinde yaşadığım sarsıntıyı daha önce geçirdiğim sarsıntılardan ayıran ve daha önemli kılan şey, niteliğimde meydana gelen değişikliktir.

Seni her zamankinden daha çok seviyor olmamın bir yönü de sana karşı duyduğum ezikliktir. Acım sevgimi besliyor, derinleştiriyor. Bu denli acıya bulanmış bir sevgi beni sarsıyor. Yaşadığım sarsıntıyı kısa bir dönemde aşmam söz konusu değil. Aşamam, aşabilmem biraz da koşullara bağlı. Önümüzde oldukça zor günler var. Sevgini, şefkatini yitirmek istemiyorum... Kaygıların seni bugüne kadar sürdürdüğün doğru tutumundan ayırmasın. Sen benim için her şeysin... her şey...

Yılmaz Güney
15 Haziran 1981

Yılmaz Güney (İsveç televizyonunda yayınlanan söyleşisinden)

Midemden, safrakesemden rahatsızım. Böbreklerim rahatsız. Fakat gereken tıbbi müdahaleler yapılmadı. Hastanede yatmamdan kor-

kuyorlar. Çünkü kaçacağımı zannediyorlar. Oysa ben istediğim yerden, istediğim zaman kaçarım. Bunu şu günkü koruma, güvenlik tedbirleriyle önlemeleri mümkün değil. Ama biz kaçmak istemiyoruz. Çünkü mücadeleyi burada vermek istiyorum. Bir bakıma onların işine de gelir benim kaçmam. Kurtuluş demek onlar için... Benden kurtulurlar.

Bunları söylese de nükseden hastalığı, artan cezaları, zorlaşan cezaevi koşulları “kaçış” fikrini aklına sokuyordu.

İyi de nasıl?

Isparta Yarıaçık Cezaevi’ndeyken geliştirdiği kaçış senaryosunu da diğer senaryoları gibi ilkin eşiyle paylaştı.

Sürü ve *Yol*’da birlikte çalıştıkları İsviçreli film şirketi, kaçışı organize edecekti.

Bir bayram günü Güney’i cezaevinden eşi Fatoş aldı. Kemer’de bir tekneye bindirdi ve kendisi de arabayla yola çıktı.

Fatoş Güney

Elimde küçücük bir pilli radyo vardı. Sanki böyle kötü bir haber bekliyordum. Ama büyük bir şans eseri, hiçbir kazaya, belaya uğramadan, Kemer’den Rodos’a sağ salim varmışlardı.

Bu kez yedi yıllık mahpusluktan sonra özgür ama ülkesinden uzaktaydı Yılmaz Güney...

Fatoş’la İsviçre’de havaalanında buluştular.

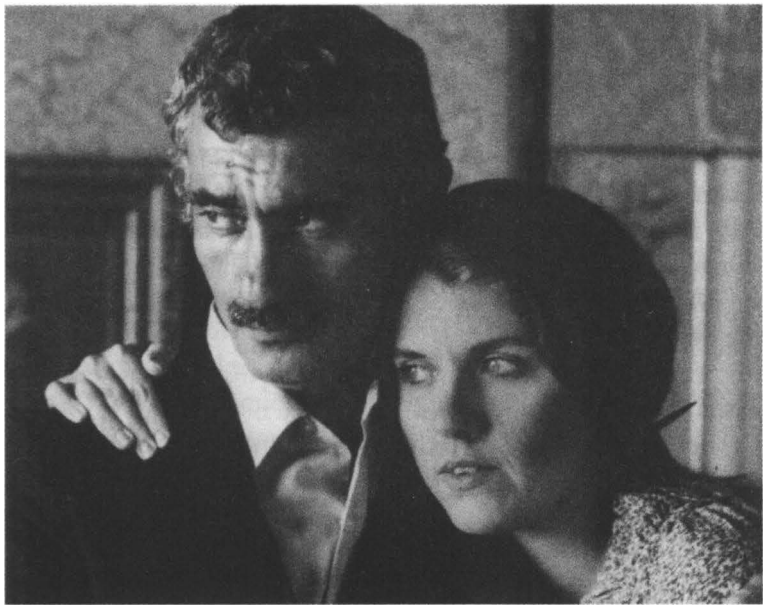
Kaçtıklarına, kurtulduklarına, kavuştuklarına inanamıyorlardı.

Tüm sıkıntılar geride kalmış gibi görünüyordu.

Oysa asıl sıkıntılar şimdi, gurbette başlayacaktı.

Paris’e gider gitmez *Yol* filminin montajına girdi Yılmaz Güney...

İnanılmaz bir hırsıyla ve yarın ölecekmiş gibi bir yoğunlukta çalışıyordu.

Cezaevinden miras sağlık problemleri, midesine vurmaya başlamıştı.

Yeni bir ülkede yaşamının getirdiği sorunlar, 12 Eylül koşullarındaki ülkesiyle ilgili kaygılar, bitmek bilmez ekonomik sıkıntılar ve nihayet memleket hasreti de cabası...

Bir yandan *Yol*'u montajlıyor, diğer yandan eşiyle 10 yıl aradan sonra yeniden bir arada yaşamının zorluklarını aşmaya çalışıyorlardı. Bir gün Fatoş daha fazla dayanamayacağını, dönmek istediğini söyleyince hiç beklemediği bir tepkiyle karşılaştı.

Fatoş Güney

Önce beni öldüreceğini, sonra da kendini vuracağını söyledi bana. Zor bir andı. Bir odanın içerisindeydik. Kimse yoktu. Son derece kararlıydı. Sakin olmaya çalıştım. Yandaki odada da çocuklar ders çalışıyorlardı. Ona dedim ki, "Tamam ölelim, ölmek önemli değil ama kapıyı açıp çocuklar içeriye girip bizi öyle gördükleri zaman bütün ha-

yatları boyunca ne yaşayacaklar, düşünebiliyor musun?" Onun üzeri-
ne vazgeçti. Sonra birbirimize sarıldık, ağladık ve odadan hiçbir şey
olmamış gibi çıktık.

1982 Mayıs'ında, yani kaçıştan altı ay sonra, *Yol* filmiyle
Cannes'da büyük ödül Altın Palmiye'yi kazandı Yılmaz Güney.
Altı ay önce cezaevi duvarlarının ardındaki mahkûmu, şimdi
dünya ayakta alkışlıyordu.

Ama madalyonun diğer yüzü, hiç de görüldüğü kadar par-
lak değildi.

Fatoş Güney

Cannes'da Altın Palmiye almış, dönüyoruz ama cebimizde taksiye bi-
necek para yok. Evde çamaşırı elimde yıkamak zorundayım. Çamaşır
makinesi yok. Yemek pişiriyorum her gün tencerelerle, montaj yapan
ekibe. Fakat sonra *Duvar* filminde birlikte çalışmaya başlayınca her
şey halloldu.

Cannes'da büyük
ödül Altın Palmiye'yi
kazandı.

Artık Yılmaz Güney'in yönetmen yardımcısıydı Fatoş...

Sette eşi, kimi zaman emirler, kimi zaman gülücükler yağdırır, dünyaca ünlü sinemacıları ağırlarken o hep bir adım gerisinde, arka plandaydı.

Ancak Güney'in yorgunluğu yüzünden okunuyordu artık...

"Geri dön" çağrısına uymadığından ülkesinde vatandaşlıktan çıkarılmıştı.

Filmleri sıkıyönetimce yasaklanıyor, imha ediliyordu.

Ve bunlar yetmezmiş gibi cezaevinde tedavi edilmeyen ülseri kansere çevirmişti. Bir gün, muayeneye gittiği doktor, acilen yatması gerektiğini söyledi.

Duvar'ın çekimlerini bitirip yattı hastaneye...

Bir daha çıkamayacaktı.

Fatoş Güney

Doktorlar bana artık her şeyin bitmek üzere olduğunu söylediğinde onları öldürmek istiyordum. Artık bilinç kalmamıştı bende. Dayanamazdım onu öyle görmeye ve o ânı yaşayamazdım.

Korkulan an, 9 Eylül 1984 sabahı çaldı kapıyı... Yılmaz Güney öldü.

Fatoş, 14 yıllık evliliklerinin sadece dört yılında beraber –hapishane dışında beraber– olabildiği eşini sessizce uğurladı.

Fatoş Güney

Hiç birlikte olmadık, hiç sıradan insanların yaşadığı tarzda bir yaşamımız olmadı. "Neyi en çok isterdiniz onunla paylaşmak ya da yaşamak?" diye soracak olsanız, sıradan bir yaşamı paylaşmayı isterdim. Çok sıradan, herkesin yaşadığı gibi. Akşamları eve gelmesini, belli saatlerde işe gitmesini, birlikte sinemaya gitmeyi, el ele tutuşmayı, sokaklarda fıstık yiyerek dolaşmayı, piknik yapmayı, kırlarda dolaşmayı, böyle şeyleri özlerdim.

Yılmaz Güney'in cenazesi binlerce hayranının katıldığı görkemli bir törenle kaldırıldı.

Kırk yedi yıllık ömrünün 11 yılını cezaevinde, dört yılını sürgünde geçirmişti. Baş ı dertten kurtulmamıştı hiç... Hayran olunmuş, nefret edilmiş, kıskanılmış, sevmiş, sevilmişti.

Fatoş Güney

Geçenlerde İzmir civarından geliyordum arabayla. Büyük bir pamuk tarlası gördüm, hemen arabayı durdurdum ve içine girdim. Pamuk kozalarını toplamaya başladım ve dedim ki, "İşte Yılmaz burada."

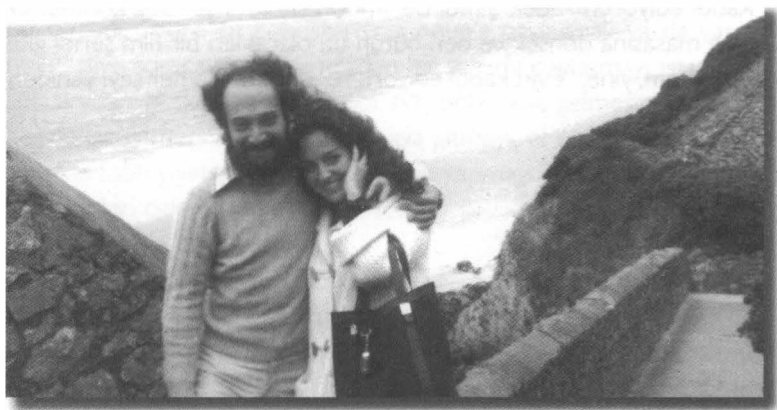
Bugün Yılmaz Güney Kültür Sanat Vakfı'nın Başkanı Fatoş Güney...

On altı yaşındayken hayatına giren bu Çirkin Kral, göçüp gittikten sonra bile hayatına hükmetmeyi sürdürüyor. Ve adı

hem bu vakıfta, hem 114 filmde hem de Yılmaz Güney adını taşıyan bir delikanlıda yaşıyor.

Fatoş Güney

Yılmaz'la birlikte bir tiyatro eseri görmüştük. Genç bir çift, kız gelinlikler içerisinde, nikâh masasının başındalar ve nikâh memuru, "Karılığa, kocalığa birbirinizi kabul ediyor musunuz?" dediği anda zaman durur. Ve kız bütün hayatını görmeye başlar. Yani yaşayacaklarını... Ve hayat çok zor bir hayattır, zorluklarla, sıkıntılarla doludur. Büyük mücadeleler gerektirir. Sonunda yine ilk başa dönülür, nikâh memuru sorar, "Kabul ediyor musunuz?" diye. Ve kız her şeyi bildiği halde, "Kabul ediyorum," der. Şimdi benim için de aynı şey söz konusu. O nikâh masasına dönsek ve ben bütün bu olabilecekleri bir film şeridi gibi görebilsem, yine, "Evet kabul ediyorum," derdim. Ve her şeyi yeniden yaşardım.

Çiğdem-Melih

Biri 36 yaşında bir İngilizce öğretmeni idi.

Diğeri 24 yaşında bir kimya mühendisi...

Apayrı dünyalardan bu iki insanı buluşturan şey, müzik oldu.

Çiğdem söz yazıyordu. Melih besteci idi.

Tanıştıkları gün, birlikte çalışmaya başladılar. Zamanla birbirleri için söz yazar, beste yapar oldular. Beraberlikleri tam sekiz sene, üç gün sürdü.

Bu süre içinde 270 şarkıya ortak imza attılar. Yüzü aşkın besteleri listelerde bir numara oldu.

Çiğdem Talu-Melih Kibar aşkından geriye, dinleyen herkesin belleğine, yüreğine işlemiş birbirinden güzel aşk şarkıları kaldı.

Her şey, Eurovision Şarkı Yarışması'yla başladı.

Türkiye, ilk günden bir çılgınlık halini alacak bu yarışmaya ilk kez 1975 yılında katılacaktı. Türkiye'yi temsil edecek eseri belirlemek için aylar öncesinden seçmeler yapıldı.

Bu seçmelerin sinyal müziğini ise Boğaziçi Üniversitesi'nde kimya mühendisliği okuyan 24 yaşındaki bir genç yaptı. Ne yaptığı bestenin Türk müziğinin klasikleri arasına gireceğinin farkındaydı ne de o bestenin kendisine, hem iş hayatında hem aşk hayatında yepyeni bir devrin kapısını açacağını...

Melih Kibar

"Çoban Yıldızı"nı yaptığım o sıralarda Boğaziçi'nde finallerim vardı, Ankara'ya gidememiştim. Timur Selçuk yapmıştı orkestrasyonunu... 45 saniyedir onun süresi... Evde televizyon seyrediyorum, sinyal müziği yayınlanmaya başladı, ben 45 saniye sonra oturduğum koltuktan kalkmışım, o 45 saniye boyunca çapraz olarak salonu geçmişim, televizyonun dibinde oturmuş aval aval bakıp ağlıyordum, "Bunu ben mi yaptım?" diye.

Sinyal müziğinden sonra sahneye çıkan Yeliz'in "Hayalimdeki Adam" şarkısının söz yazarı Çiğdem Talu'ydu. Sonra yarışan iki şarkının sözlerinin altında da onun imzası vardı.

Melih 24 yaşında bir kimya mühendisi adayı.

Aslında ilginç bir şekilde müzikle de, şiirle de pek ilgisi yoktu.

Işık Lisesi'nde İngilizce öğretmenliği yapıyordu.

Ama edebiyatçı bir aileden geliyordu.

Büyükdedesi ünlü romancı Recaizade Ekrem'di. İstanbul'da edebiyatçı bir ailenin içine doğduğu halde edebiyata merak salmamış, Avnavutköy Amerikan Kız Koleji'ni bitirdikten sonra Avrupa'da filoloji eğitimi görmüştü.

Her sene, okulun güzellik kraliçesi seçilirdi.

Yine bir edebiyatçı olan Selahattin Hilav'la evlenmiş, kızı Zeynep'in doğumundan bir süre sonra boşanmıştı.

34 yaşına kadar uzak durmuştu şiirden...

Taa ki 1973 yılında bir arkadaşı, şarkı sözü yazmasını teklif edinceye kadar...

İşte bu hobi, onu bir anda müzik dünyasının içine sokmuştu.

Çiğdem lisede İngilizce öğretmeni.

Ne bulursa dinliyordu.

O dönem pikabının üzerinden hiç eksik etmediği plak "Çoban Yıldızı"ydı. Ama ön yüzü değil, arka yüzü...

Plağın arka yüzünde Melih Kibar'ın ferahnak makamında, "Ferahnak" adlı bir bestesi vardı. Öyle sevmiştiki parçayı, dinledikçe bağlanmış ve bestecisiyle tanışmayı arzulamıştı.

Bu arzusunu Timur Selçuk'a söyledi. O, bestecinin hocasıydı, ikiliyi buluşturmaya söz verdi.

Ve beklenen buluşma, 25 Mayıs 1975 gecesi, Küçük Bebek sırtlarındaki Cevat Bey Köşkü'nde gerçekleşti:

Melih Kibar

Ben Kadıköy tarafında oturuyordum. Bir gece yarısı Mustafa Oğuz bana geldi, dedi ki, "Marmaris'te bir festival var, o festivalin açılış mü-

ziğinin yapılması gerekiyor, Çiğdem'le yapacağız, hadi gel gidelim." Kalktık gittik. Çiğdem'in evine geldiğimizde saat üçü çeyrek geçiyordu. Baktım Çiğdem Talu karşımda ve ben görür görmez vuruldum, kesinlikle çok özel bir insandı. Gecenin o saatinde çok sıcak bir ev sahibiydi. 25 Mayıs'ı 26 Mayıs'a bağlayan sabah saat üçü çeyrek geçse, biz Çiğdem Talu'yla buluşmuş olduk ve tabii o zaman hiçbirimiz bilmiyorduk, sekiz sene üç gün sürecek bir yolculuğa çıktığımızı...

Çiğdem, Melih'i piyano odasına götürdü, kenardaki pikabın üzerinde sürekli çaldığı "Ferahnak" plağı vardı.

"Sizin yaşınızda bir insan, böyle bir besteyi nasıl yapar?" dedi.

Karşılıklı iltifatlardan sonra, Marmaris'te yapılacak festival konusuna geçildi. Melih'ten bir beste istiyorlardı.

Çiğdem söz olarak bir şeyler karalamıştı.

Yazdıklarını orada temize çekip Melih'e verdi. Altına da o günün tarihini yazdı. Melih Kibar, tanıştıkları saatte kaleme alınmış o yazıyı, bugün hâlâ çerçeve içinde, evinin başköşesinde saklıyor.

Melih Kibar

İlk görüşte aşk olmadı. Öyle bir şey, aklımın ucundan bile geçmedi. Ama ben, Çiğdem'i ilk gördüğüm anda bayıldım. Olağanüstü bir insandı. Hatta içimden Timur'a hafif hafif kızmıştım, bizi bir araya getirmekte gecikmiş olmasına hayıflandığımı hatırlıyorum orada otururken... Sabaha karşı çok güzel ev sahipliği yaptı. Çok güzel çay yapıyordu, ben de bir çay tiryakisi olduğum için o çayın tadını hatırlıyorum hâlâ. Çiğdem o gün benim çayı limonlu içtiğimi öğrendi ve hep bana limonlu çay verdi ondan sonra.

Tanışmalarına vesile olan Marmaris Festivali yapılamadı ama onlar ortak çalışmaya başladılar. Artık sık sık görüşüyorlardı. Genç besteci, yaptığı besteleri Çiğdem'e dinletmek için sabırsızlanıyor ve elinde notalarla köşke koşuyordu.

Heyecan içindeydi.

Melih Kibar

Bayılıyordum, çünkü çok eğlenceli bir insandı. Çiğdem için kullanabileceğim en büyük ifade, "Herhalde bir tür kadın peygamber olsaydı, Çiğdem olurdu," diye düşünüyorum. Bana, "Senin başka parçaların yok mu?" dedi. "Var," dedim. "İşte Öyle Bir Şey'i yapmıştım. "İşte Öyle Bir Şey"i çaldım. "Harika" dedi. Ufak bir teybi vardı, ona kaydetti. Ne yapacak diye baktım, "Üstüne söz yazacağım bunun." dedi. Bir gün sonra sözleri yazmıştı. Ertesi akşamüzeri uğradığımda, "İşte Öyle Bir Şey" in sözlerini gördüm, inanamadım.

*Seni düşündüm dün akşam yine,
Sonsuz bir umut doldu içime,
Bir de kendimi düşündüm sonra
Bir garip duygu çöktü omzuma...*

Sekiz sene üç gün sürecektir yolculuğun başlangıcında.

Melih Kibar

Sözler müziğin üzerine cuk oturdu derler ya, tam milimetrik oturmuştu her şeyle, güzel bir Türkçe, güzel bir anlatım, güzel bir konu. Ve şunun farkına vardım: Ben o besteyi neden yaptığımı hiçbir zaman bilmeden yapmış olmama rağmen, eğer ben söz yazmış olsaydım ay-nen o sözleri yazardım.

Yıllar sürecek verimli bir işbirliğinin harcının atıldığı andı o an...

İşte ortak dili bulmuş, uyumu sağlamışlardı.

Melih Kibar

Yavaş yavaş çevrede tepki başladı, onu hatırlıyorum: "Haa, bu genç, Çiğdem Talu'nun sevgilisi mi olacak nedir?" bakışlarıyla karşılaşır-dum ama toydum. Duygusal ilişki halen başlamamıştı. Ama Çiğdem'in neden benden 12 yaş büyük olduğuna yavaş yavaş üzölmeye başla-mıştım.

1976 Ağustos'unda "İşte Öyle Bir Şey"ın 45'liğı çıktı piya-saya...

Bu, ikilinin ilk plağıydı.

Plak çıktığında herkesten çok Melih Kibar şaşırmıştı.

Melih Kibar

İzmir'e gidiyordum, gemi telefonundan ulaşılabilirdi, o zaman cep-telefonu yok, babam da Denizcilik Bankası'nda çalıştığı için personeli tanıyor, "Telefon var," dediler: Çiğdem. "Hadi hayırlı olsun," dedi. Pla-ğın çıktığını ben, gemi telefonundan öğrendim. Döndükten sonra ka-pağı gördüm. O, anlatılmaz bir duygu.

Erol Evgin'in seslendirdiğı "İşte Öyle Bir Şey", çıktığı an-dan itibaren büyük ilgi gördü ve her yerde çalınmaya başladı. Müzik dergilerinin listelerinde bir numaraya oturdu.

İşin ilginç, plağın arkasındaki Kibar-Talu şarkısı olan "Sev-dan Olmasa" da aynı anda patladı.

*Bende bu cehennem gibi yürek olmasa
Bende deli rüzgâr gibi hasret olmasa
Bir de cana can katan o sevdan olmasa
Ah bu hayat çekilmez.*

Çiğdem Talu bunun heyecanıyla o yaz *Hey* dergisine sürpriz kararını açıkladı. Artık yabancı şarkılara Türkçe söz yazmayacaktı.

Haberin altındaki spotta daha da önemli bir karar duyuruluyordu:

Bundan sonraki çalışmalarını tamamen besteye yöneltten Çiğdem, Eurovision 1975'in sinyal müziğini yaratan Melih Kibar'la işbirliği yapıyor.

Artık ayrılmaz ikili haline gelen Melih Kibar ve Çiğdem Talu, o yaz, zafer sarhoşluğu içinde Polonya'nın Sopot kentinde yapılacak müzik festivaline gittiler.

Melih Kibar

Bizim, Çiğdem'le esas yakınlaşmamız galiba bu festivalde oldu. Yani normal ilişkilerde söylenen lafları birbirimize etmeye başladığımız yerdir Sopot. Ondan sonra artık kartlar açık oynanmaya başladı; ama hep bunun dışarı yansımasını engelledik biz. Çünkü bunu insanların salt kadın erkek beraberliği olarak yorumlamaya eğilimli olmaları bizim içimizi acıtiyordu, çünkü dışardan bakınca, "Koca kadın, gençecik –bugünkü tabiriyle 'çitir'– sevgilisi mi var?" diyecekler; böyle şeylerden Çiğdem de çok korkardı, bana da ters geliyordu.

Döndüklerinde artık besteci ve söz yazarı olmanın ötesinde iki sevgiliydiler.

Ama aralarındaki yaş farkı, ikisinin de kafasında soru işareti yaratıyordu:

Artık sevgiliydiler ama aralarındaki yaş farkı ikisini de rahatsız ediyordu.

Melih Kibar

Sanki bir senaryo yazılmıştı ve biz o senaryoyu oynuyorduk. Çiğdem'in etrafa karşı sorumluluklarında yanlış resim, imaj verme korkusu, benim de, "Hay Allah, bak benden 12 yaş büyük!" kaygısı kafamda yer etmişti. Ben o sene Boğaziçi Üniversitesi'ni bitirdim, arkadaşlarımızla bir kutlama gecemiz vardı. O, hayatımda tek kırıldığım andır. Çiğdem'in beni artık iyice sahiplendiği dönemlerdi. Ben değil ama Çiğdem çok sahiplendi, ben kendimde o hakkı görüyor muydum, görmüyor muydum, yani neyin doğru neyin yanlış olduğunu bilmiyordum. Bir âleme girmişim, herkes bana "besteci" diyor, "bravo" diyorlar, ödüller veriyorlar, yurtdışında festivallere götürüyorlar, ben ne olduğumu anlamadım. Kimya mühendisliği mi yapacağım, bestecilik mi yapacağım? Çiğdem, "Herkes kimya mühendisi olabilir, ama besteci olamaz," gibi laflar ediyordu. O mezuniyet gecesi, benim sekiz yıl üç gün içinde Çiğdem'e kırıldığım tek, yarım saat 45 dakikadır.

"Hasretine kapılmışsam... ve gözümde tütüyorsun... buram buram..."

Bana ilk ve son kez kadınlık kaprisi yaptı: O gece biz arkadaşlarımızla kızlı erkekli buluşacağız, ama hiç kimse sevgilisini, nişanlısını, eşini, dostunu getirmeyecek, tek tek sınıf olarak buluşacaktık. "Hayır, ben de geleceğim," dedi Çiğdem... "Ama Çiğdemciğim böyle böyle..." Çiğdem'in her zaman çok müşfik ve anlayışlı yaklaşımları olduğu için bunu anlamasına önce hayretle, sonra kızgınlıkla baktım, "Tamam peki gitmiyorum," dedim. Böyle boynumu büküp oturmuşum, sonra, "Haydi gidiyorsun," deyip göndermişti, ama Çiğdem'e kırıldığım tek an budur, bunun dışında başka bir şey yoktur.

Bu kaygıların eşlik ettiği bir yakınlaşma sürerken mecburi bir ayrılık geldi, kapıya dayandı.

Melih Kibar kimya mühendisliği yüksek lisansı yapmak üzere İngiltere'ye gidiyordu. Türkiye'de besteleri listeleri sallarken o, 4 Ekim günü babasıyla bir uçağa atlayıp Londra'ya uçtu. Ve gittiği gece, bir fırtınaya yakalandı:

Melih Kibar

Müthiş bir fırtına vardı, tarifi mümkün değil, okyanus fırtınası. Kopuyor ortalık. Morali bozuldu, babama da bir şey söylemiyorum. Sonra odadan çıktım, "Baba, ben bir etrafa bakayım," dedim. Karanlık koridorda güm diye bir şeye çarptım. Baktım, bir piyano. Otomatikman elim kapağa gitti, kapağı da açık. Oturdum, piyanoma gene anlatmam lazım, piyanoca bir şey. O korkumu kompanse etmem gerekiyor, anlattığım zaman çıkıyor ortaya. Çok hoşuma gitti, koşarak odama gittim, odamı zar zor buldum. Daha yeni gelmiştim, bavulu açtım, bir kayıt cihazı aldım, kasete o parçayı çektim.

Melih Kibar, çaldığı besteyi babasıyla İstanbul'a, Çiğdem Talu'ya gönderdi.

Çiğdem, nasıl ve hangi koşullarda bestelendiğini bilmediği bu melodinin üzerine bir söz yazdı ve Londra'ya, Melih'e postaladı:

Melih Kibar

Çiğdem gene o her zamanki üslubuyla, "Seni gidi seni, gene neler yapmışsın, gene çıldırttın beni," dedi. Ama bilmiyor o parçanın neden yapıldığını, "Ekte sözleri bulacaksın, inşallah unutmazsın," diye... Pembe, iki sayfalık bir mektuptu, pembe bir zarfta gelmişti. Nerede okuduğumu bile hatırlıyorum odada. Birinci sayfayı öteki kâğıdın altına alıp sözlere bakıp da başlığı görünce ben duvara tutundum. "İçimde ki Fırtına"ydı şarkının adı...

*Gün ağarırken
Tek başıma oturmuşsam
Henüz daha gözlerimi
Bir an bile yummamışsam
Sen yoksan yine
Bense yorgun ve yalnızsam
Hele bir de...
Bir de canım*

*Hasretine kapılmışsam
Ve gözümde tütüyorsan
Buram buram...
İşte o an bir fırtına kopar
Sanki o an yer yerinden oynar
Hoyrat bir rüzgâr eserken
Sallanan gemi misali
Sallanır durur içimde dünya*

Melih Kibar

Çiğdem Talu-Melih Kibar bir tesadüf değil. "İçimdeki Fırtına" da bir tesadüf değil. Bu müthiş bir şeydir. Ondan sonra Çiğdem'e telefon açtım, sekiz saat kırk dakika bekledim telefonun başında, "Çiğdem," dedim, "sen bu parçayı neden yaptığımı biliyor musun?" Ağladık telefonda ondan sonra karşılıklı... Bu, başka bir şeydir... Allah insanlara bunu yaşatmalı; bu, çok özel bir şey. Ondan sonra herkes Çiğdem Talu-Melih Kibar olarak bizi görmeye başladı, Çiğdem, dendiği zaman Melih, Melih dendiği zaman Çiğdem' dik biz.

Melih Kibar'ın yüksek lisans eğitimi için İngiltere'ye gitmesiyle yaratıcı ikili ayrı düştü.

Çiğdem Talu, bu ayrılığı, imkânlarını zorlayarak yaptığı Londra ziyaretleriyle telafiye çalıştı.

Birlikte Galler'i gezdiler. Müzikaller seyrettiler. Melih Kibar'ın deyişiyle, "artık aşk aşktı ve aşk yaşanmaya başlamıştı".

Çiğdem, Türkiye'deki plak gelirlerinden Melih'in payına düşen miktara, kendi payını da ekleyip ona katkıda bulunuyordu.

Bir yandan da kendilerine ve plaklarına ilişkin basına yansıyan haberleri kesip yeşil bir deftere yapıştırıyor, üzerlerine sevimli notlar ekleyip İngiltere'ye yolluyordu.

O haberlerden birinde, Çiğdem Talu'yla birlikte çalışmalarını sürdüren Melih Kibar'ın "tatil için" İngiltere'ye gittiği duyuruluyordu.

İşte dostumuz (!) Doğan'ın azizliği:

MELİH KIBAR'ın, kendi İngiltere'de kalbi Çiğdem'de...

* Bir yıllık öğrenim
için Londra'ya
giden Kibar,
hazırda
Londra'da
Çiğdem'in
yanında
yaşamaya
başlamıştır

Ciğdem Talat-Melih Kibar'ın aklı ve hatıra çıkışı. Üç yıldan beri İstanbul'da Müzik dünyasında yaşadığı parlı şöhretleri ile dikkati çeken Çiğdem, gittiği Melih Kibar'a kızılarından sonra artık yabancısı parçalarına söz yazmaktan vazgeçmiş. Melih'in besteleri üzerinde çalışmaya başlamıştır.

Talat-Kibar ikilisinin ilk ünlü olan "İste öyle bir şey"lerden oluşmuş. Errol Ergin'in sesinden büyük bir ilgi görürken diğer şarkı yazarları üzerine çevrilmiş. MİLLİYET'in Lise lerarası Müzik Yarışmasında müriyaven ve besteci olarak parlayan Melih Kibar, bugünkü müzikle ilgili ilk büyük çıkışı iki yıl önce Eurovision'da olmuş ve Timur Selçuk'un düzenlediği "Eurovision şarkı yarışması" ile dikkati çekmişti. Daha sonra Selçuk Hapşır yönettiğindeki İstanbul Gelişim Orkestrası tarafından çalınan bu eser, İstanbul "Cubana yildızı" olarak girmişti.

Londra'dan gelen

haberler

Melih Kibar, şimdi bir yıl için İstanbul'dan ve Çiğdem'inden uzaklaştı. Genç besteci Londra'ya 3.5 saat mesafedeki Swansea'de "University College of Swansea'de" Kurşun Mühendisliği'nde "master" yapıyor.

Kibar bu ay içinde İstanbul'a gelecek ve bir süre dinlendikten sonra öğrenimine devam etmek üzere İngiltere'ye dörecektir. Beste çalışmalarını o yekenden burada Çiğdem yürütüyor ve çok ilgisiz. Melih'in "mektuplaşma" yerine "besteleşme" dediğimiz bir şekilde haberleşiyorlar. Bunu geçtiğimiz haftalarda, Pazar TV'inde Çiğdem Talat'da gördük.

Yabancı ülkelerden birçok arzusuna ulaşmış Melih Kibar'ın kayıtlı yerinde. İlk gelen habere göre bir film, diğer gitar çalan iki yabancı arkadaşıyla birlikte konser vermeye hazır-

lanıyor. Zaten her akşam yemektan sonra yurtiçi İngiliz öğrencilere küçük bir konser vermeden akşamlarını kurtulmuyor bu üçlü.

İngiltere'ye bakan bu büyükte gidenler Melih Kibar'ın uğurlayanlarında Çiğdem ve Errol Ergin de vardı. Uçağa binmek için yola son anda bir HEY alıp istedik Çiğdem'e Melih'in ilk pişisi olan "İste öyle bir şey" in durumunu izledik. Sarımsık (yi gittiği) görünce Melih konser içinde İstanbul'dan ayrıldı.

"İste öyle bir şey" in haftalardan beri liste başı olduğunu görmek ayrıca mutlu etmiş Melih'i. Şimdi her hafta HEY'in Londra'ya geleceği günü işle bekliyorlar.

Besteler hazır

şarkileri yolda

Çiğdem, "Burada yapmadık çok şey duyuyoruz" diye başlıklar konuşmasına ve şöyle devam etti:

"Melih'in herneyse her hafta büyük beste var, şarkileri yazılmasını gerektirir. Fısın Ona'nın LP'yi için yapılan çalışmalar henüz bitmemişti. Errol Ergin'in ikinci 45'liğine besteleri hazır ama şarkileri yazılmamış daha. Sonra LP için seçilen bestelerin şarkileri yazılacak. Bir yandan da Necm'un şarkıları için daha önce yazmış olduğum İngilizce şarkılar Türkçeye yazılacak. Bütün bu çalışmalar Melih burada yürütüyor. Melih'in İngiltere'ye gitmesi olmazsa işlerimden sıkıntı olmaz."

Onlar çalışmalarına devam ediyorlarken, biz burada Melih Kibar'dan son daha öğrendik. Errol Ergin'in hayranları, "İste öyle bir şey" ve "Seyden olmasın" gibi iki güzel beste yazan Melih Kibar'a yazmak isterseniz lütfen bestecinin adresi:

Mr. MELİH KIBAR

Newadd Mary Williams

Sheelton Park Swansea

SA 2, 8 PP İNGİLTERE

Çiğdem, Melih Kibar (sağda), Errol Ergin, Melih'in kardeşi

Çiğdem, haberin altında şu notu düşmüştü:

Melih Bey, Melih Bey, bizim burada canımız çıkarken master dalgasıyla İngiltere'ye tatile gitmek de ne demek oluyor?

Bir başka not ise şöyledi:

Yaa! İşte böyle Melihciğim: İlk plağımız bir numara oldu.

Melih Kibar, aralarındaki aşkla ilgili basına sızan ilk haberi de bu defterden okudu:

Melih Kibar'ın kendi İngiltere'de, kalbi Çiğdem'de.

Habere göre ikili ayrı düşse de çalışmalarına "bantlaşma" yoluyla devam ediyordu. Ve yeni plaklar, yeni başarılar getiriyordu.

İşte bir başka not:

Çiğdem Talu, sevgili bestecisine kıvançla sunar: 2. plağımız...

Melih Kibar

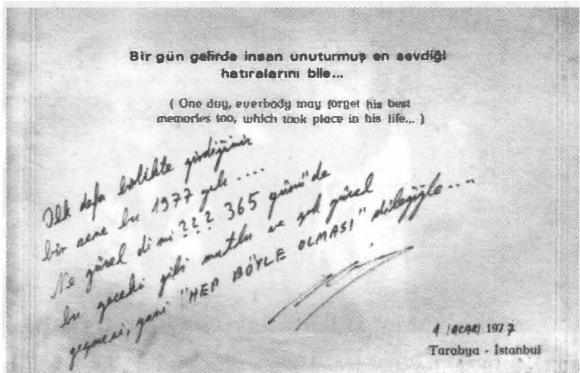
Müthiş bir moral takviyesi yapardı, dikkat edersen o notlara, hepsinde bir şirinlik, bir "hadi koçum" var.

Çiğdem Talu o günlerde bir televizyon programında milyonların önünde şu sözü söyledi:

Hayatımı milattan önce, milattan sonra gibi, Melih'ten önce, Melih'ten sonra diye ikiye ayırıyorum.

İki sevgili, 1976 sonunda İstanbul'da buluştu ve 1977'yi Tarabya'daki bir restoranda birlikte karşıladı.

O yılbaşı gecesi çekilen bir fotoğrafın arkasına Melih Kibar şöyle yazmıştı:

İlk defa birlikte girdiğimiz bir sene bu 1977 yılı... Ne güzel di mi? 365 günün de bu geceki gibi mutlu ve güzel geçmesi, yani "HEP BÖYLE OLMASI" dileğiyle...

Melih

Bir hafta sonra 8 Ocak 1977'de "İşte Öyle Bir Şey", Altın Kelebek Yarışması'nda "Yılın Şarkısı" olarak ödül aldı. Erol Evgin de "Yılın Sanatçısı" seçilmişti.

Çiğdem Talu, Melih Kibar ve Erol Evgin bu zaferi yine aynı restoranda kutladılar. Bu kez fotoğrafın arkasını üçü birden imzaladı.

Çiğdem Talu, "İlk plağımız... İlk ödülümüz... Ve birbirimize duyduğumuz inancın en güzel kanıtı..." diye yazdı. Melih Kibar ise aynısını tekrarladı ve altına, "Başka ne yapabilirim ki Melih Kibar olarak?.." notunu düştü.

On gün sonra, bir Çiğdem Talu-Melih Kibar çalışması olan "Bunlar da Geçer" listelerde bir numaraya oturdu.

İki ay sonra yine unutulmaz bir şarkıları doğdu: "Bir de Bana Sor".

1 Ocak 1977. Tarabya-İstanbul. İlk yılbaşı birlikteliği.

*Gel sen ne çektiğimi bir de bana sor
Nerde nasıl yaşarım bir de bana sor
Evlerin ışıkları bir bir yanarken
Bendeki karanlığı gel de bana sor*

Artık zirvede tektiler.

Her şarkıları dillere, gönüllere yerleşiyordu.

Çiğdem Talu'nun yaş gününü 31 Ekim 1977'de İlhan İrem ve Erol Evgin'le birlikte kutladılar. Üç erkek müzisyen, Çiğdem'e bir mani yazmışlardı.

*Çiğdem, Çiğdem, çiçeklerin en güzelisin sen
Bilmem ki bundan başka sana neler söylesem
Şarkılara can veren
İlham meleğimizsin sen...*

Çiğdem Talu, o gece, doğum gününün şerefine, en güzel şarkı sözlerinden birini yazdı:

"Her şey seninle güzel / Olmayacak düşlerin, peşinde koşmak bile..." diyordu. Belki de "olmayacak" dediği düş, genç aşkına olan düşkünlüğüydü.

*Her şey seninle güzel
Yolda yürümek bile
Olmayacak düşlerin,
Peşinde koşmak bile*

*Her şey seninle güzel
Bu toprak, bu taş bile
İçimdeki bu korku,
Gözümdeki yaş bile*

Melih Kibar

Benim sonradan duyup da bizle özdeşleştirdiğim "ruh eşi"ydik biz Çiğdem'le... Yani garip bir beraberlik, garip bir sinerji vardı. İnanılmaya-

cak bir sinerjiydi, ama ben tabii bunu yıllar geçtikten sonra anladım. Herhalde Çiğdem kendi penceresinden her şeyi çok iyi değerlendiriyordu. Yani Çiğdem de duygusal yaklaşımlarını aleni bir şekilde hiçbir zaman ortaya koymadı, yani çok net olarak birbirimizle bunları konuşarak, "Canım, aşkım, birtanem" gibi terminolojilerle yaşamadık, zaten yaşanacak bir ortamda değildik, çünkü Çiğdem'in evinde annesi vardı. Allah rahmet eylesin, Haslet Teyze vardı, kızı vardı, düzgün bir okul öğretmeniydi. Çok mazbut bir hayatı vardı Çiğdem'in... İnsanlar, Çiğdem'i eleştirdi, Çiğdem'e karşı eleştiriler gelmeye başladı, "Kendinden 12 yaş küçük biriyle böyle bir ilişki yaşıyor," diye; ama o ilişkinin ne demek olduğunu, ne anlama geldiğini ben bile yıllar geçtikten sonra anlayabildim.

*Öyle çok sevdim ki seni
Öyle çok ki anlatamam
Bir tek yıla sığırdı her şey
Bir tek yıla tüm bir yaşam!*

Melih Kibar-Çiğdem Talu ilişkisi bir yılı devirmişti. O bir yılı da ayrı geçirmişlerdi. Şarkılarda süren bir aşktı onlarınki...

Melih Kibar 1978'de döndüğünde, yeni bir sevdadaydı. Ayırlık kapıya dayanmıştı.

Melih Kibar

On iki yaş fark benim için engelleyici bir faktördü. Çiğdem de frenleri bırakamıyordu, çevrenin tepkilerinden dolayı... Saraylı bir aileden, Osmanlı terbiyesi almış bir aileden geliyor. Hani birdenbire kızlarının kendinden 12 yaş küçük bir adamla beraber olmasını yadırgayabilirlerdi... Ondan sonra biz Çiğdem'le konuştuk ve biz artık dost olduk, aşk denilen şeyi bir yere koyduk, güzel kılıflara kaldırdık, yüklüğün en üstünde güzel bir yere kaldırmayı becerdik, ondan sonra birbirinden hiç ayrılmaz dost olarak sürdürdük hayatımızı...

**Birlikte üretmeyi sürdüreceklerdi.
Sırada bir müzikal vardı.**

Haldun Dormen'in önerisiyle, yurtdışında en başarılı örneklerini izledikleri müzikallerden birini Türkiye'de gerçekleştirmek için kolları sıvadılar.

Melih Kibar

Bir gün öğleden sonra: Çiğdem'in evine geldim. "Bak bakalım piyanonun üstünde ne göreceksin," dedi. O günlerde söz beklediğim bir parça da yok. Gittim baktım *Hisseli Harikalar Kumpanyası* diye bir şey yazıyor. "Bu nedir?" dedim, "Müzikalimizin adı," dedi. "Ee, bu ne olacak şimdi?" dedim. Şarkı sözü yazıyor; "Hisseli Harikalar Kumpanyası / açıyor perdesini açıyor;" diye hatırlarsanız. Dedim ki "Siz ikiniz de kafayı yemişsiniz, bu söz bestelenmez." Çünkü biz hep alışığız ya, önce ben beste yapıyorum, sonra Çiğdem sözleri yazıyor. Ee, müzikalde konu olduğu için önce sözler yazılacak ki ben onları besteleyeceğim. "Canım canım, sen bestellersin," dedi. Gene o her zamanki destek, "Hayatta olmaz, aç Haldun Abi'ye telefonu, besteciye değiştirin, bu sözlerle ben beste yapamam," dedim. "Canım," dedi, ağzımdan girdi burnumdan çıktı, "İyi bakalım, sen git salona," dedim. Oturdum, onun yanında besteledim...

Hisseli Harikalar Kumpanyası beklenmediği kadar büyük ilgi gördü. 400 kez perde açtı. Turnelere çıktı. O dönem kimse'nin pek dikkatini çekmedi; ama Melih Kibar'ın o müzikal için bestelediği, sonradan Altın Plak alacak bir şarkıya Çiğdem Talu'nun yazdığı sözlerde, bir veda hüznü gizliydi.

*Sen başkalarına benzeme sakın
Hep böyle kal, hep cana yakın
Hep böyle kal, hep böyle kal, hep bana yakın...*

Melih Kibar

Bir gün telefon açtı, "Melih... Ben bir doktora gittim," dedi. "Niye git-tin?" dedim. "Göğsümde bir şey elime gelmişti, gittim," dedi. Doktor da "süt bezesi" demiş. Olay bittikten sonra bana bunu anlatıyor. Sekiz ay önce gitmiş doktora meğer. Aradan üç ay geçmiş, tekrar gitmiş Çiğ-

“Bir tek yıla sığdı her şey / Bir tek yıla tüm bir yaşam.”

dem... Önce bunları anlattı bana. Doktor, “Çiğdemciğim, sen amma evhamlı oldun,” demiş. Sonra aradan beş ay daha, toplam sekiz ay geçmiş o ilk gidişinin üzerinden... Doktor, “Bir bakalım,” diyor. O gün beni arıyor, “Ben kansermişim,” dedi. Ben, Çiğdem’e bir tür Tanrı gözüyle bakıyordum. Öyle bir mertebede bakıyordum ki, “Nasıl olsa her şeyin üstesinden gelebilir, kanser de neymiş?” diyordum. Ondan sonra iş ciddiye bindi ama ben hep olayı şaka olarak gördüm, yani ciddiyetini anlamamaya çalıştım. Kendimi bu işin ciddiyetinden uzak tutmaya çalıştım. Çünkü Çiğdem’le kanseri ben hiçbir zaman bir arada düşünemiyorum. Ondan sonra Çiğdem, tedavisi için İngiltere’ye gidip gelmeye başladı.

1980’ler başlamıştı.

Şimdi Çiğdem Talu, kanser tedavisi için Londra’ya gidip geliyordu. Orada olduğu aylarda, kendisini bir masal ülkesinde hissettiğine, bütün otel personeliyle dost olduğuna dair, yine neşeli kartlar yolluyordu Türkiye’ye...

Melih Kibar

Neşesinden hiçbir şey kaybetmedi. Çiğdem aynı Çiğdem'di, sadece kanserli Çiğdem'di. Kanserle Çiğdem beraber yaşıyordu. Ben dedim ki, "Zaten bu moralle üstesinden gelir."

Ancak bu neşeli görüntünün altında derin bir hüznün saklıydı.

Bu hüznün Türkiye'ye gönderilen kartlara yansımasa da, o dönem yazdığı şarkı sözlerinden açık seçik okunuyordu.

Melih Kibar'ın deyişiyle, "hayatında en severek yazdığı şarkı sözü"nü o dönem kaleme aldı. Olgunluk dönemi şarkısı "Çınar"ın satır aralarında sitem vardı.

*Serde delikanlılık, gençlik var koca çınar
sevda var, sen sevdanı çiğneyip geçer misin
öte yanda gurur var ölesiye gurur var
seni unutanları
sen olsan sever misin*

Neşesinden hiçbir şey kaybetmemişti.

Melih Kibar

Ben, Çiğdem'in öleceğini hiçbir zaman düşünmedim. Hiçbir zaman aklıma getirmedim. Kemoterapi onu çok sarsmıştı. Ama hâlâ gülüyordu, biraz kilo almaya başladı, peruk takmaya başladı saçlarının döküldüğü dönemlerde... Ondan sonra İngiltere'de tabii para yiyen bir operasyondur. Çok fazla şarkı üretecek zamanımız olmamaya başladı, ama hâlâ yazıyordu bir şeyler, yaratıyorduk. Sonunda ben Çiğdem'in kötü olduğuna dair haberlerden kaçmaya başladım. –Bu aptalca gelebilir, bunu benim zayıflığım olarak görüyorum.– Çiğdem çok fazla değişmeye başladı, artık fiziksel olarak dışardan gözükmeye başladı. Metastaz bütün vücutta başladı, gözünü kaybetmeye doğru geldi.

İşte bu aşamada, Çiğdem Talu'nun pop müzik dünyasındaki dostları, artan masraflarını karşılamak ve kansere karşı mücadelesinde ona destek vermek için bir yardım konserinde bir araya geldiler.

28 Mart 1983 günü Şan Tiyatrosu'nda gerçekleşen "Çiğdem Talu'ya Selam" konserinde dönemin bütün starları sahne aldı.

Tabii aralarında "sevgili bestecisi" Melih Kibar da vardı. Bütün şarkılara piyanosuyla eşlik etti. Ve Çiğdem, bu konsere, hasta yatağından canlı telefon bağlantısıyla katıldı.

Ne yazık ki, geç teşhis hatasını, destek konserleri telafi edemeyecekti.

Melih Kibar

Döndü. Çiğdem'i görmeye gidemiyorum. Ortak dostlarımız, en yakınlarımız bana, "Ne olur Melih, görme," diyorlardı. Çiğdem'in konuşması telefonda değişmeye başlamıştı. Tuhaf bir şey 25 Mayıs'ta tanışmıştık, 25 Mayıs'ta görmeye gittim ben. Konuştuk, benim sesimi duyuyor, bana cevap veriyordu, ama başka bir canlıyla, başka bir şeyle konuşuyordum, ama neyle konuşuyordum bilmiyordum. Ve 28 Mayıs'ta da kaybettik... Yaşam dolu, beni de hayata bağlayan, çevresindeki herkesi hayata bağlayan, hiç kimseyi kırmayan bir insan... Erken öldü, çok erken öldü ama o 90 yaşında da olsaydı herhalde gene bir efsane olarak hep hayatta kalacaktı.

Basın, Çiğdem Talu'nun ölüm haberini, "Şarkılar öksüz kaldı," diye verdi.

Bebek Camii'ndeki cenazesinde, sevenlerinin yakasındaki fotoğrafında, bu kez hüznle bakıyordu.

Melih Kibar

Sonra çıktık... Sevgili Oskay Aktürk'ün bir Vosvos'u vardı, ona binip Aşiyan Mezarlığı'na gittik. Hiç ağlamadım ben. Yani Çiğdem'in ölümünü duyduğumda da ağlamadım, camide ağlamadım, evde yalnızken

de ağlamadım, ama o Volkswagen'in içinde tam dört dakika ağladım. O dört dakikayı hiç unutmuyorum. Aşyan'a geldiğimizde bitmişti. Yani o bir boşalmaydı...

Çiğdem Talu, artık nesiller boyu, sözlerini yazdığı şarkılarda yaşayacaktı.

Melih Kibar'a gelince...

O her denediği şarkı sözü yazarında Çiğdem'i arayarak, bulamayıp ve her gün ona biraz daha hayran kalarak yaşadı.

Artık daha az çalışıyordu.

Uzun bir sessizlik döneminden sonra 2000'in sonunda bir gece yeniden piyano başına oturdu ve biriktirdiği duygularından bir son beste doğurdu.

Adını "Sessiz Veda" koydu.

ÇİĞDEM TALU

(1939-1983)

Naciye - Enver

- Akşın, Sina, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2001.
- Avcıoğlu, Doğan, *Milli Kurtuluş Tarihi: 1838'den 1995'e*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1988.
- Aydemir, Şevket Süreyya, *Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1992.
- Baysun, Abdullah Recep, *Türkistan Milli Hareketleri*, İstanbul, 1943.
- Cengiz, Halil Erdoğan, *Enver Paşa'nın Anılan 1881-1908*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991.
- Çavdar, Tevfik, *Bir Örgüt Ustasının Yaşamöyküsü: Talat Paşa*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2001.
- Emiroğlu, Kudret, *Anadolu'da Devrim Günleri: II. Meşrutiyet'in İlanı*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1999.
- Erer, Tekin, *Enver Paşa'nın Türkistan Kurtuluş Savaşı*, Mayataş Yayınları, 1973.
- Gedikli, Yusuf, *Yaver / Bekirağa Bölüğü'nden Türkistan'a Enver Paşa'nın Yaveri Muhiddin Bey'in Hatıraları*, Ufuk Ötesi Yayınları, 2003.
- İnan, Arı, *Enver Paşa'nın Özel Mektupları*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1997.
- Kabacalı, Alpay, *Talat Paşa'nın Anılan*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994.
- Kandemir, Feridun, *Enver Paşanın Son Günleri*, Güven Yayınevi, İstanbul, 1943.
- Kandemir, Feridun, *Enver Paşa Türkistanda*, Barıman Basımevi, 1945.
- Kutay, Cemal, *Enver Paşa Lenin'e Karşı*, Ekicigil Yayınları, İstanbul, 1955.
- Martı, Metin, *Bahriye Nazım ve 4. Ordu Kumandanı Cemal Paşa: Hatırat*, Arma Yayınları, İstanbul, 1996.
- Öymen, Örsan, *Bir İhtilal Daha Var... 1908-1980*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1986.
- Öztürk, Kâzım, *Türk Parlamento Tarihi: TBMM 9. Dönem, 1950-1954*, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1999.
- Sorgun, Taylan, *Mütareke Dönemi ve Bekirağa Bölüğü*, Kamer Yayınları, İstanbul, 1998.
- Togan, Zeki Velidi, *Hâtıralar*, Tan Matbaası, İstanbul, 1969.
- Ülkü, İrfan, *KGB Arşivlerinde Enver Paşa*, Kamer Yayınları, İstanbul, 1996.
- Yalaz, Suat, *Enver Paşa Efsanesi*, Yalaz Prodüksiyon Yayınları, İstanbul, 1993.
- Yalman, Rezzan A. E., "Hayatım: Naciye Enver Paşa'nın Hatıraları", *Vatan* gazetesi, Aralık 1952-Ocak 1953.
- Cumhuriyet Ansiklopedisi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 4. basım, 2003.
- Popüler Tarih* dergisi, Ağustos 2000, sayı: 3.

Latife - Mustafa Kemal

Adivar, Halide Edib, *Türk'ün Ateşle İmtihanı*, Atlas Kitabevi, 1992.

Araz, Nezihe, "Ateş Hattında Bir Kadın: Latife Hanım", *Milliyet* gazetesi, 3-12 Kasım 1982.

Araz, Nezihe, *Bir Kırmızı Gül*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993.

Araz, Nezihe, *Mustafa Kemal'le 1000 Gün*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993.

Atay Falih Rıfki, *Atatürk'ün Hatıraları, 1914-1919*, İş Bankası Yayınları, 1965.

Atay Falih Rıfki, *Çankaya*, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2004.

Aydemir, Şevket Süreyya, *Tek Adam / Mustafa Kemal*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1998.

Bayur, Yusuf Hikmet, *Atatürk'ün Hayatı ve Eseri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 1997.

Belli, Şemsi, *Ağabeyim Mustafa Kemal: Makbûle Atadan Anlatıyor*, Ayyıldız Matbaası, 1959.

Belli, Şemsi, *Atatürk'ün Aşk Hayatı*, İnceleme Yayınları, İstanbul, 1988.

Bilginer, Recep, *Zaferden Sonra: Mustafa Kemal'in Yaşamından Bir Kesit*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993.

Bozdağ, İsmet, *Latife ve Fikriye-İki Aşk Arasında Atatürk*, Truva, 2005.

Bozdağ, İsmet, *Gazi ve Latife*, Emre Yayınları, İstanbul, 1991.

Bozok, Salih, *Yaveri Atatürk'ü Anlatıyor*, Doğan Kitap, İstanbul, 2001.

Deliorman, Altan, *Atatürk'ün Hayatındaki Kadınlar*, Bayrak Yayınları, 2000.

Eldeniz, Perihan Naci, "Atatürk ve Türk Kadını", *Belleten* dergisi, sayı: 80, 1956.

Gavin, Catherine, *Aşkta ve Savaşta Mustafa Kemal*, çev.: Dara Çolakoglu, Chiviyazıları Yayınları, İstanbul, 1997.

Gündüz, Asım, *Hatıralarım*, Kervan Yayınları, İstanbul, 1973.

İğdemir, Uluğ, *Atatürk'ün Yaşamı*, TTK Yayınları, Ankara, 1987.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, *Vatan Yolunda*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1958.

Kılıç Ali, *Atatürk'ün Hususiyetleri*, Sel Yayınları, İstanbul, 1955.

Kılıç Ali, *Kılıç Ali Hatıralarını Anlatıyor*, Sel Yayınları, İstanbul, 1955.

Kocatürk, Utkan, *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk* Günlüğü, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1975.

Lord Kinross, *Atatürk: Bir Milleti Yeniden Doğuşu*, İstanbul, 1955.

Önder, Mehmet, *Atatürk'ün Yurt Gezileri*, Ankara, 1975.

Refiğ, Halit, *Gazi ve Latife: Mustafa Kemal'in Yaşamından Bir Kesit*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1993.

Safa, Peyami, *Atatürk'ün Bir Kadına Mektupları*, *Milliyet* gazetesi, 21.11.1954-6.12.1954.

Sevük, İsmail Habib, *Atatürk İçin*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1939.

Soyak, Hasan Rıza, *Doğumundan Ölümüne Kadar Atatürk ve Atatürk'ün Hususiyetleri*, İstanbul, 1965.

Sönmez, Cemil, *Atatürk'ün Annesi Zübeyde Hanım*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1997.

Şapolyo, Enver Behnan, *Atatürk'ün Hayatı*, Zafer Gazetesi Yayınları, Ankara, 1954.

Toker-Bilgehan, Gülsün, *Çankaya'nın Hanımefendileri*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1982.

Topuz, Hıfzı, Gazi ve Fikriye, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2001.

Uşşakîzade Köşkü ve Mustafa Kemal, (Albüm) Özel İzmir Koleji, İnönü Vakfı Arşivi.

Afife - Selahattin

Cumhuriyetin 75 yılı 1923-1953, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1998.

Hiçyılmaz, Ergun, *İstanbul'u Sarsan Çok Özel Aşklar*, Altın Kitaplar, İstanbul, 1995.

İleri, Selim, *Sepya Mürekkebiyle Yazıldı*, Oğlak Yayınları, İstanbul, 1997.

İleri, Selim, *Anılar: Issız ve Yağmurlu*, Doğan Kitap, İstanbul, 2002.

Selahattin Pınar, Kalan Müzik, 1999.

Akşam gazetesi, Şubat 1960.

Cumhuriyet gazetesi, Kasım 1930.

Hayat dergisi, 26 Şubat 1960.

Perde ve Sahne dergisi, 1940-1941.

Piraye - Nâzım

Göksu, Saime ve Timms, Edward, *Romantik Komünist*, çev. Barış Gümüşbaş, Doğan Kitap, İstanbul, 2001.

Fuat, Memet, *Nâzım Hikmet*, Adam Yayınları, İstanbul, 2000.

Fuat, Memet, *Nâzım Hikmet: Portreler*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001.

Fuat, Memet, *A'dan Z'ye Nâzım Hikmet*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002.

Nâzım, Hikmet, *Piraye'ye Mektuplar-1-2*, Adam Yayınları, İstanbul, 1998.

Nâzım, Hikmet, *Cezaevinden Memet Fuat'a Mektuplar*, Adam Yayınları, İstanbul, 1995.

Nâzım, Hikmet, *Şiirler* (6 cilt), Adam Yayınları, İstanbul, 2001.

Vâlâ Nureddin (Vâ-Nû), *Bu Dünyadan Nâzım Geçti*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1999.

Milliyet gazetesi, 28 Mart 1970.

Eren - Bedri Rahmi

Eyuboğlu, Bedri Rahmi, *Yaradana Mektuplar*, (şiir) 1941.

Eyuboğlu, Bedri Rahmi, *Tuz*, (şiir) 1952,

Eyuboğlu, Bedri Rahmi, *Üçü Birden*, (şiiir) 1953.

Eyuboğlu, Bedri Rahmi, *Canım Anadolu*, (gezi ve deneme) 1953.

Eyuboğlu, Bedri Rahmi, *Dördü Birden*, (şiiir) 1956.

Eyuboğlu, Bedri Rahmi, *Yaşadım*, (şiiir) 1977.

Eyuboğlu, Bedri Rahmi, *Binbir Bedros*, (resim albümü) 1977.

Eyuboğlu, Bedri Rahmi, *Babatomiler*, (resim albümü) 1979.

Eyuboğlu, Bedri Rahmi, *Tezek*, (gezi ve deneme) Bilgi Yayınevi, Ankara, 1987.

Eyuboğlu, Bedri Rahmi, *Delifşek*, (gezi ve deneme) Bilgi Yayınevi, Ankara, 1987.

Eyuboğlu, Bedri Rahmi, *Resme Başlarken*, (gezi ve deneme) Bilgi Yayınevi, Ankara, 1986.

Eyuboğlu, Bedri Rahmi, *Dol Karabakır Dol*, (şiiir), Bilgi Yayınevi, Ankara, 1995.

Eyuboğlu, Bedri Rahmi, *Karadut*, (şiiir) İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2005

Eyuboğlu, Bedri Rahmi ve Sabahattin, *Kardeş Mektupları*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2003.

Eyuboğlu, Hughette, *Kanadalı bir Gelinin Türkiye Anıları*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2003.

Eyuboğlu, Mehmet Hamdi (Yayına Hazırlayan), *Aşk Mektupları 1-2-3: Bedri Rahmi Eyüboğlu, Eren Eyüboğlu*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1996-2001.

Tollu, Cemal, "Eren - Bedri Rahmi Sergisi", *Yeni Ufuklar* dergisi, cilt: 23, sayı: 268, 1976. *Tan* gazetesi, 1935.

Ayhan - Adnan

Ağaoğlu, Samet, *Marmara'da Bir Ada*, 1972.

Ağaoğlu, Samet, *Siyasi Günlük / Demokrat Parti'nin Kuruluşu*, İletişim Yayınevi, İstanbul, 1993.

Birand, Mehmet Ali, DüNDAR, Can ve Çaplı, Bülent, *Demirkırat / Bir Demokrasinin Doğuşu*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1991.

Bostancı, Muammer Yaşar, *Acılı Günlük 1960 / Aydın Menderes Anlatıyor*, Tekin Yayınevi, 1987.

Bozdağ, İsmet, *Darağacında Bir Başbakan*, Truva Yay, İstanbul, 2004.

İleri, Rasih Nuri, *Örtülü Ödenek 27 Mayıs Menderes'in Dramı*, Scala Yayıncılık, İstanbul, 1996.

Karakoyunlu, Yılmaz, *Yorgun Mayıs Kısraktan*, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2004.

Perin, Mithat, *Yassıada'da İnfazların İç Yüzü*, 1970.

Sarol, Mükerrrem, *Bilinmeyen Menderes 1-2*, Kervan Yayınları, İstanbul, 1983.

Yavuzalp, Ercüment, *Menderes'le Anılar*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991.

"Berin Menderes" fotoğrafı, *Hürriyet* gazetesi arşivi.

Cumhuriyet gazetesi, 22 Ekim 1960; 28 Ekim 1960; 31 Ekim 1960.

Hayat dergisi, 4 Kasım 1960.

Hürriyet gazetesi, 7 Eylül 1960; 26 Eylül 1960; 28 Ekim 1960; 31 Ekim 1960; 1 Kasım 1960; 2 Kasım 1960; 23 Kasım 1960; 29 Kasım 1960.

Milliyet gazetesi, 13 Eylül 1960; 8 Ekim 1960; 15 Ekim 1960; 19 Ekim 1960; 31 Ekim 1960; 1 Kasım 1960; 23 Kasım 1960.

Negatif dergisi, Nisan 1997.

Ulus gazetesi, Ağustos 1947.

Yassıada "Bebek Davası" ve "Örtülü Ödenek Davası" Tutanakları.

İpek - Yüksel

Ağaoğlu, Samet, *Siyasi Günlük / Demokrat Parti'nin Kuruluşu*, İletişim Yayınevi, İstanbul, 1993.

Ahmad, Feroz ve Turgay, Bedia, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi: 1945-1971*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1976.

Aydemir, Şevket Süreyya, *Menderes'in Dramı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.

Birand, Mehmet Ali, DüNDAR, Can ve Çaplı, Bülent, *Demirkırat Bir Demokrasinin Doğuşu*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1991.

Bostancı, Muammer Yaşar, *Acılı Günler 1960 / Aydın Menderes Anlatıyor*, Tekin Yayınevi, 1987.

DüNDAR, Can, "İpek Kıramer", (yazı dizisi) *Aktüel* dergisi, sayı: 22-23-24 Aralık 1991.

"DP Genel Başkanvekili, Aydın Milletvekili, Yüksel Menderes'in Son Konuşması", DP Yayını, 29.2.1972.

Akşam gazetesi, Ocak 1963.

Akşam gazetesi, 9 Mart 1972.

Hayat dergisi, Ocak 1963.

Milliyet gazetesi, Ocak 1963.

Yıldız - Şükran

Akçura, Gökhan, *Doğumunun Yüzüncü Yılına Armağan / Muhsin Ertuğrul*, İBB Yayınları, İstanbul, 1992.

Birgül, Cahide, *Aklın Yolu Bindir / Talat Halman Kitabı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2003.

Kenter, Yıldız, *Hep Aşk Vardı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2003.

Milliyet gazetesi, Nisan 1961; Eylül 2002.

Sabah gazetesi, Eylül 2002.

Fatoş - Yılmaz

- Behram, Nihat, *Yılmaz Güney'le Yasaklı Yıllarım*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1994.
- Dorsay, Atilâ, *Yılmaz Güney Kitabı*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1988.
- Ergün, Mehmet, *Bir Sinemacı ve Anlatıcı Olarak Yılmaz Güney*, 1978.
- Güney, Fatoş, *Dağlar Kendini Seveni Sever / Röportajlar*, Güney Yayınları, İstanbul, 2001.
- Güney, Yılmaz, *Hücrem*, Güney Yayınları, İstanbul, 1998.
- Güney, Yılmaz, *Selimiye Mektupları*, Yılmaz Güney Kültür Sanat Vakfı, İstanbul, 1995.
- Kahraman, Ahmet, *Yılmaz Güney Efsanesi*, Verso Yayınları, Ankara, 1991.
- Kıyafet, Hasan, *Mahpus Yılmaz Güney*, Öteki Yayınevi, Ankara, 1995.
- Özgüç, Agah, *Bütün Filmleriyle Yılmaz Güney*, Agora Kitaplığı, 2005

Çiğdem - Melih

- Hey* dergisi, 7 Haziran 1976; 5 Temmuz 1976; 11 Ekim 1976; 1 Kasım 1976; 21 Mart 1977; 6 Haziran 1983; 13 Haziran 1983; 6 Eylül 1983.
- Hürriyet* gazetesi, Haziran 1983.
- Milliyet* gazetesi, Haziran 1983.
- Ses* dergisi, Haziran 1983.

